

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MAHALLİ İDARELERİN KURULUŞ SÜRECİNDE
BALIKESİR BELEDİYESİ (1864-1922)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül İSKENDER

Balıkesir, 2009

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MAHALLİ İDARELERİN KURULUŞ SÜRECİNDE
BALIKESİR BELEDİYESİ (1864-1922)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül İSKENDER

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF

Balıkesir, 2009

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 200512517005 numaralı Betül İSKENDER'in hazırladığı "Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922)" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13.01.2009 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan Prof. Dr. K. Z. Taş İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye Yrd. Doç. Dr. A. Mustafa İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKGÜN İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... İmza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

26/02/2009

Enstitü Müdürü

(Unvanı, Adı, Soyadı)

Prof. Dr. İsmail SEYMEN
İsmail Seymen

ÖZET

MAHALLİ İDARELERİN KURULUŞ SÜRECİNDE BALIKESİR BELEDİYESİ (1864–1922)

İSKENDER, Betül

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Abdülmecit MUTAF

2009, 116 Sayfa

Osmanlı Devlet’inde klasik dönemde belediye hizmetleri asıl görevi yargıçlık olan kadı tarafından yerine getirilmiştir. Kadının belediye işleri ile ilgili yardımcıları başta ihtisap ağası (muhtesip) olmak üzere subaşılar asesbaşı, böcekbaşı, mimarbaşı, bina emini, çöpçü subaşısı ve çöp çıkaranlardır. Bu sistemdeki ilk değişiklik modern şehir hayatını Osmanlı ülkesinde yerleştirmek amacıyla II. Mahmut tarafından başlatılmıştır. II. Mahmut’un 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırmasıyla kadının yaptırım gücü elinden alınmıştır ve sadece hukuk işleri ile görevli hale getirilmiştir. Bu değişiklikleri Tanzimatçıların yaptıkları takip etmiştir.

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı Devleti’nde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Bu nizamname klasik Osmanlı şehirlerinde modern belediyeyi inşa edecek düzenlemelerin öncüsüdür. Belediye idarelerinin bütün imparatorluğu kapsayacak şekilde resmen kurulmaya başlamaları ise Meşrutiyet Meclisinde 1877 yılında alınan karar neticesindedir.

Yapılan araştırmada 1864 yılında kurulduğu tahmin edilen Balıkesir Belediyesinin kuruluşundan Milli Mücadele döneminin sonuna kadar olan

süreç ele alınmıştır. Bu süreç daha iyi anlaşılması amacıyla dönemlere ayrılmıştır ve her bir dönemde kaynakların imkân verdiği ölçüde belediye başkanları, belediye meclisleri, belediye teşkilatı, belediyenin faaliyetleri ve bütçesi ortaya konulmuştur. Belediyenin faaliyetleri kısmı uygun başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar; imar faaliyetleri, sağlık hizmetleri, itfaiye hizmetleri, sosyal yardım hizmetleri, savaşlarda belediyelerin verdiği hizmetler şeklindedir.

Sonuç olarak yapılan araştırma ile Balıkesir Belediyesinin dar bir kadro ile başlattığı hizmetlerinin zamanla nasıl geliştiği ve hangi aşamaya ulaştığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Belediye, Mahalli idare, Kadı.

ABSTRACT

BALIKESİR MUNICIPALITY DURING CONSTRUCTION PROCESS OF LOCAL MANAGEMENT (1864-1922)

İSKENDER, Betül

MSc Thesis, Department of History

Adviser: Assist. Prof. Dr. Abdülmecit MUTAF

2009, 116 Pages

Municipality services in classical period of Ottoman Empire were carried out by kadi whose fundamental job was judge. Assistants of kadi for municipality services were ihtisap ağası (muhtesip), subaşı, asesbaşı, böcekbaşı, mimarbaşı, bina emini, çöpçü subaşısı and çöp çıkaran. First modification of this system was started by II. Mahmut to place modern city life in Ottoman Empire. Municipality sanctions of kadi had been invalidated after Janissary Corps (Yeniçeri Ocağı) was closed by II. Mahmut in 1826 and kadi was only responsible with law. These changes were followed with regulations of Tanzimatçı (administrative reformers).

In Ottoman Empire, it was passed from eyelet (province) system to vilayet system by 1864 Vilayet Nizamnamesi (Regulation). This regulation is the initiator of the regulations which build modern municipality in classical Ottoman cities. Formal construction of municipality management includes all the empire is the conclusion of decisions which was taken by the Constitutional Monarchy Assembly in 1877.

In this research, the process between the date of construction of Balıkesir Municipality estimated 1864 and end of the Turkish National Struggle period is investigated. This process is separated some periods for better understanding and at the each of period municipality mayors,

municipality assemblies, municipality organization, municipality activity and budget are examined according to literature. Part of municipality activity is divided appropriate titles. These titles are development activity, health service, fire department, social assistant service, services of municipality in wars.

As a conclusion, this work exposes how the services of Balıkesir Municipality which were started with bounded personnel improved and which level they reached.

Key words: Balıkesir, Municipality, Local Management, Kadi.

ÖNSÖZ

Balıkesir, sosyal, kültürel, ekonomik, doğal ve turistik kaynakları, tarihsel değerleri ile Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan önemli bir yerleşim merkezidir. Gerek coğrafi konumu, gerekse sosyo-kültürel dokusuyla ülkemizin aydınlık geleceğine parlak sayfalar ekleyebilecek Balıkesir İlinin her yönüyle ilmî çalışmalara konu edilmesinin önemi bir hayli büyüktür.

Osmanlı'da 1864 Vilayet Nizamnamesi ile günümüz belediyeçilik anlayışına yakın bir teşkilatlanmaya kavuşan Balıkesir Belediyesi tarihî açıdan bu güne kadar müstakil bir çalışmayla ortaya konulmamıştır. Ayrıca Balıkesir Belediyesinin kuruluşunu aydınlatacak olan belediye arşiv kayıtları da günümüze kadar ulaşmamıştır. Kerim Kani Akpınarlı'nın "Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi" dışında Balıkesir Belediye tarihiyle ilgili bilgiler içeren müstakil eserler bulunmamaktadır.

"Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi Tarihi (1864-1922)" adını taşıyan ve Balıkesir Belediyesinin kuruluşu öncesinde belediyeçilik hizmetlerinin nasıl yapıldığından, mahalli idarelerin kuruluşundan Milli Mücadelenin sonuna kadarki kısmını içine alan bu çalışmada ulaşılabilen belgeler ve bilgiler incelemeye tabi tutulmuştur.

Bu çalışma esnasında bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yard. Doç. Dr Abdülmecit MUTAF'a ve onun şahsında tüm hocalarıma teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca bu zorlu süreçte desteklerini ve emeklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Betül İSKENDER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
1. GİRİŞ	I
1.1 Problem	1
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	2
1.4. Sınırlıklar	2
1.5. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN	4
2.1. Kuramsal Çerçeve	4
2.2. İlgili Araştırmalar	5
3. YÖNTEM	8
3.1. Araştırmanın Modeli	8
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	8
3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	8
4. BULGULAR VE YORUMLAR	10
4.1. Mahalli İdarelerin Kurulması Öncesinde Balıkesir’de Belediye Hizmetleri	10
4.1.1. Osmanlı İdari Taksimatı ve Kazalar	10
4.1.2. Osmanlı Devleti’nde Kadı, Kadının Beledî Görevleri ve Yardımcıları	10
4.1.2.1. Kadı	10
4.1.2.2. Kadının Görevleri	14
4.1.2.3. Kadının Beledî Görevleri	15
4.1.3. Balıkesir Örnekleriyle Kadının Beledî Görevleri	16
4.1.3.1. Vergi İle İlgili Görevleri	16
4.1.3.2. Narh Tespiti	16
4.1.3.3. Esnaf Denetimi	19
4.1.3.4. İhtikarı Önleme	20
4.1.3.5. Esnafın Sorunlarına Çözüm Bulma	21
4.1.3.6. Ölçü ve Tartıları Kontrol Etme	21
4.1.3.7. Esnafı Koruma	22
4.1.3.8. Esnaf Temsilcilerini Onaylama	22
4.1.3.9. Şehre Yiyecek Tedarik Etme	23

4.1.3.10. Pazarla İlgili Görevleri	24
4.1.3.11. İmar Hizmetleri	24
4.1.4. Kadının Yardımcıları	26
4.1.4.1. Muhtesib (İhtisâb Ağası, İhtisâb Emini)	26
4.1.4.2. Subaşılar ve Görevleri	27
4.1.4.3. Asesbaşı ve Görevleri	28
4.1.4.4. Böcekbaşı ve Görevleri	29
4.1.4.5. Mimarbaşı ve Görevleri	30
4.1.4.6. Bina Emini ve Görevleri	31
4.1.4.7. Çöpçü Subaşı, Çöp Çıkarıcılar ve Görevleri	32
4.2. Mahalli İdarelerin ve Balıkesir Belediyesinin Kuruluşu	32
4.2.1. Vilayetler Belediye Kanunundan Önceki Düzenlemeler	32
4.2.2. Vilayetler Belediye Kanunu	38
4.2.3. Balıkesir'in İdari Yapısı	41
4.2.4. Balıkesir Belediyesinin Kuruluşu	42
4.2.4.1. Belediye Reisleri	42
4.2.4.2. Belediye Meclisi	43
4.2.4.3. Belediye Teşkilatı	45
4.2.5. Belediyenin Faaliyetleri	46
4.2.5.1. İmar Faaliyetleri	46
4.2.5.2. Sağlık Hizmetleri	51
4.2.5.3. İtfaiye Hizmetleri	52
4.2.5.4. Çeşitli Hizmetler	52
4.2.6. Kuruluş Yıllarına Ait Bütçe	53
4.2.6.1. Bütçenin Gelir Kısmı	53
4.2.6.2. Bütçenin Gider Kısmı	55
4.3. İkinci Abdülhamit Döneminde Balıkesir Belediyesi	59
4.3.1. Belediye Reisleri	59
4.3.2. Belediye Meclisi	60
4.3.3. Belediye Teşkilatı	62
4.3.4. Belediye Faaliyetleri	64
4.3.4.1. İmar Faaliyetleri	64
4.3.4.2. Sosyal Alandaki Faaliyetler	70
4.3.4.3. Sağlık Hizmetleri	71
4.3.4.4. Temizlik İşleri	77
4.3.4.5. İtfaiye Hizmetleri	77
4.3.5. Balıkesir Belediyesi'nin Bütçesi	78
4.3.5.1. Bütçenin Gelir Kısmı	78
4.3.5.2. Bütçenin Gider Kısmı	80
4.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi Balıkesir Belediyesi	87
4.4.1. Belediye Reisleri	88
4.4.2. Belediye Faaliyetleri	89
4.4.2.1. Askerlikle İlgili Hizmetler	89
4.4.2.2. İmar Faaliyetleri	90
4.4.2.3. Sağlık Hizmetleri	91
4.4.2.4. Belediye Bütçesi	92
4.5. Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Belediyesi	93
4.5.1. Belediye Reisleri	94
4.5.2. Belediye Faaliyetleri	94
4.5.2.1. İmar Faaliyetleri	94
4.5.2.2. Sosyal Yardım Faaliyetleri	102
4.5.2.3. İtfaiye Hizmetleri	105
4.5.2.4. Çeşitli Hizmetler	106
4.5.3. Belediye Bütçesi	106

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	109
5.1. Sonuçlar	109
5.2. Öneriler	112
KAYNAKÇA	113

KISALTMALAR LİSTESİ

h	: hicrî
r	: rumî
m.	: miladî
C.	: Cilt
Nr.	: Numara
s.	: sayfa/sayfalar
BŞS	: Balıkesir Şer'iyeye Sicilleri
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.İD	: Dahiliye Nezareti İdare
DH.KMS	: Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsus
DH.MKT	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.MUİ	: Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi
DH.UMVM	: Dahiliye Nezareti Umum Vilayet Müdüriyeti
Y.MTV	: Yıldız Mütenevvî Mârûzât

1. GİRİŞ

1.1 Problem

Osmanlı Devleti'nin farklı dinî, kültürel ve etnik yapıları barış ve huzur ortamı içinde uzun bir süre bir arada tutmada gösterdiği başarı Osmanlı'yı anlama yönündeki çalışmalara hız kazandırmaktadır. Bu sayede Osmanlı Tarihi yerli ve yabancı pek çok araştırmancının konusu olmuştur. Araştırmalar Osmanlı devlet ve toplum yapısından sosyal ve ekonomik yapıya kadar geniş bir çerçevede ele alınmaktadır.

Araştırma Osmanlı Devleti'nde belediye hizmetlerinin nasıl bir sistemle yerine getirildiğini Balıkesir örneği ile ortaya koymaya çalışmaktadır.

Osmanlı Devleti'ndeki belediye teşkilatı ile ilgili ilk kapsamlı çalışma Osman Nuri Ergin tarafından hazırlanmıştır. "Mecelle-i Umur-ı Belediye" adını taşıyan eser belediye tarihi çalışmaları için ana kaynak vazifesi görmektedir. "Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)" bu alandaki önemli çalışmalardan bir diğeridir ve belediye teşkilatındaki değişimlerden bahsetmektedir. Engin Berber'in "Kuruluşundan Cumhuriyete Karşyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923) ve Rasim Şimşek'in "Trabzon Belediye Tarihi - I - Osmanlı Dönemi" isimli çalışmaları bu araştırmancının şekillenmesine örnek teşkil etmektedir.

Kerim Kani Akpınarlı'nın Balıkesir Belediye Tarihini de ihtiva eden "Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi" isimli eseri çalışmanın ana kaynağını oluşturmuştur.

Bu araştırmancının problemini Osmanlı Devleti'nde Klasik Dönemden Tanzimat Dönemine geçişte mahalli idarelerin kuruluş sürecinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacını mahalli idarelerin kuruluş sürecinin Balıkesir Belediyesi bağlamında ele alınması oluşturmaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmaktadır:

- 1- Klasik dönemde belediye işlerini yerine getiren kadının başka ne gibi görevleri vardır?
- 2- Kadının belediye işlerindeki etkinliği ne zamana kadar devam etmiştir?
- 3- Tanzimat döneminde belediye işlerindeki değişim nasıl başlamıştır ve ne gibi düzenlemeler yapılmıştır?
- 4- Balıkesir’de modern anlamda belediye idaresi ne zaman kurulmuştur?
- 5- Balıkesir’de belediye idarelerinin yapılanması nasıldır?
- 6- Balıkesir’de ne çeşit belediye hizmetleri sunulmuştur?

1.3. Önem

Türkiye Cumhuriyeti’ne Osmanlı Devleti’nden miras kalan belediye idareleri mahalli idareler içinde önemli bir yere sahiptir. Bu durum belediye tarihine ilgi uyandırmakta ve bu alandaki çalışmaların sayısını her geçen gün arttırmaktadır.

“Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864-1922)” isimli bu çalışma Balıkesir Belediyesinin Cumhuriyet Dönemine kadar olan tarihini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu sayede Balıkesir Belediyesinin kuruluş aşaması ve geçirdiği evreler daha iyi anlaşılacaktır.

1.4. Sınırlıklar

Balıkesir Belediyesi ile ilgili bu araştırma 1864-1922 yılları arası belediye tarihini içermektedir.

Balıkesir Belediyesine ait arşiv kayıtları günümüze ulaşmamıştır. Mahalli bir araştırmacı olan Kerim Kani Akpınarlı'nın hazırladığı "Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi" isimli basılmamış eser bu alandaki eksikliği bir derece giderebilmiştir. Fakat onun araştırma yaptığı dönemde de belediye kayıtlarının çoğu mevcut değildir.

Mahalli kaynaklar içinde Balıkesir'de çıkarılan Karesi Gazeteleri önemli bir kısım oluşturmaktadır. Bunlardan 1886-1888, 1916 ve 1917 yıllarına ait olanlara bakılabilmektedir.

1.5. Tanımlar

Kadı: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemine kadar her türlü davalara, Tanzimattan sonra ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka ve miras davalarına bakan mahkemelerin başkanıdır.

Belediye: İl, ilçe, bucak gibi yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan teşkilattır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Belediye işleri ile ilgili önemli hususlardan biri Osmanlı'da bu işlerin nasıl yürütüldüğüdür. Osmanlı Devleti idarî ve şer'î teşkilatta kendisinden önceki İslam devletlerini örnek aldığı için belediye teşkilatında da onlara uymuştur. İslam devletlerinde belediye teşkilatına "Hisbe veya İhtisab Teşkilatı" denmektedir. Arapça kökenli "hisbe" ve "ihtisab" kelimeleri bir işi sadece Allah rızası için yapmak anlamına gelmektedir. Bir hukuk ve sosyal hizmet müessesesi olarak ise iyiliği (ma'rufu) emretmek ve kötülükten (münkerden) sakındırmak şeklinde tarif edilmektedir (Akgündüz, 2005: 35).

İslam hukukuna has orijinal bir müessese olan Hisbe Teşkilatı, Hz. Peygamber devrinden beri vardır. Hz. Peygamber, Hz. Ömer'i Medine'ye ve Hz. Sa'd bin As'ı da Mekke'ye muhtesib olarak tayin etmiştir. Hz. Ömer devrinde bu teşkilat daha da gelişmiştir. Hz. Ömer hilafet makamına geçince Abdullah ibn Utbe'yi çarşı ve pazarı teftişe memur etmiştir. Bu kişi sokaklarda gezerek sokaklarda halkın geçmesine mani olacak şeyleri kaldırmakta, ölçüleri kontrol ederek esnafın noksan tartmasını engellemektedir. Dört halifeden sonra gelen İslam devletlerinde örneğin Abbasiler'de "dar'ül-hisbe" adı altında teşkilatlanan bu müessese Fatımîler ve Eyyubîlerde merkez ve taşra teşkilatı olarak genişletilmiştir (Akgündüz, 2005: 36).

Türk devletlerinde İhtisab Teşkilatı, İslam hukukunun esaslarına uygun olarak gelişme göstermiştir. Selçuklularda hükümeti temsil eden on divandan biri de "Divan-ı Muhtesib"dir. Bu idarî birim Anadolu Selçuklularının idarî teşkilatında da aynen devam etmektedir. Memlûklerde ise hisbe görevini ifâ eden üç makam mevcuttur (Akgündüz, 2005: 36).

Osmanlı Devleti kendisinden önce kurulan İslam devletlerindeki belediye teşkilatını örnek alarak kadı tayin ettiği her yere bir de muhtesib

tayin etmiştir. Muhtesib kadının emri altında çalışan bir görevlidir. Şu halde belediye işlerinde en yetkili görevli kadı, kadıdan sonra ise muhtesibdir.

Bu çalışma ile ilgili önemli hususlardan biri de Osmanlı Devleti'nde belediye işlerinin nasıl bir değişim sürecinden geçtiğidir. Klasik dönemde kadının etkinliği altında devam eden belediye hizmetlerindeki ilk değişiklik 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile yaşanmıştır ve kadı yaptırım gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bundan sonra II. Mahmut tarafından yapılan düzenlemeler neticesinde kadıların görev alanı yargıçlıkla sınırlandırılmış ve diğer görevleri için ise yeni birimler oluşturulmuştur. II. Mahmut'un başlattığı bu yenilikleri Tanzimatçıların yaptıkları düzenlemeler izlemiştir.

Öncelikle imparatorluğun merkezinde şehremaneti kurularak ihtisap nezareti kaldırılmıştır. Taşrada belediyecilik alanındaki düzenlemelerin öncüsü ise 1864 Vilayet Nizamnamesidir. Nizamnamenin yürürlüğe girmesi ile taşrada belediye idareleri kurulmaya başlamıştır. Belediye idarelerinin bütün imparatorlukta resmen kurulması ve yaygınlaşması 1877 Vilayetler Belediye Kanunuyla olmuştur. Bu kanun Cumhuriyet dönemine kadar yürürlükte kalmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Osmanlı Devleti'ndeki belediye teşkilatı ile ilgili ilk ve en kapsamlı çalışma Osman Nuri Ergin tarafından hazırlanan beş ciltlik "Mecelle-i Umur-ı Belediye"dir. Osman Nuri son Osmanlı Belediye Kanun Layihasını hazırlayan komisyonun üyesidir. Belediye tarihi alanında bu kapsamda başka bir eser henüz hazırlanamamıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi eserin dilinin sadeleştirilmesi yönünde çalışmalarda bulunmuştur. "Mecelle-i Umur-ı Belediye" belediye tarihi alanındaki çalışmalar için ilk başvuru kaynağıdır. Bu eserin ilk cildi belediye tarihi ile ilgili genel bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır. Belediye tarihi dışında kültür, sanat, siyaset, iktisat ve medeniyet alanında da zengin bilgiler içermektedir.

Bu çalışma hazırlanırken istifade edilen diğer bir kaynak Osmanlı'daki belediye kanunlarının derlendiği "Osmanlı Devleti'nde Belediye Teşkilatı ve Belediye Kanunları"dır. Ahmet Akgündüz (2005) tarafından hazırlanan bu

kapsamlı eser iki kitap halinde düzenlenmiştir. İlk kitapta Akgündüz Osmanlı Devleti'ne gelene kadar İslam devletlerinde belediye işlerinin nasıl yürütüldüğünden yola çıkmıştır. Sonrasında Osmanlı Devleti'ndeki belediyele ilgili bilgilere yer vermiştir. Bundan sonra da Fatih Sultan Mehmet döneminden Tanzimat dönemine gelinceye kadar Osmanlı eyaletleri için hazırlanan belediye kanunları yayınlanmıştır. İkinci kitapta ise Tanzimat sonrası Osmanlı Belediye Teşkilatındaki değişikliklere ve kanunlara yer verilmiştir.

Bu çalışma için önemli kaynaklardan bir diğeri de İlber Ortaylı'nın "Tanzimat Devri Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)" isimli eseridir. Eser mahalli idarelerin evrim sürecini ortaya koymaktadır. İlk bölümden Osmanlı vilayet sistemindeki değişiklikler hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. İkinci bölüm "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modern Belediyeler" ismini taşımaktadır. Bu bölümden çalışma için klasik dönemden Tanzimat dönemine geçerken belediyele alanında yaşanan gelişmeler açısından faydalanılmıştır.

Çalışmaya örnek teşkil eden kaynaklar Engin Berber'in (2005) hazırladığı "Kuruluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923)" ile Rasim Şimşek'in (1993) hazırladığı "Trabzon Belediye Tarihi - I - Osmanlı Dönemi"dir. Tezin içeriği bu kaynaklar göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Araştırmanın ele aldığı dönemler Engin Berber'in çalışması örnek alınarak oluşturulmuştur.

Balıkesir Belediyesi ile ilgili önemli bir eser Kerim Kani Akpınarlı tarafından hazırlanmış fakat basılmamış "Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi"dir. Eser, bugün var olmayan belediye kayıtlarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Balıkesir şehrinin tarihi ile ilgili kapsamlı bir çalışmadır. İki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Balıkesir şehrinin kuruluşu ile başlar Milli Mücadele ile son bulur. Bu bölümde Karesi Beyliğinin kuruluşundan ve Karesi ailesinden bahsedilmiştir. Bundan sonra Balıkesir'in idari yapısındaki değişikliklere geçilmiştir. Balıkesir'de mutasarrıflık ve valilik yapan kişilerden bahsedilerek vilayetin idare şekli ortaya koyulmuştur. Zağnos Paşa'dan itibaren onun soyundan gelen kişilerin hangi görevlere geldikleri açıklanmıştır. Giridlioğulları ailesi de aynı şekilde ele alınarak kronolojik bir sırayla Balıkesir'de Milli Mücadele döneminde yapılan çalışmalardan bahsedilerek ilk bölüm sonuçlandırılmıştır.

İkinci bölümde Balıkesir Belediye Tarihi işlenmiştir. Bu kısımda belediyenin kuruluşundan itibaren belediye başkanlığı yapanlar hakkında bilgiler verilerek belediye teşkilatından, belediye reis ve azalarından bahsedilmiştir. Bundan sonra belediyenin hizmetlerine yer verilmiştir. Bunlar: İmar faaliyetleri, yol ve köprü yapımı, eczane ve hastane açılması, elektrik tesisatı kurulması, buzhanenin temizletilmesi gibi önemli hizmetlerdir. Eserde belediye bütçeleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

“Vatan İşlerinde Cüretkarlıklarım” Hacı Kayyumoğlu İbrahim Sami Bey tarafından kaleme alınan bir hatıradır. Balıkesir Sular İdaresi Heyetinin bir üyesi olan İbrahim Sami Bey’in eseri genel olarak bu heyette alınan kararları, Balıkesir’in su sorununa çözüm arayışlarını ve Sular İdaresi reisinin şahsi düşünce uygulamalarını eleştirilerini içermektedir. Bunun haricinde İbrahim Sami Bey’in askerlik hatıraları, Alaca Mescid Toplantısı ve Mustafa Kemal’in Balıkesir ziyareti kitapta yer alan diğer konulardır.

“Sergüzeştname” Birdanecikoğlu Mustafa Efendi tarafından hazırlanan basılmamış bir aile tarihidir. Birdanecikoğlu ailesi Afganistan’dan gelerek Balıkesir’e yerleşmiştir. Mustafa Efendi eserinde ailesinin teferruatlı bir geçmişini vermektedir. Bundan sonra kendi hayat hikayesini anlatmaya başlamıştır. Mustafa Efendi Balıkesir buzhanesinin temizletilmesi işinde komiser muavini olarak görev yapmıştır. Buzhane için yaptıklarını anlattığı kısım Balıkesir Belediyesinin kuruluş yılları ile ilgili bilgiler vermektedir.

Çalışma hazırlanırken Balıkesir Şer’iyye Sicillerinden, Karesi Gazetelerinden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezaretine ait belgelerden faydalanılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma Klasik dönem ve Tanzimat dönemi ve sonrası şeklinde iki kısma ayrılabilir. Bu kısımlarda konu genelden özele olarak ele alınmıştır. Klasik dönemde belediyeçilik ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra Balıkesir örneğinde bu bilgiler desteklenmiştir.

Tanzimat dönemi ve sonrası da aynı şekilde işlenmiştir. Bu kısım aynı zamanda tezin ana kısmını oluşturmaktadır. Kısacası çalışmada tündengelim yöntemi uygulanmıştır.

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Belediye tarihi ile ilgili genel bilgilerin verildiği kısımlarda önceden yayınlanmış inceleme ve araştırma kaynakları kullanılmıştır.

Arşiv malzemesi olarak Balıkesir Şer'iyye Sicillerinden, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezaretine ait belgelerden ve Karesi Gazetelerinden faydalanılmıştır.

3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Klasik dönem belediye işleri konusunda daha önceden yayınlanmış kaynaklar taranarak bilgiler derlenmiştir. Kadı başkanlığında yürütülen belediye işleri Balıkesir örneğiyle ele alınarak bu kısım Balıkesir Şer'iyye Sicilleri ile desteklenmiştir.

Tanzimat dönemi ve sonrasında yine genel bilgilerin derlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu alanda kaynak teşkil eden yerel çalışmalar taranarak

Çalışmanın ana kısmı oluşturulmuştur. Bundan sonra arşiv malzemeleri dönemine ve konusunun içeriğine göre sınıflanarak ilgili bölümlere eklenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Mahalli İdarelerin Kurulması Öncesinde Balıkesir'de Belediye Hizmetleri

4.1.1. Osmanlı İdari Taksimatı ve Kazalar

Osmanlı Devleti'nde idarî taksimat merkez teşkilatı ve taşra teşkilatı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Taşrada fethedilen yerler aşağıdan yukarıya köy (karye), nahiye, kaza, sancak (liva) ve eyalet şeklinde sıralanmıştır. Kendisine bağlı köylerle nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesinden sancaklar, sancakların birleşmesinden ise eyaletler oluşmuştur. İdari teşkilatta en fazla yeri kaza ve sancaklar almaktadır (Halaçoğlu, 1998: 85). Köyler ve nahiyeler dışındaki idari birimler yargı merkezidirler. Bu idari birimlere yargı görevini yerine getirmek üzere kadılar tayin edilmiştir. Kadılar buldukları yerin hukuk işleri dışında mülkî ve beledî işleri de yerine getirmekle vazifelidirler (Yerlikaya, 1999: 130).

4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Kadı, Kadının Beledî Görevleri ve Yardımcıları

4.1.2.1. Kadı

Osmanlı Devleti'nde belediyeye ait işler bugünkünden farklı bir sistemle yerine getirilmektedir. Yargı görevini yerine getiren kadı aynı zamanda belediye teşkilatının da başındadır yani belediye işleri yargı işlerinden ayrı olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde

kadılık sisteminin nasıl işlediği anlaşılmeden belediye teşkilatının anlaşılması güçtür.

Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminin temelini İslâm Hukuku oluşturmaktadır. İslam hukukundaki yargı erkine kazâ denilmektedir ve bu terim insanlar arasındaki anlaşmazlıkları Kur'an ve sünnetten alınan şer'i hükümlere göre halletme anlamındadır. Kaza görevini ifa edenlere kadı denilir ve en önemli yargı organı kadılıktır (Akgündüz, 2005: 40-46). Kadı, aynı zamanda hükümetin emirlerini de yerine getiren görevlidir. Önceleri kadılara "hâkimü'ş-şer'i" ve daha sonra "alelittlak hâkim" de denilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 83).

Kadılık Osmanlılarda gayet önemli bir kurumdur. Öyle ki devletin birinci padişahı Sultan Osman'ın ilk tayin ettiği memurlardan biri kadı olmuştur. Bu devirde kadıları yetiştirecek bir kaynak henüz mevcut olmadığından, ilk Osmanlı kadıları Anadolu, İran, Suriye ve Mısır gibi yerlerden getirilmiştir. I.Murad'ın Molla Fahreddin Acemî'yi 130 akçe maaş ile ilk defa fetva görevine tayin ettiği bilinmektedir (Akgündüz, 2005: 46).

Osmanlılar zamanında ilk medrese İznik'in fethini müteakip (1330) Orhan Gazi tarafından bir kilisenin câmiye, bir manastırın da medreseye çevrilmesiyle vücuda getirilmiştir. Bu ilk medresenin müderrisliğine zamanın büyük Türk âlim ve mütefekkirlerinden Şerefüddin Dâvud-ı Kayserî ile Konya'da Siraceddin Urûmî'nin şakirdi olan Tâceddin Kürdî tayin edilmiştir (Halaçoğlu, 1998: 130).

Kadının toplum ve devlet açısından esas yerini alması Fatih Sultan Mehmed zamanında olmuştur. Bu bakımdan en önemli çalışma Sahn-ı Semân (Fatih) Medreselerinin teşekkülüdür. Bu medreselerin kurulmasıyla kadı olmak için gereken tahsil derecesi disiplin altına alınmıştır. XVI. yüzyılda Süleymaniye Medreseleri kuruluncaya kadar bu yüksek eğitim kurumları kadılık mesleğine gireceklerin tahsil görüp icâzet aldıkları yerdir (Ortaylı, 2001: 70).

Medrese tahsili gören kadılar icazetnâme alarak mülâzemet etmekte yani kadılık için kazaskerliğe başvurarak sıraya girmektedirler. XVIII. yüzyılda daha da uzatılan bu bekleme döneminin ardından imtihanı verenler en alt

kademedeki kazalardan birine tayin edilerek mesleğe başlamaktadırlar (Uzunçarşılı, 1988: 87).

Medreseden çıkıp mülâzemet edenler, müderris olmak istemeyip kadılık etmek isterlerse doğrudan doğruya kaza kadılıklarına tayin edilirdiler. Eğer medreseden çıkan bir kişi müderrislik yaptıktan sonra kadılık etmek isterse derecesine göre kaza, sancak veya eyaletlerden birinin kadısı da olabilirdi (Uzunçarşılı, 1988: 87).

XVI. yüzyıl sonunda Anadolu ve Rumeli’de “kenar medrese” denilen taşra medreselerinde icâzet alanların ise başvurusu ve adaylığı kabul edilmezdi. Kadıların tayini mutlaka padişah beratıyla olurdu ve tayin, yol ve nakil işlemlerini Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin daireleri yapardı. Bunun için kadıların mesleğe başvurularında bu dairelerden birini seçmeleri gerekirdi. Dairelerde işlemler rûznâme denilen defterlere kaydedilir ve artık kadıların meslekle alakalı işleri bu büroda yürütülürdü. Eğer bir kadının tayini bu deftere kaydedilmemişse elindeki berat hükümsüz sayılırdı ve iptali gerekirdi (Ortaylı, 2001: 70).

Osmanlı Devleti’nde kadılıklar iki gruba ayrılmaktadır. Bu “Mevleviyet” denilen büyük kadılıklar ve kaza kadılıkları denilen küçük kadılıklar şeklindedir. Mevleviyet denilen büyük kadılıklar şu sınıflara ayrılır (Yerlikaya, 1999: 132).

1. Rumeli Kazaskerliği Mevleviyeti
2. Anadolu Kazaskerliği Mevleviyeti

Bunlar en yüksek mevleviyet dereceleridir. Bundan sonrakiler:

1. İstanbul Kadılığı
2. Haremeyn Mevleviyeti
3. Bilâd-ı Hamse Mevleviyeti
4. Mahreç Mevleviyeti
5. Devriye Mevleviyeti
6. Pâye-i Mücerrede sahipleri

Kadılığın en yüksek derecesi olan mevleviyetler aynı zamanda taht kadılıkları olup bunların üstünde ancak kazaskerlik vardır. Mevleviyetler muhtelif tarihlerde memleketin büyümesi dolayısıyla lüzumuna göre artmıştır (Ortaylı, 2001: 88).

Kaza kadılıkları Rumeli, Anadolu ve Mısır'daki kazaların kadılıkları olmak üzere üç sınıftı. Bunlardan Rumeli kaza kadılıkları 9, Anadolu kaza kadılıkları 10 ve Mısır kaza kadılıkları 6 sınıfa ayrılmaktadır (Uzunçarşılı, 1998: 91).

Rumeli kazaskerine tabi Rumeli kadıları mülazemetten sonra en aşağı derece olan Çinad derecesinden başlayarak Eğri, İnebahtı, Salise, Saniye, Karib-i âlâ ve en son en yüksek derece olan Sitte-i Rumeli'ye kadar çıkar ve oradan da emekliye ayrılırlardı. İçlerinden layık görülenler ikisi Rumeli kazaskeri divanında müşavir olarak bulunurlardı. Bu suretle Rumeli'deki kazalardan her biri bu dokuz dereceye göre ayarlanmıştı (Uzunçarşılı, 1998: 92).

Anadolu kazaskerine tâbi Anadolu kadılıkları da yine ibtidadan başlayarak tâsia, sâmine, sâbia, sâdisse, hâmise, râbia, sâlise, sâniye, Musul ve Sitte-i Mısır derecelerine kadar çıkardı. Mısır kadılıkları sâdisse, hâmise, râbia, sâlise, Musul ve Sitte-i Mısır olmak üzere altı derecedi. Bunların en yüksek derecesi olan Sitte-i Anadolu ve Sitte-i Mısırdan tecrübeli ikişer kişi Anadolu kazaskeri divanında müşavirlik ederlerdi. Bu müşavirlere ilmiye tabiriyle "tahta başı" denmektedir. Rumeli, Anadolu ve Mısır'daki kazalarda kadılık ederek nihayet sitte denilen dereceye kadar çıkanlara ise "eşraf-ı kuzat" adı verilmektedir (Uzunçarşılı, 1998: 93).

Kaza kadılıkları derecelerine göre beşer akçe zam ile yirmiden kırk akçeye kadar çıkarken, daha sonradan para rayicine göre kırk akçeden başlamış ve böylece yüz akçelik en son derecesine kadar çıkmıştır. Bunlardan yüz elli akçelik kaza kadılıkları önemli kaza kadılıklarıdır. Bunların süresi yirmi aydır ve bu sürenin bitimiyle kadının yerine sırada bekleyen başka bir kadı tâyin olunmaktadır. Görev süresini dolduran mâzul kadı İstanbul'a gelerek her Çarşamba günü kazasker dairesine başvurarak tekrar sıraya girmektedir. Kadının bu mâzul müddetine "zaman-ı infisali" denilip iki

sene mülazemetten sonra yeniden tâyin olununca ona da “zaman-ı ittisâli” adı verilmektedir (Uzunçarşılı, 1998: 94-95).

Kaza kadılıkları ile önemli bir husus kadıların kayıtlı oldukları kazaskerlik alanını değiştirememeleridir. Rumeli’de kadılık edenler Anadolu kadılığına, Anadolu’da kadılık edenler de Rumeli kadılığına geçemezlerdi (Uzunçarşılı, 1998: 91).

Bir kadı adayı mesleğinin başından sonuna kadar hiyerarşik basamağı tırmanırdı. Bu süreçte tayin ve erken terfiler kadılar için pek yaygın bir uygulama değildir. Bu sebeple ilmiye üyeleri devletin son asrına kadar eğitim ve tecrübe bakımından seçkin bir zümre olarak görülmektedir (Ortaylı, 2001: 71).

4.1.2.2. Kadının Görevleri

Kadılar buldukları yerin hem hâkimi, hem belediye başkanı, hem emniyet amiri, bazen hem mülkî amiri ve hem de halkın her konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamıdır. (Akgündüz, 2005: 49). Kadıların mülkî görevleri merkezî hükümet ile halk arasındaki resmî münasebeti temin etmek, halkın istek ve şikâyetlerini merkeze iletmek, merkezin halktan istediği emir ve yasakları halka duyurmak şeklindedir.

Kadıların asıl görevleri ise insanlar arasındaki hukukî meseleleri halletmektir. Hukuka aykırı davranışlarının davalarını görmek, cezalarını hükme bağlamak ve infaz etmek kadının görevidir. Hakları sahiplerine iade etmek, yetimlerin, akıl hastalarının, hacir altına alınanların mallarında tasarrufta bulunmak, vakıflara nezaret etmek, vasiyetleri yerine getirmek, velileri bulunmayan yetim kızları denkleleriyle evlendirmek, hadd cezalarını infaz etmek, şehrin asayiş ve emniyetini sağlamak, şahitleri ve maiyetinde görev yapan memurları denetlemek de kadıların görevleri arasındadır (Ortaylı, 2001: 68).

Yargı görevinin dışında Osmanlı kadısı sefer-i hümayun sırasında geçilecek yol, köprü, çeşmelerin tamirinin başlıca sorumlusudur. Yine sefer zamanında gerekli okçu, kürekçi, beygir temin edilmesi ve bunların nakli için

iskelelerde at gemilerinin hazırlanması kadının görevlerindedir. Bunların yanında kadı ordunun tahıl ile saman ihtiyacını karşılamakta ve konak yerlerine sevk edilmesini sağlamaktadır. Yangın ve zelzele zamanlarında, donanma inşası gibi olağanüstü durumlarda gerekenin yapılması için kadılara emir verilmektedir. Bu durumlarda malzemenin temin edilmesi ve inşaat işçi, kalfa ve ustalarının görevlendirilmesi işi ile de kadı ilgilenmektedir. Bunların haricinde avarız vergilerinin toplanması da kadının görevleri arasındadır (Ortaylı, 2001: 72).

4.1.2.3. Kadının Beledî Görevleri

Kadıların belediye ile ilgili en önemli görevlerinden biri çarşı ve pazarlar ile esnafın denetim altında tutulmasıdır. Bu iş ihtisap ağası, ayak nâibi ve subaşılar aracılığıyla yürütülmektedir (Yerlikaya, 1999: 132). Kadılar çarşı, pazar ve esnafın denetimiyle ilgili olarak dülger ve taşçı ücretlerini, kayık ücretlerini, koyun ve sığır ücretlerini, ekmek ücretlerini, getiri narhını ve dükkan narhını, meyve ücretlerini, gümrük rüsumlarını, odun fiyatlarını, deri ve çuha ücretlerini tespit ve kontrol ederlerdi (Refik, 1987: 125-160) Mühimme defterlerinden esnafın denetimi ve esnaf sorumlularının uyarılması için kadılara birçok hüküm gönderildiği öğrenilmektedir. Ayrıca şer'îye sicillerinden kadıların belediye hizmetleri gördüğüyle ilgili birçok vesika vardır (Yerlikaya,1999: 133).

Kadı bir bakıma hükümetin esnaf nezdindeki temsilcisidir. Esnafın denetiminin yanında İstanbul'a gelen malları esnafa paylaşmak, fiyatlarını tespit etmek, hile ve hurdayı cezalandırmak görevleri arasındadır. Ayrıca hükümet emirlerini esnafa aktarmak, mamul ürünlerin ve yiyecek maddelerinin satış fiyatını tespit etmek gibi konularda esnafa birlikte kararlar almaktadır (Mantran, 1991: 67)

İstanbul'a erzak ve et, sebze ve meyve temini için civar şehir kadıları görevlidir. Ecnebi gemilere erzak devredilip kaçakçılık yapılmaması ve muayyen yerlerde yağ vb. karaborsacılığın önlenmesi için kadılar dikkatli olmalıdır. Ülkede zaman zaman çeşitli şehirlerde kahvehane ve meyhaneler

kapatılır, bunları kapatmak ve yasağı gözetmek kadının görevidir. Ayrıca bu gibi yerlerin kapatılması için kadı şikâyet ve arzda da bulunurdu (Ortaylı, 2001: 70-72)

4.1.3. Balıkesir Örnekleriyle Kadının Beledî Görevleri

4.1.3.1. Vergi İle İlgili Görevleri

Osmanlı idaresinde kadılar hükümetten maaş almamış aksine kendileri hükümete para göndermiştir. Kadılar gittikleri şehirlerde kendilerine tahsis edilen arpalıklar, davalardan aldıkları harçlar ve kapı altı hasılatları ile geçinirlerdi. Kadıların merkeze para göndermesi toplanan vergiler yoluyla olmaktadır. Bu vergilerden belediyeye ait olanı ihtisab vergisidir (damga resmi, bâc-ı bazar vb. resimlerdir) (Ergin, 1936: 80). Bunun toplanmasındaki baş sorumlu kadıdır. Kadı bu vazifesini ihtisab ağası vasıtası ile yerine getirmektedir.

Balıkesir'in ihtisabı hicrî XI. yüzyıl başında her ay 3 bin akçe olmak üzere yıllık 43 bin akçeydi (Su, 1937: 34).

4.1.3.2. Narh Tespiti

Kadının belediyecilik cephesinde en çok meşgul olduğu iş narh tespitidir. Böyle önemli bir vazife devlet tarafından kadıya verilmiştir. Bütün eşyanın, malların vs.nin fiyatı mahkeme tarafından tespit edilmektedir ve malları bu fiyattan fazlaya satmak yasaktır. Bunun aksi iş görenler ise cezalandırılmaktadır (Ergin, 1936: 80).

Sicil kayıtlarından anlaşıldığı üzere fiyatların tespitinde kadı yalnız başına karar almamaktadır. 1696 (h.1108) yılına ait bir vesikadan anlaşıldığına göre kadı memleket ayanını ve ehl-i hibreyi mahkemeye davet ederek onlarla birlikte eşyanın fiyatını belirlemektedir. Sonrasında bu fiyatlar

“*suka*” adı verilen narh defterine geçirilerek esnaf fiyatlardan haberdar edilirdi (BŞS, Nr. 713, 79-b).

Şer’iyye Sicillerine göre buğdaya, ekmeğe, sabuna, deriye, ipliğe, kumaşa, üzüme, tuza vs. pazarda satılan her cins eşyaya narh konurdu (BŞS, Nr. 698, 26b-1, 64a-4, 91a-7).

1688 (h.1100) tarihli bir vesikaya göre 160 dirhemlik ekmeğe 1 para, koyun etinin okkası 11 para, koyun yağı 14 para, sisam yağının okkası 12 para, yerli pirincin okkası 8 para olarak tespit edilmiştir (Su, 1937: 35).

1699 (h.1111) tarihli bir narh listesi şöyledir (BŞS, Nr.711,3a-1):

“El-esârül vakı’ fi zemenil-fakir Hasan el- müvellâ hilâfetü, bi- Medine-i Balıkesri.

Fi 25 Muharrem 1111

etmek	lahm-ı ganem	lahm-ı oğlak	atnalı giyim
1 dirhem	1 kıyye	1 kıyye	1 kıyye
akçeye	5 para	3 para	10 para
110		3	14
100		2.5	
90			
100			
merkeb nalı giyim	demir	lahm-ı bakar	sade yağı
6 para	1 kıyye	1 kıyye	1 kıyye
7	5 para	2,5 para	12 para
8			

Fi 12 Zilhicce sene 1111

sade yağı bakkallara	pirinc-i mısır	asel	
1 kıyye	1 kıyye	1 kıyye	
14 para	3 para	6 para	
16		7	
14			
sisam yağı	zeytin yağı	İzmir sabunu	sisamlı helva
1 kıyye	1 kıyye	1 kıyye	1 kıyye
7 para	8 para	10 para	6 para
	7	11	9
münceli çizme	münceli pabuç	zenne pabuç	sade çizme
nalçesi	nalçesi	nalçesi	nalçesi
2,5 para	2 para	1 para	2 para
soğan	leblebi	gâhî, dirhem	siyah üzüm
1 kıyye	1 kıyye	bir akçeye	1 kıyye
2 akçe	bir akçe	40	2 para
5	2 para		

kebir desti	1 sagir desti	emzikli bardak	kuşaklı küp
bir akçeye	bir akçeye	üçü bir paraya	5 para
mum	mum	Ramazani helva	
1 kıyye	dirhem	1 kıyye	
8 para	bir akçeye	7 para	
10			

4.1.3.3. Esnaf Denetimi

Kadılar malların konulan narh fiyatından satılıp satılmadığını sıkı şekilde kontrol etmektedirler. Bu, kadının esnaf denetimiyle ilgili önemli görevlerinden biridir. At üstünde çarşığı pazarı denetime çıkan kadiya 56 kişilik maiyetiyle ihtisab ağası eşlik ederdi. Narha uymayan esnaf ya da pazarcı, kadı tarafından uyarılır, bu durum bir daha tekrar ederse esnaf cezalandırılırdı (Ergin, 1936: 81).

Kadı teftiş sırasında çarşıda kabahatli bir esnaf görürse bu kişiyi sokak ortasında falakaya yatırarak ihtisab ağasına dövdürtürdü. Eksik veya hamur ekmek çıkararak fırıncıları fırın tezgâhları üzerine kulaklarından çivilettirirdi (Ergin, 1936: 81).

Balıkesir Şer'iyye Sicillerinde ekmek narhıyla ilgili pek çok kayıt olması bu konuya önem verildiğini gösterir. Kadının fırıncıları sık sık kontrol ettiği yine bu sicillerden tespit edilmektedir (Öntuğ, 2003: 247).

Balıkesir'de yapılan kontrollerde Karaman Mehmed'in 80 dirhemi 2 akçe olan ekmeğin 10 dirhem noksan olduğu tespit edilmiştir (BŞS, Nr. 693, 206-1). Burada gereken değişiklik yapılarak esnafın zarara uğraması önlenmiştir.

Kadı esnafın haksız uygulamalarına karşı tüketiciyi koruma görevini de üstlenmiştir. Çarıkçı Süleyman'ın eksik dirhem vermesi üzerine Mehmed isimli kişi mahkemeye başvurarak durumun kayıt altına alınmasını sağlaması bu duruma örnek teşkil etmektedir (BŞS, Nr. 692, 38a-2):

“Mehmed bin Süleyman nâm çarıkçının altı akçelik deyü verdüğü Mehmed'e altı dirhemden noksan maksûd olmağın, Mehmed talebiyle kayd-ı sicil olundu.

Şühûdü'l-hâl

Mevlana Ali Çelebi bin Mehmed, Mustafa bin Ali ve gayrihüm.”

XVII. yüzyılın ilk yarısında Balıkesir'de bir Anadolu şehrinde olması gereken bütün esnaf zümrelerinin mevcut olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bu zümreler debbağlar, kasaplar, yağcılar, börekçiler, pabuççular vesairedir. Şehirde dokuma, yağ işleme gıda sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha canlı olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra dericilik ve kıymetli madenlerin işlenmesine dayalı esnaflar da oldukça kalabalık bir grup oluşturmaktadır (Öntuğ, 2003: 234). Esnaf çeşidi arttıkça kadının görev alanı genişlemektedir.

4.1.3.4. İhtikârı Önleme

Kadının önemli görevlerinden biri ihtikârı yani karaborsacılığı önlemektir. Bu sayede hem halkın zarara uğratılması önlenmiş hem de fırsatçılara izin verilmemiştir. Ayrıca piyasanın korunması da sağlanmıştır. Çok sıkı tedbirler alınmasına rağmen karaborsacılık eylemlerinde bulunanlar olmuştur (Ergin, 1936: 83).

1643 (h.1053) tarihinde Hacı Mehmed adlı bir debbağ ustasının kasaplara fazla akçe vererek bütün ham deriyi almaya çalışması üzerine debbağ esnafı mahkemeye başvurmuştur. Davayı inceleyen mahkeme derinin eskisi gibi nöbetleşe taksim edilmesine karar vermiştir (BŞS, Nr. 693, 26b-3).

4.1.3.5. Esnafın Sorunlarına Çözüm Bulma

Kadı esnafın sorunlarına çözüm bulmakla da vazifelidir. Şehirdeki esnaf zümreleri uğradıkları haksızlıklara veya mensup oldukları grup içindeki anlaşmazlıklara çözüm bulunması için kendileri bizzat kadıya başvurabildikleri gibi esnaf temsilcileri aracılığıyla da durumdan kadıyı haberdar edebiliyorlardı (Öntuğ, 2003: 54).

Balıkesir'de susam yağı işleyen esnaf ustaları Meclis-i Şer'e giderek bazı susam yağı işleyen ustaların alım satımda kullandıkları tartıların bazılarının eksik, bazılarının da fazla tarttığını söyleyerek bu haksızlığın ortadan kaldırılmasının, bütün susam yağı işleyen esnaf tartılarının kadı huzurunda tekrar ayarlanmalarını talep etmişlerdir (BŞS, Nr. 693,113a-3).

4.1.3.6. Ölçü ve Tartıları Kontrol Etme

Kadının belediyeye ait görevlerinden biri ölçü ve tartıların kontrol edilmesidir. Kadı, bu görevini muhtesib aracılığıyla yerine getirmektedir. Balıkesir şehrinde XVII. yüzyılın ilk yarısında muhtesibin, belirli aralıklarla düzenli olarak bütün esnafı denetlediği görülmektedir (Öntuğ, 2003: 232).

Şer'iyye Sicillerinden ekmekçi, çörekçi, börekçi, leblebici, bakkal, sabuncu, mumcu, keçeci ve kasap esnafının tartı ve ölçülerinde çokça hile yaptıkları saptanmıştır. Bu esnaf grupları aynı gün denetlenerek tartısı ve ölçüsü bozuk ve eksik olanlar muhtesib nezaretinde mahkemeye sevk edilmiştir (BŞS, Nr. 694, 127b-1,2,3,4,6,7).

1615 (h.1024) tarihinde üç börekçi dükkânında yapılan gramaj kontrolünde yaptıkları böreklerin tamamında 10 dirhem noksan geldiği saptanmıştır (BŞS, Nr. 694, 127b-8).

İki mumcu esnafının denetiminde ise Oruçoğlu adlı mumcunun bir testide 15 dirhem eksik geldiği; diğerinin ise mum yapımında koyun yağı makbul iken sığır yağından mum elde ettiği belirlenmiştir (BŞS, Nr. 696, 20a-7,8).

Şer'iyye Sicillerindeki kayıtlardan kadının ölçü ve tartılar dışında satılan malları da kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Veli isimli sabuncunun sabununun çığ olduğu tespit edilerek kayıtlara geçirilmiştir (BŞS, Nr. 692, 35a-3).

4.1.3.7. Esnafı Koruma

Esnafın gözetimi ve korunması kadının görevidir. Esnafın ekonomik hayatın en hareketli yerleri olan çarşı ve pazarlarda hizmet sunarlardı. Çarşı ve pazarların en işlek kısmı ise bedestenlerdi. Balıkesir'in en kalabalık ve güzel çarşısı Zağnos Paşa Bedesteninde çuha, kumaş vesaire eşya satılırdı. Bu eşyaların başka yerlerde satılması ise yasaktı (Su, 1937: 38).

1665 (h.1077) tarihli Şer'iyye Sicilinde başka memleketlerden gelen çuha ve kumaşların çarşı ve pazarda satılmasının doğru olmadığı belirtilmektedir: “ ... Müteveffa Zağnos Paşa mütevelliyesi olan nam hatun sūddei saadetime arzuhal edip ahar diyardan gelen çuha ve kumaş kazayı mezburde vaki bezezistanda kadimden olageldiği üzere bey'ü şira olunup taaddi olunduğu vaki ise caiz değildir olugeldiği üzere zikrolunan bezezistanda bey'ü şira olunmak emrim olmuştur...” (Su, 1937: 38). Bu şekilde esnaf iktisadî açıdan korunmaya çalışılmıştır.

Şehirde esnaf yazılmadığı halde esnafılık yapanlar da kadı tarafından soruşturularak şehirde o işi yapmakla görevli esnafın hakkı gözetilmeye çalışılmıştır. 1630 (h.1040) tarihinde Mehmed adlı kişi kasap olarak yazılmadığı halde şehirde et sattığı tespit olduğundan mahkemeye sevk edilmiştir (BŞS, Nr. 699, 14b-2).

4.1.3.8. Esnaf Temsilcilerini Onaylama

Kadının bir diğer görevi de esnafı kendi içinden seçtiği temsilcilerin memuriyetlerini tasdik etmektir. Bunların memuriyetlerini Şer'iyye Sicillerine kaydederdi ve kadının tasdik etmediği kişiler göreve başlayamazlardı. Bu

görevliler bazarbaşı, kethüda, yiğitbaşı ve ustabaşı idi. XVIII. yüzyılda Balıkesir Şer'iyye Sicillerinde papuççular kethüdası, kazancılar kethüdası, kasablar kethüdalarının adları geçmektedir (Ünlüyol, 1995: 155).

Balıkesir şehrinde esnaf örgütleri arasında en etkin kişi olarak bazarbaşı görülmektedir. Bazar-başı da diğer esnaf temsilcileri gibi seçimle belirlenir; seçim işlemi tamamlandıktan sonra kadiya sunulup, sicile kaydedilirdi (BŞS, Nr. 699, 23a-3):

“Medîne-i Balıkesir'in bakkallarına bazar-başı olan Mehmed fevt olup, hâlâ bazar-başılık hizmeti mahlûl olup, bir bazar-başı lâzım ve mühimm olmağın cümle bakkal ustaları ma'rifetleri ile Mehmed bin Hızır nâm kimesne bazar-başı ta'yîn olunup bazar-başılık umûrundan bakkallar müracaat edeler ve kadimden bazar-başı olan kimesne kantar hizmetini ol görüp muhtesib tarafından müdâhale olunmayıp vech-i meşrûh üzre bazar-başılık kayd-ı sicil olundu”.

Bu temsilcilerin kadı ile olan bağlantıları kadının belediyeye ait işleri kapsamında ele alınabilir. 1651 (h.1061) tarihli sicil kaydına göre kasapbaşı olan Mehmed adlı kişi göreve başladıktan iki sene sonra deri dağıtımında nöbet usulünü bozduğu için kasap esnafının ustaları mahkemeye başvurarak, kasapbaşı olan Mehmed'in sözünü tutmadığı için eşlerinden boş olması gerektiğini kadiya bildirmişlerdir. (BŞS, Nr. 701, 10a-4).

4.1.3.9. Şehre Yiyecek Tedarik Etme

Şehre yiyecek tedarik edilmesi kadının sorumluluğundaydı. Şehirdeki bakkallık yapan esnafın öncelikle temel gıda maddeleri olan bal, yağ, pirinç vesaire besin maddelerini düzenli olarak tedarik etmeleri gerekmekteydi. Bunun denetimi kadının göreviydi. Bu görev halkın ihtiyacını karşılamaya yönelikti (Öntuğ, 2003: 55).

1621 (h.1031) tarihinde Bakkal Hacı Veli Meclis-i Şer'e gelerek mahallenin ihtiyacı olan temel besin maddelerini bulacağını taahhüt etmiştir (BŞS, Nr. 699, 66b-9). Aynı şekilde kasaplık yapan esnaf kendi aralarındaki nöbet sırasına göre şehre koyun, keçi ve sığır gibi hayvan bulup getirmeye

mahkemede söz vermişlerdi (BŞS, Nr. 696, 66b-8). Yine birkaç Ermeni'nin bayramda halkın yağ ihtiyacını karşılamak için seksener desti yağ bulmakla görevlendirildikleri, Ermenilerin bunu "Müslüman olmak" üzere yemin vererek taahhüt ettikleri Şer'iyye Sicillerine yansıyan hususlardandır (BŞS, Nr. 694, 115b-2).

4.1.3.10. Pazarla İlgili Görevleri

Pazarla ilgili düzenlemeleri de kadılar yapıyorlardı. Pazar yeri değişikliklerine karar veren kadı aynı zamanda "bac-ı bazar" denilen pazar vergisini de belirliyordu. Balıkesir Pazarında yolsuzluk yapılmasına ve pazara gelen tüccarlar tarafından pazar harici yerlerde mal satılmasını engellemek için merkezi devlet tarafından tedbirler alınmaktaydı. Bu doğrultuda Balıkesir kadısına 1622 (h.1031) tarihinde yazılan emr-i şerifte Balıkesir Pazarına gelen rençber taifesinin satmaya getirdiği mallarını bac-ı bazar vermemek için şehirde mahalle aralarında sattıkları hatta yanlarında getirdikleri çuval ve arabaları da gizlice dahi sattıkları belirtilerek bundan sonra bac alınan çuvala işaret konması kadıdan istenmiştir (BŞS, Nr. 699, 114a-1).

Pazarda satılan mallarda da kadının koyduğu narh fiyatlarına uyulmak zorunluluğu vardı. Buna rağmen Balıkesir Pazarında bazen narha uyulmadan satış yapılmaktaydı. Bu durumda halk derhal kadıya şikâyette bulunuyor kadı da bu kişileri malı narh fiyatından satması hususunda uyarıyordu. 1621 (h.1030) tarihinde buğdayın kilosu 100 akçe iken 160 akçeye satılması üzerine fazla paraya satış yapanlar hemen uyarılmışlardır (BŞS, Nr. 696, 12b-6).

4.1.3.11. İmar Hizmetleri

Kadı bayındırlık hizmetleri ile ilgili kararları sivil idare ile birlikte alırdı. Şehirlerde ortaya çıkan ve halka zarar veren çarpık yapılar kadı tarafından görevlendirilen "ehl-i vukuf" denilen kimselerin mahallerinde yaptıkları "keşif" sonunda yıkılıyorlardı. Balıkesir'de 1642 (h.1051) tarihinde duvar nizamı keşfi

için bu şekilde bilirkişiler gönderilerek mesele halledilmeye çalışılmıştır (BŞS, Nr. 697, 21a-3). Yine aynı tarihte Eski Kuyumcular Mahallesi'nde miras kalan evin paylaşımında yaşanan sıkıntı üzerine mimar şehrin imarını bilen kişi olarak gönderilmiş ve evi ikiye taksim etmiştir (BŞS, Nr. 697, 99b-3). Şeyh Lütfullah Mahallesi'nde ise bir kişi kendi duvarı üzerine duvar inşa eden komşusu hakkında mahkemeye başvurmuş ve davayı kazanmıştır (BŞS, Nr. 697, 42a-3).

Şu kayıt kadının bu hususta nasıl bir yol izlediğini göstermektedir (BŞS, Nr. 692, 10b-1):

“Kasaba-i Balıkesri'de vaki el-Hâc Umur mahallesinde sakin Mahmud bin Hızır nâm kimesne meclis-i şer'i şerifde mahalle-i mezbûrede vefat iden Koyunuri Mustafa'nın sağır oğlu Ali'nin vasisi olan işbu hâmil-i haze'i-kitâb Safiye binti Yusuf nâm hatun tarafından husus-ı âtîü'z-zikre becâhu tarikü's-sübût şer'en vekâleti sabit olan zevci fahrü'l-akrân Ahmed Beğ mazharında takrîr-i kelâm idüp “bundan akdem merkum Mustafa'nın evinin şark cânibinde olan duvar benim mülküm iken müteveffâ zevcim Mustafa'dan izn-i şer ile bana ve oğlum Ali'ye intikal itmiştir deyu tasarrufumuz olur” didikde gıybe's-suâl akibü'l-inkâr merkûm Mahmud'un takririne muvâfık beyyine taleb olundukda beyyineden âciz olıcak merkûm Safiye'ye merkûm Mahmud'un takririne muvafık beyyine taleb olundukda beyyineden âciz olıcak merkûm Mahmud'un mülk duvarı olmadığına yemin müteveccih olup, lakin meclis-i şer'e hazır olmamak ile cânib-i şer'den âdem gönderilüp, vech-i meşrûh üzre yemin eyledikde haber viricek merkûm duvar mesfûre Safiye üzerinde ibkâ olunup, mâhüve'l-vâki kayd olundu. Tahrir fi't-târihü'l-mezbûr.

Şühûdü'l-hâl

Hamza bin Mustafa bin Hasan bin Safer, Memişah Yusuf, Ali bin Mustafa, Musluşah bin Yusuf ve gayrihüm.”

4.1.4. Kadının Yardımcıları

4.1.4.1. Muhtesib (İhtisâb Ağası, İhtisâb Emini)

Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatının başında bulunan kadının bu görevi ifâ etmede yardımcıları vardı. Bunlardan ilki ihtisâb ağası veya ihtisâb emini de denilen muhtesibtî. Muhtesib, kadının emri altında çalışan bir görevli olduğundan kadı tayin edilen her yere bir de muhtesib tayin edildiği bilinmektedir. Osman Gazi'nin ilk tayin ettiği üç memurun kadı, muhtesib ve subaşı olduğu şeklindeki rivâyet belediye teşkilatının ne zaman başladığı hususunda bilgi vermektedir (Akgündüz, 2005: 55).

İhtisab ağaları kadının bulunduğu bütün yerleşim yerlerinde bulunurdu. İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'nin (Üsküdar-Galata-Eyüp) kadıları ayrı olduğu gibi muhtesibleri de ayırdı. Bunun dışında her kadının memur bulunduğu kasaba ve köylerde de muhtesib mevcuttu (Pakalın, 1993: 41). İstanbul'daki muhtesiblerin sadrazam ile de ilişkileri vardı. Bunlar narh koyma hususunda sadrazamın emri altında hareket ederlerdi. Ayrıca Çarşamba Divanından sonra sadrazamın ve İstanbul kadısının yanında esnafı ve halkı denetlemek için çıkılan kol'a katılırlardı (Akgündüz, 2005: 44).

Osmanlı Devleti'nde muhtesiblik, iltizâm usulü ile ve bir yıllık süre ile tâlibine ve ehil olanlara ihale olunur ve kendisinden mukataa bedeli adı altında maktû bir meblağ tahsil edilerek eline muhtesiblik beratı verilirdi. Ancak bir makam olarak doğrudan tayin edildiği de vakidir (Akgündüz, 2005: 56).

Klasik dönemde muhtesib olacak kişilerde aranan şartlar: Müslüman olması; tam ehliyetli bulunması (çocuklar ve akıl hastaları olamazlar); bazı farklı görüşlerin dışında erkek olması; âdil olması; kötü ahlaklı olmaması ve iyi ahlak sahibi olmasıdır (Akgündüz, 2005: 57).

İhtisâb ağası görev süresi boyunca kadının emri altında çalışırdı. Muhtesibin en önemli görevi beledî işleri yürütmekle esnaf arasındaki sorunlarda belli sınırlar içinde yargı yetkisini kullanmaktır. Bu yetkisi kadınıninki kadar geniş değildir. Ancak kadı bir davada beyyine ile hükmettiği halde

ihtisâb ağası delil ve ispat olmadan örfî ve idarî surette hüküm verebilirdi. Muhtesibin bu şekilde pratik olarak çözüme kavuşturduğu davalar kadının baktığı davalardan daha az öneme sahip olanlardı (Pakalın, 1993: 44). İhtisab ağasının diğer bir yargı görevi de mahkemede kadının yanında jüri üyeliğinde bulunmaktı (Ortaylı, 2000: 50).

Muhtesibin belediyeye ait görevleri ise daha çok esnafla ilgilidir. Muhtesib esnafı kontrol etmek maksadıyla kol gezer ve esnafın devletçe konulan kurallara uyup uymadığını denetlerdi. Fiyatların tespiti yani narh koyma görevi de muhtesibe aitti. Ayrıca konulan narha uygun hareket edilmesinin sağlanması, malların kalitesi ile ölçü ve tartıların kontrol edilmesi de muhtesibin görevleri arasındadır. Bunlardan başka muhtesib alım-satımı belli kurallara bağlayıp buna riayet edilmesini sağlardı. İhtikârı yani karaborsacılığı, kaçakçılığı ve tekelciliği engelleyerek üreticinin ve tüketicinin haklarını korurdu (Akgündüz, 2005: 45).

Muhtesibin bir diğer görevi de “ihtisâb rüsûmu” denilen belediyeye ait vergileri toplamaktır. Bu vergi; tartı, ölçü, panayır ve pazar resmi adı altında alınan vergiler ile hile yapan esnaftan alınan para cezalarından oluşurdu. Muhtesib devletçe tespit edilen bu vergileri topladıktan sonra her sene “bedel-i mukataa” adıyla belli bir miktarını peşin olarak öderdi. Aynı zamanda bu vergilerin gerekli yerlere sarf edilmesini de sağlardı (Akgündüz, 2005: 45).

Muhtesib şehrin imar, su, kanalizasyon ve yol hizmetlerinin sağlanması ile de vazifelidir. Kamuyu ilgilendiren bu işler ya beyt-ül-mâl veya belde halkının imkânlarıyla yerine getirilirken bunun takibi görevi muhtesibe verilmiştir (Akgündüz, 2005: 65).

4.1.4.2. Subaşılar ve Görevleri

Osmanlı Devleti'nde şehir, kaza ve köylerde emniyet ve asayiş sağlamak, maddi ve manevi temizliği temin etmekle görevli memurlara subaşı denirdi. Bu memurlar, günümüzdeki zabıta, belediye memurları ve emniyet görevlilerinin vazifelerini yerine getirirlerdi. Subaşılar kadıların emri altında çalışırlardı. Bunların elinde kırbaç ve kamçı bulunurdu ve

şüphelendikleri kimseleri ellerini kollarını bağlamaya ve kadı naibiyle beraber bazı evleri basıp aramaya yetkiliydiler (Pakalın, 1993: 261).

Subaşılık görevi mirî subaşılık ve tımar subaşılıkları olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Bunlardan mirî subaşılardan görevi gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğini sağlamak, kaldırımları tamir ettirmek, yıkılma tehlikesi olduğu tespit edilen evleri mimarbaşıya haber vermektir. Aynı zamanda geceleri asesbaşı ile dolaşarak şehrin asayişini sağlardı (Pakalın, 1993: 261).

Tımar subaşılardan ise eyalet ve sancak merkezlerine bağlı küçük şehir ve kasabaların idare amirliği ile vazifeliydiler. Bunlar dirlik olarak kendilerine verilen tımarlarda tasarruf hakkına sahiptiler ve diğer tımarlı sipahiler gibi yanlarında götürdükleri cebelüler ile savaşa katılırdı. Aynı zamanda başında buldukları kasabaların ihtisab işlerini de görürlerdi (Pakalın, 1993: 261).

Subaşılardan kentin asayişini sağlama görevini muhtesib ile işbirliği içinde gerçekleştirirdi. Zanaatkâr ve tüccarların belirlenen kurallara uyup uymadığını subaşılardan kontrol ederlerdi. Bir diğer görevleri de sarhoşları, şehre ve şehir halkına zarar veren serserileri ve kavga edenleri yakalayarak cezalandırmaktı. Bunlardan kabahati büyük olanlar falakaya yatırılır ve üç yüz değneğe kadar cezaya çarptırılırdı. Zorunlu tüketim maddelerinin tartılmasında ve imalinde hile yapanlar ise halka teşhir edilerek cezalandırılırdı (Mantran, 1991: 79).

4.1.4.3. Asesbaşı ve Görevleri

Ases, Osmanlı Devleti'nde emniyet ve âsâyişin muhâfazası için kol gezen gece bekçilerine denir. Asesbaşı da bu bekçilerin başında bulunan görevliye verilen isimdir. Asesbaşı da subaşı gibi halkın asayişinden sorumluydu. Subaşı şehrin gündüz asayişini sağlarken asesbaşı gece boyunca bu vazifeyi yerine getirmekteydi. Kadının emri altında çalışan asesbaşının tayinini kadının teklifi üzerine padişah yapardı (Özcan, 2001: 108).

Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulmuş asesbaşılık daha sonra ağa bölüklerinden birini oluşturmuştur. Bölük kumandanı olan asesbaşı Ağa Kapısı'nda devamlı bir kapı kethüdâsı bulundurur ve bu görevli vasıtasıyla yeniçeri ağası ile irtibata geçerdi. Ocak içinde idamların yerine getirilmesi asesbaşının görevidi. Ağa Divanında katline karar verilen suçlu asesbaşına teslim edilirdi. İdamlar asesbaşının sorumluluğu altında olan Baba Cafer Zindanında gece yarısı yapılırdı. Yine hapishaneler de subaşı ile asesbaşının gözetimi altındaydı (Özcan, 2001: 108). Yakalanan suçlulardan alınan cezaların yarısı subaşının diğer yarısı ise asesbaşınındı. Asesbaşılık müessesesi subaşılık müessesesi gibi İstanbul dışındaki şehirlerde de mevcuttu (Yerlikaya, 1999: 135).

Asesbaşı merasimlerde ve kapıkulu askerlerinin sefere çıkışları sırasında düzenlenen törenlerde maiyetiyle asayişî sağılardı. Aynı zamanda cuma günleri sadrazamın gideceği cami yolu üzerinde tertibat almakla da vazifelidir (Yerlikaya, 1999: 134).

Asesbaşı, İstanbul'da sadrazamın esnafı denetlemek için düzenlediği kol'a diğer görevlilerle birlikte katılırdı. Dükkân sahiplerinden ayda birer akçe aidat alırdı. Pazaryerine getirilen yiyeceklerden, arpadan ve buğdaydan kalite kontrolü maksadıyla belli bir miktarın asesbaşına verilmesi gerekmekteydi. Bunun dışında şehre dışarıdan şarap getirip satanlardan da akçe alınması görevi asesbaşınındı (Akgündüz, 2005: 125). Bu vazifeler asesbaşının asayişî sağılamak yanında belediye hizmetleriyle de ilgisi olduğunu göstermektedir.

Kısaca asesbaşılar günümüzdeki zabıta görevlilerinin ve polislerin vazifelerini Osmanlı döneminde yerine getiren görevlilerdir.

4.1.4.4. Böcekbaşı ve Görevleri

Osmanlı Devleti'nde subaşı ve asesbaşı dışında mahalli zabıta görevini yerine getiren bir başka görevli de böcekbaşiydi. Böcekbaşı özellikle hırsızlıkları önlemek ve hırsızları yakalamakla görevliydi. Zabıta amiri de olan böcekbaşının esas görevi bölgesel gizli servis ajanlığıdır. Böcekbaşının

hırsızların aranması ve yakalanması için kadın ve erkek yardımcı ajanları da mevcuttur. Günümüzdeki sivil polis memurlarının görevini yerine getiren böcekbaşılardan çoğu pişman olmuş eski suçlu ve hırsızlardan devşirilmiştir (Özcan, 2001: 323).

Böcekbaşı yakaladığı veya ajanları vasıtasıyla yakalattığı suçluları, suçunun çeşidine göre Ağa Kapısına, ihtisap nazırının konağına veya Baba Cafer Zindanına gönderirdi. Burada suçlular suçunun çeşidine göre el kesme, kol kesme, kulak kesme hatta idam gibi ağır cezalara çarptırılırlardı (Özcan, 2001: 323).

4.1.4.5. Mimarbaşı ve Görevleri

Osmanlı Devleti'nde saraylar, camiler, hayır kurumları gibi resmî binaların tamir ve inşasıyla ve şehirdeki binaların kontrolüyle görevli mimarların amirine "mimarbaşı" denirdi. Resmi ünvanı "hassa mimarbaşı"dır (Yerlikaya, 1999: 135).

Mimarbaşılık sadece İstanbul'la sınırlı bir görev değildi. Taşrada eyalet mimarlıkları kurularak imar işleri bunlar vasıtasıyla yerine getirilmekteydi. Bu mimarlar mimarbaşının teklifiyle göreve başlar ve hassa mimarları ocağınca da kontrol edilirdi (Turan, 2001: 90).

Şehirlerin imar işleriyle vazifeli olan mimarbaşılardan izni olmadan inşaat yapılamazdı. İnşaat iznini elde etmek için ise "inşaat resmi" adı altında bir vergi verilmesi gerekirdi. Bu vergi inşaatların mali işleriyle uğraşan bina eminlerine verilirdi (Yerlikaya, 1999: 135-136).

Mimarbaşılar, dinî ve tarihî yapıların korumasını ve surların tamir edilmesini sağlardı. Camilere yakın yerlere ev, kümes, ahır gibi görüntüyü bozacak binaların yapılmasına da engel olurlardı. Aynı zamanda İstanbul dışından İstanbul'a inşaat malzemesi getirme, İstanbul dışında üretilen inşaat malzemelerini denetleme ve bunların karaborsaya düşmesini engellenme görevi de mimarbaşına aitti. Bunun dışında mimarbaşılar harp zamanında orduya katılarak yıkılan kalelerin, tahrip edilen köprülerin tamir edilmesini

sağlar ve yolları da asker ve mühimmat geçebilecek duruma getirirlerdi (Yerlikaya, 1999: 136).

Mimarbaşlıların mâiyyetinde “kethüda” ve “çavuş” denen memurlar çalışırdı. Bu görevliler binaların, eski ve yeni inşaatların durumlarını kontrol etmek maksadıyla şehirde dolaşırlardı. Yıkılma tehlikesi taşıyan evler veya kanunlara aykırı inşaatlar görürlerse bunları yıktırıp sahibine ceza veya yaptırım uygulardılar (Mantran, 1991: 81).

Mimarbaşılık 1831 (h. 1247) senesine kadar devam etmiş, bundan sonra şehreminliği ile birlikte lağvedilmiştir. Bu iki görevlinin işlerini yapmak üzere de “Ebniye-İ Hassa Müdürlüğü” oluşturulmuştur (Pakalın, 1993: 535).

4.1.4.6. Bina Emni ve Görevleri

Bina emni, padişah ve yakınları tarafından kamu yararına yaptırılan binaların yapım ve tamir işleriyle vazifeli görevliye verilen isimdir. Bina emni bir memuriyet değildi. Gerekli olduğunda bina emni âyândan veya inşaat işinden anlayan yüksek dereceden emekliye ayrılmış uzman memurlar arasından seçilerek inşaat mahalline gönderilirdi. İnşaatlar sadece İstanbul’da olmadığından bina emninin İstanbul dışında da vazifelendirildiği olurdu (Pakalın, 1993: 234).

Bina emni inşaat işlerinde merkezden getirdiği kişilerin yanı sıra şehirden topladığı işçi ve ustaları da ücret karşılığı çalıştırırdı (Pakalın, 1993: 234).

Mirî binalar yani devlet tarafından yapılan saray, kale, palanga, han, çeşme, su yolları, selâtin camileri, askerî binalar, ambar, köprü ve bent gibi yapıların inşaat, tamir ve restorasyonuna ait masrafların hepsi bina emni tarafından karşılanırdı. Bu masraflar bina emni tarafından bir deftere kaydedilerek merkeze gönderilirdi. Hesapta bir problem yoksa bina emnine “temiz kağıdı” verilirdi (Küçük, 2001: 179).

Bina eminlerinin tuttuğu defterlerden vücuda getirilen eserlerin yapılaş şekilleri, inşa tekniği, ne kadar sürede tamamlandığı ve ne kadar masraf yapıldığıyla ilgili bilgiler edinilebilmektedir.

4.1.4.7. Çöpçü Subaşı, Çöp Çıkarıcılar ve Görevleri

Osmanlı Devleti'nde şehrin temizliğini subaşının emri altında çalışan "çöpçü subaşı" yaptırmakta ve denetlemekteydi. Çöpçü subaşı temizlik işlerini emrindeki "çöp çıkarıcılar"a yaptırdı. Arayıcı ya da paçavracı da denilen bu görevliler ev ve sokaklardaki bütün çöpleri, hayvan pisliği ve kalıntıları toplamakla vazifeliydiler (Yerlikaya, 1999: 137).

Ev ve dükkân sahiplerinin birçoğu çöpleri kendileri veya adamları vasıtasıyla atmadıklarından bu işi ücret karşılığı yapacak kişiler ortaya çıkmıştı. Sokaklardan geçerken "çöp çıkarıcı, çöp çıkarıcı" diye bağıarak dolaşan bu çöp toplayıcıları arkalarındaki küfelerle çöpleri biriktirerek denize boşaltıyorlardı. Bu sebepten onlara çöp çıkarıcılar deniyordu (Yerlikaya, 1999: 138).

4.2. Mahalli İdarelerin ve Balıkesir Belediyesinin Kuruluşu

4.2.1. Vilayetler Belediye Kanunu'ndan Önceki Düzenlemeler

Klasik dönemde Osmanlı şehrinin yöneticisi olan kadının adlî, mülkî, malî ve beledî alandaki görevleri 1826 yılına kadar devam etti. Bu tarihte Yeniçeri Ocağının ilgasıyla kadı yaptırım gücünü kaybetmiş oldu. Bundan sonra II. Mahmud kadıların özellikle malî görevlerini (vergi salıp toplamak) yerine getirememesi üzerine, ön planda vergi toplamak için yeni bir memurluk oluşturulmasını öngördü. 1826'da başkentte İhtisâb Nezareti, eyaletlerde İhtisâb Müdürlükleri kurularak şehirlerin güvenlik işleri, esnaf teftişi ve vergi tahsili gibi görevler bu memurluklara bırakıldı. Bu görevlerin yeni memurluklara bırakılmasıyla da kadı yargı organı, vakıf denetçisi ve noter

durumuna düştü. 1836'da kurulan Evkaf Nazırlığı vakıf işlerini üstlenince kadılar artık sadece yargıç olarak kaldılar. Fakat bu yeni düzenleme de istenen sonucu vermedi. İhtisâb nazırının emrindeki kol oğlanlarının yolsuzluk ve baskıları ayrıca ihtisâb rüsumunun fazlalığı bazı direniş hareketlerine sebep oldu. Buna çare olarak başkentte 1845'te bir Polis Örgütü, 1846'da Zaptiye Müşiriyeti kuruldu. Böylece ihtisâb nazırının görevi de narh işleri ve esnaf kontrolüyle sınırlandırılmış oldu (Ergin, 1995: 335-360).

Eyaletlerdeki durum da merkezden farklı değildi. İhtisâb sistemine karşı eyaletlerdeki şehirlerde de direnişler vardı. Şam'da çıkan bir ayaklanmada Vali Selim Paşa'nın öldürüldüğü; Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin Anadolu içlerine kadar ilerleyişinde onun halkı şikâyetçi oldukları ihtisâb düzenine karşı kıskırtmasının payı olduğu kaynaklarda zikredilmektedir (Ergin, 1995: 370). Bu durum üzerine Tanzimat hareketi önderleri öncelikli olarak şehir güvenliğinin sağlanması için şehir yönetiminde yeni düzenlemelere gittiler. Eyaletlerde "Muhassılık Meclislerini" kurdular ve şehirlerin malî ve beledî görevlerini bu meclislere bırakarak ihtisâb sistemini kaldırmaya başladılar. Fakat bu meclisler her yerde kurulamadığından bazı yerlerde ihtisâb sistemi yaşamaya devam etmiş olmalıdır (Eryılmaz, 2002: 731).

İhtisâb sistemi kaldırılırken beledî görevler mülkî amirlere bırakıldı. Bu durumun küçük sorunların bile Babîâlî ile yazışma konusu olmasına ve kırtasiyeciliğin artmasına sebebiyet vermesi ve bunun yanında Tanzimat yöneticilerini yeni arayışlara yöneltecek yaşanan gelişmeler Osmanlı ülkesinde modern belediyelerin kurulmasını sağlayacaktır (Ortaylı, 2000: 173).

Belediyecilik alanında II. Mahmut'un başlattığı değişimi Tanzimatçıların yaptıkları yenilikler izledi. Modern anlamda belediyelerin kurulması Tanzimat dönemindeydi ve yabancıların etkisini azaltmak ayrıca azınlıkların faaliyetlerini engellemek amacına hizmet ediyordu.

Belediyecilik alanında ilk değişiklikler merkezde yani İstanbul'da oluşmaya başladı. 1855'te Şehremaneti kurularak ihtisâb nezaretinin

görevine son verildi ve belediye işleri bu kuruma bırakıldı. Şehremaneti İstanbul belediyesine verilen addı ve çeşitli dairelere ayrılması öngörülüyordu ki bunlardan en önemlisi “Altıncı Daire-i Belediye” idi. Fakat bu kurum istenen başarıya ulaşamadı (Eryılmaz, 2002: 732).

Belediye idaresinin İstanbul’un bütün semtlerinde kurulamaması üzerine 1877 yılında toplanan Osmanlı Meclisi ilk olarak “Dersaadet Belediye Kanunu”nu çıkarttı. Meşrutiyet yönetimi Altıncı Daire-i Belediyenin ayrıcalığına son vererek diğer belediye daireleri gibi onu da Şehremaneti’ne bağladı. Dersaadet Belediye Kanunu eski yapıyı büyük oranda koruyordu. Eskiden olduğu gibi belediye yönetimi “şehreminliği” ve “belediye daireleri” olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu (Ortaylı, 2000: 170).

Belediye idareleri; İstanbul’dan sonra önce liman şehirleri ve önemli ulaşım merkezlerinde kuruldu. Bu öncelik bu yerlerdeki bazı grupların, tüccarların ve yabancı uyrukluların şehir yönetiminde düzenli ve modern beledî hizmetleri istemelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu gibi merkezlere örnek olarak; Tuna bölgesindeki bazı şehir ve kasabalar, Doğu Akdeniz’in önemli liman şehirleri, Mezopotamya ve Suriye’nin toplayıcı merkezleri olan Bağdat, Şam, Beyrut gibi şehirlerle; Anadolu’daki bazı büyükçe merkezler gösterilebilir (Ortaylı, 2000: 172).

Eyaletlerde belediyecilik alanında değişikliklerin yaşanması vilayet sisteminin değişmesiyle alakalıydı. Avrupalı devletlerin baskıları ve azınlıkların başkaldırıları Tanzimat bürokratlarını il yönetimini yeniden yapılandırmaya zorladı. Bu konuda ilk düzenleme mecburiyetten dolayı Lübnan’da yapıldı. 1840 yılında Lübnan’da başlayan Maruniler ve Dürziler arasındaki iç çatışma 1860’da yeniden canlanınca dış devletler (İngiltere, Fransa) olaya müdahale etti. Bu durum karşısında hükümet bölgedeki hükümranlılığını korumak için 1861’de hazırlanan bir nizamnameyle Lübnan’a özerk bir statü verdi. Hazırlanan Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile Cebel-i Lübnan bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından idare edilecek ve mutasarrıfın başkanlığında Müslüman, Maruni, Dürzi, Rum-Melkit, Rum-Ortodoks ve Mütevalilerin temsilcilerinden kurulu bir meclis görev yapacaktı. Cebel-i Lübnan’ın bu ayrıcalıklı statüsünün başka ayaklanmalara neden olabileceği düşüncesi ve dolayısıyla imparatorluğu özerk eyaletlerden kurulu kozmopolit

bir yönetime sürükleyeceği endişesi Babıali'yi yeni arayışlara yöneltti. Bu amaçla Fuad Paşa, Cevdet Paşa ve Mithat Paşa'nın öncülüğünde vilayetlerin yeni statüsü belirlendi ve "1864 Vilayet Nizamnamesi" adıyla yayınlandı. Bu nizamname Fransa'daki "Departmente" sistemini taklit ediyordu fakat ondan daha merkeziyetçi bir özelliğe sahipti (Ortaylı, 1995: 50-55).

1864 Vilayet Nizamnamesi'yle uzun süredir uygulanmakta olan "eyalet" yönetiminden "vilayet" (il) sistemine geçildi. Eyaletlerin adı sınırları da daraltılarak "vilayet" olarak değiştirildi. Nizamname vilayeti sancaklara, sancakları kazalara, kazaları da karyelere (köylere) ayırıyordu. Nahiye statüsü nizamnamede açıklık kazanmamıştı, sadece idari bir birim olarak zikredilmişti. Bu nizamnameyle klasik Osmanlı taşra yönetiminin ana birimi olan sancaklar vilayetin alt birimi haline getirilmişti. Vilayet merkezinde devleti temsilen; mal, siyas ve güvenlik konularında yetkileri Tanzimat sonrası döneme göre arttırılan bir vali vardı (Ortaylı, 2000: 61).

Tanzimat yönetimi öncelikle şehir güvenliğinin sağlanması için yönetimde bu tarz bir düzenlemeyi gerçekleştirdi. Diğer amaçları ise modern belediyeleri Osmanlı şehirlerinde kurarak uygar şehir hayatını gerçekleştirmektir (Ortaylı, 2000: 172).

Fransız modeli vilayet sistemi, büyük ölçüde Avrupa devletlerinin ve içerdeki Müslüman olmayan halkın istek ve baskılarının bir sonucu olduğu için, önce imparatorluğun Avrupa yakasında uygulanması kararlaştırıldı. Bu amaçla pilot bölge olarak Tuna Vilayeti seçildi. Bu ilin başına Mithat Paşa getirildi. Tuna'da denenen vilayet sistemi sonradan bazı küçük değişikliklerle Bosna, Erzurum, Halep, Edirne ve Suriye gibi eyaletlerde uygulanarak imparatorluğun geneline yaygınlaştırıldı (Ortaylı, 1995: 59).

1864 Vilayet Nizamnamesi Osmanlı il reformunun bir ön uygulaması niteliğindeydi ve aynı zamanda modern belediyeyi taşrada inşa edecek düzenlemelerin de ncsyd. Nizamnameye göre her köy bir "daire-i belediye" sayılıyordu. Fakat bu nizamname şehir ve kasabalardaki belediye idareleri için bir hüküm içermiyordu. Ancak bazı yerlerde de belediye idareleri kurulmak istenince; vilayet belediye meclislerinin kuruluş ve görevleri hakkında bir talimatname hazırlandı. Böylece imparatorlukta İzmir, Tuna ve

Selânik vilayeti şehirleri ve Bağdat gibi yerlerdeki uygulamalar için bir statü getirilmiş oluyordu. Talimatnameler belediyeye bir özerklik vermiyor, idarî bir varlık olarak belirliyordu. Belediye meclislerine bu talimatname ile kentin bayındırlığına, altyapı tesislerine, temizlik ve aydınlatma, narh ve çarşı pazar kontrolüne, itfaiye ve kira kontrat tesciline ilişkin görevler veriliyordu. Belediye reisi taşrada memurlar arasından tayin olunacaktı. Eşraftan biri olsa da belediye reisi bir memurdu. Vali veya mutasarrıfın görevlendirdiği reis; belediye meclisinin kararlarını uygulamak, meclise başkanlık etmek, vilayet makamı ile meclisin ilişkilerini yürütmekle yükümlüydü. Meclis sadece beledî işleri müzakere edecekti. Malî, adlî ve mülkî konulara karışması yasaktı. Belediye meclisi gelirlerinden fazla masraf yapamayacağından gelir ve giderlerini devamlı kontrol etmek zorundaydı. Bununla birlikte birçok yerde belediye meclisleri hesap defteri bile tutmamıştır (Ortaylı, 2000: 174).

Taşra belediyeleri çoğu bir kâtip ve hademedden oluşan kuruluşlardı yani personel açısından sıkıntılıydılar. Mühendis, tabip ve nizamnamelerde adı geçen harîk memuru (itfaiyeci) gibi görevlilerin hiç biri yoktu. Bu durum belediye meclislerine personel tayini ve maaş ödemeleri hususunda tam yetki verilmemiş olmasından kaynaklanıyordu. Merkezî hükümet ve vilayet yetkilileri personelin tayin işlerine sürekli müdahale etmekte, hatta bizzat bu işleri kendileri yerine getirmekteydiler (Ortaylı, 2000: 174).

Yeni mülki sistemi Osmanlı ülkesinin tümüne yaygınlaştıran 1867 tarihli Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi'yle eşzamanlı olarak devlet, belediye ve belediyecilikle ilgili mevzuatı hayli zenginleştiren bazı düzenlemeler yapmıştı. Düstur'da yayımlanan: "Vilayet dahilinde olan şehir ve kasabalarda teşkil olunacak daire-i belediye meclislerinin suret-i tertibi ve memurinin vezaifi" ile "daire-i belediye meclisinin vezaif-i umumiyesi" hakkındaki talimatlar, bu düzenlemelerin başında gelmekteydi ki, böylece Tuna Vilayeti'ndeki ilk uygulamayı, diğer vilayetlerin şehir ve kasabalarına da yaygınlaştıracak yasal çerçeve tamamlanmış oluyordu. Devletin eski başkentlerinden Edirne ile Bağdat, İzmir ve Adana, Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi'nde yazılı belediye ile ilgili hükümleri değiştirip tamamlayan 1871 tarihli vilayet nizamnamesinin çıkarılmasından önce, verdiği hizmetler

istenen düzeyde olmamakla birlikte belediye örgütünün var olduğu diğer Osmanlı şehirleriydi (Ortaylı, 2000: 181-182).

Vilayet örgütünü yeniden düzenleyen 1871 Nizamnamesi'nin bir bölümü tamamen şehir ve kasabalarda bulunan belediye daire ve meclislerinin kuruluşuyla, yetki ve çalışma usullerini tanımlamaya ayrılmıştı. Belediye örgütünü, vilayet yönetiminin bir parçası ve uzantısı yapan bu nizamname vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her şehirde, bir belediye meclisinin bulunmasını öngörüyordu. Bu meclisin reisi daha önce olduğu gibi memurlar arasından seçilecek, mutasarrıfın tayini ve valinin onayı ile bu göreve gelip fahri olarak çalışacaktı. Belediye meclisi gene eskisi gibi reis, reis muavini ve seçilen altı üyeden kurulacaktı. Üyeler iki yılda bir seçimle değişecek ve farklı cemaatlerden olacaktı. Her yıl üyelerin yarısı kur'a ile değiştirilecek olup, mühendis ve tabip "müşavir meclis üyesi" sayılacaktı. Üye seçmede izlenecek yol, vilayet ve liva idare meclisi üyelerinin seçilmesinde izlenen yolla aynıydı. Buna göre, her iki yılda bir o yerin mülki amiri, müftü ve ruhani reisleriyle, kâtiplerden kurulu tetkik meclisi üye sayısının üç katı aday saptayacak, bu adayların isimleri mahalle ihtiyar meclislerine gönderilip, en çok oy alan üçte ikisinin arasından mülki amir altı tanesini ayıracaktı. Liva belediye meclisleri için valinin, vilayet belediye meclisleri için Babıâli'nin üyelikleri onaylaması gerekiyordu (Ortaylı, 2000: 183).

Belediye meclisine üye seçilebilmek için, 25 yaşından büyük olmak, cinayetle mahkûm olmamak, medeni haklara sahip ve Osmanlı uyruklu olmak yanında, zabıta ve memurinden olmamak ve müteahhitlik yapmamak gerekiyordu. Üyeler fahri olarak çalışacaktı (Berber, 2005: 4).

Meclis haftada iki gün toplanacaktı ve toplantı için üyelerin üçte birinin hazır bulunması gerekiyordu. İmar denetimi, yol ve kaldırım yapım ve onarımı, suyollarının bakımı, memleketin düzen ve temizliğini gözetme, ulaşım araçlarının sağlanması ve yangın tulumlarının kurulması, belediye meclisinin görevleri arasındaydı. Belediye meclisi, koyduğu yasaklara uymayanlara para cezası verecekti. Taşra belediyelerine tahsis edilen gelir kaynakları şunlardı: Yapı-ruhsatiye harcı; emlak vergisi; lûubiyat ve eğlence (çadır tiyatrolarından alınacak resim); temizlik resmi ve yol-kaldırım

inşaatından alınacak ücretler. Belediye meclisi, mali ve idari yönden kendisini denetleyecek olan liva idare meclisine, her üç ayda bir kayıt ve hesaplarını sunmak zorundaydı (Ortaylı, 2000: 175-177).

Osmanlı Devleti'nin egemenlik anlayışını, mutlak monarşiden meşruti monarşiye dönüştüren anayasasının ilanından kısa bir süre sonra açılan Osmanlı parlamentosunun çıkardığı sayılı kanunlardan olan 1877 tarihli "Vilayetler Belediye Kanunu", Türkiye'de belediye ve belediyecilikle ilgili ilk kanuni düzenleme idi. Sonraki yıllarda pek çok değişikliğe uğrayan bu kanun esas itibarıyla, Türkiye'de cumhuriyet idaresine geçildikten sonra çıkarılmış 1930 tarihli Belediyeler Kanununa kadar yürürlükte kalacaktı (Berber, 2005: 4).

4.2.2. Vilayetler Belediye Kanunu

1876 Anayasası İstanbul ve taşrada kurulacak belediye meclislerinin görev ve yetkilerinin, özel bir kanunla belirleneceğini bildiyordu. Sultan II. Abdülhamit Osmanlı parlamentosunu açarken, İstanbul ve vilayet belediye kanunlarının bir an önce hazırlanmasını istemişti. Bu nedenle parlamentonun ilk işi, bu kanun tasarılarını görüşüp kabul etmek olmuştu (Berber, 2005: 5).

5 Ekim 1877 tarihinde yürürlüğe giren Vilayetler Belediye Kanunu, her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulmasını öngörüyordu. Büyük şehirler gereğine göre, birden fazla belediye dairesine ayrılabilirdi ki bunun için vilayetin idare meclisi yetkiliydi (Ortaylı, 2000: 186-187).

Kanun, belediye başkanının devlet memurları arasından atanmasını öngören önceki düzenlemeyi yürürlükten kaldırmışsa da, eşraftan biri olsa bile atanmanın memur sayılması anlayışı devam etmişti. Belediye başkanı hükümetçe, belediye meclisine seçilen üyeler arasından, dört yıllık bir süre için atanacaktı. Mülki amirin, en çok oy alanı reis ataması gerekmediği, Şûrâ-yı Devletçe sonradan karara bağlanmıştı ki, bu konu Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar, belediyeler ile valilikler arasında çatışmaya neden olacaktı. Kanunda belediye gelirlerinden maaş alacağı öngörülmekte ise de, fahri olarak hizmet etmesi beklenen başkan, haftada en az iki defa toplanacak

olan belediye meclisine başkanlık edecek, ödemeleri yapacak ve belediye meclisi ile mülki amirler arasında bağlantı kuracaktı (Berber, 2005: 5).

Belediye meclisi, belediyenin icraatını tartışmak ve karara bağlamak; yıllık bütçeyi hazırlamak ve mali işlemleri sık sık denetlemek yanında, belediyenin yapacağı yıllık inşaatı kararlaştırıp yerini saptamakla yükümlü kılınmıştı. Aynı zamanda, daire adına mukaveleleri hazırlayıp onaylayacak olan belediye meclisi; karar danışma, mali denetim, görevden alma ve atama organıydı (Ortaylı, 2000: 188).

Kanun, belediye meclisine seçilebilmek için 1871 tarihli Nizamname'de mevcut hükümlere ek olarak, başkasının hizmetinde çalışmamak ve kişilere seçilecekleri “şehir ve kasabada mütemekkin (yerleşmiş) olmak, orada bulunan emlakî için canib-i devlete senevî yüz kuruş miktarı vergi vermek ve otuz yaşını ikmal (tamamlamış) bulunmak” koşullarını getirmişti. Servete ve vergiye bağlı bu seçme ve seçilme yönteminin, Osmanlı taşrasında egemen toplumsal doku nedeniyle uygulamada yarattığı sıkıntılar, zaman içerisinde yapılan düzenlemelerle aşılmaya çalışılmıştı (Berber, 2005: 6).

Kanuna göre belediye personeli: Tabip, baytar ve mühendis gibi belediye meclisinin müşavir üyeleri dışında kâtip, sandık emini ve zabıta görevi yapacak lüzumu kadar belediye çavuşundan ibaretti. Kâtip belediyenin yazışmalarından sorumlu, sandık emini ise belediyenin muhasebe şefiydi. Daire mühendisi yol ve bina inşaatıyla, belediye sınırları içinde imar nizamını gözetecek kişiydi (Ortaylı, 2000: 190).

“Cemiyet-i Belediye”, kanunun sadece taşra belediyelerinde olmasını öngördüğü bir diğer belediye organıydı. Önceki düzenlemelerde bulunmayan bu organ, belediye meclisi ile o yerin (vilayet merkezi ise vilayet, liva ise liva) idare meclisinin birleşmesinden meydana gelmekte, Nisan ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki kere toplanmakta idi. İlk toplantısında geçmiş yılın bütçe harcamalarını inceleyip onaylayan cemiyet-i belediye, ikinci toplantısında gelecek yılın bütçesini görüşüp kabul ederdi. Böylece merkezi yönetim, belediye üzerinde mali açıdan belirleyici olabilmekteydi. Ancak cemiyet-i belediyenin işlevi, yalnızca bununla sınırlı kalmamıştır: Belediyenin genel durumunu incelemek, gerekli gördüğü ıslahat önerilerini ve

nizamnamelerde yapılmasını düşündüğü değişiklikler hakkında görüşlerini, vilayet umumi meclisinde görüşülmek üzere valiye iletmek ile yükümlüydü (Berber, 2005: 6).

Türkiye’de modern belediye, Batı Avrupa’daki gibi, “geleneğe dayalı özerk bir şehir yönetiminin evrimi sonucunda” ortaya çıkmamıştı. Bu nedenle Türk şehirlerinde, çağdaş demokrasiye ulaşmada son derece önem taşıyan siyasi katılımı, idari ve mali bakımdan merkezden özerk olmayı kapsayan bir yerel yönetim geleneği oluşmamıştır. Vilayetler Belediye Kanunundan önceki düzenlemelerin, belediyeye yüklemiş olduğu görevler özetle: Tanzifat (temizlik) ve tanzimata (şehir düzeni) ait işlerdir (Ortaylı, 2000: 190).

Vilayetler Belediye Kanunu belediyenin görevlerini genişletip çeşitlendirmişti: Yapı işlerini denetim altına almak, tehlike oluşturan binaları yıkmak, devlet binalarının inşaa ve tamiri için keşif yapmak; yol, kaldırım ve lağım inşaa etmek; masrafı ait olduğu yerden ödenmek koşuluyla umumi ve hususi su yollarının inşaa ve tamiratına ve su işlerine nezaret etmek; kamu çıkarlarına uygun istimlâkte bulunmak; belediyeye ait emlâk ve akarı idare etmek, mübadele eylemek veya satmak; şehir ve kasabaları süslemek ve aydınlatmak; temizlik işlerini yürütmek; emlâk ve akarın kıymet ve gelirleriyle sahiplerinin isimlerini kayıt ve bunlara ait haritaları yapmak; nüfus yazımlarını ve ölüm-doğum olaylarını kaydetmek; pazaryerleri kurmak; belediye sınırları içindeki ulaşım araçlarının ücret tarifelerini belirlemek ve taşıtların kontrolünü yapmak; lokanta, tiyatro gibi kamuya açık yerlerin temizliğini ve esnafı teftiş etmek, sağlığa aykırı maddelerin satışını engellemek; ölçüleri ayarlamak; ekmeğe narh koymak, haksız kazancı önlemek; mezbaha inşaa etmek; umumi helâlar yapmak; dilsiz ve kör çocukların terbiyesi, muhtaç ve fakirlerin tedavisiyle uğraşmak; dilencilige karşı önlem almak; hastane, kimsesizler evi, ıslah evi ve sanat okulları açmak; itfaiye oluşturmak; belediyenin gelirlerini tahsil etmek (Berber, 2005: 7).

Kendilerine terk edilen gelirlerin küçüklüğü konusu başta olmak üzere, birçok nedenden ötürü, bu görevlerin bazılarını hiç yerine getiremeyen taşra belediyeleri genelde “tanzifat ve tanzimatla” uğraşmaya devam etmişlerdi. Nitekim 1902 yılında, Vilayetler Belediye Kanunundan çeyrek yüzyıl sonra basılmış bir Türkçe sözlük belediyeyi, “bir şehrin, bir kasabanın nezaretine

(temizliğine), mamuriyetine (bayındırlığına), intizamına hizmet (hizmet) eden daire” şeklinde tanımlamaktaydı (Berber, 2005: 8).

4.2.3. Balıkesir’in İdari Yapısı

Balıkesir Belediyesinin kuruluşuna geçmeden önce Balıkesir’in idari yapılanmasından bahsetmek gerekir.

Osmanlı Devleti’nin Klasik dönem idari teşkilatlanmasında Karesi Anadolu Eyaleti’ne bağlı bir sancaktır. Anadolu Eyaleti’nin o dönemdeki merkezi Kütahya, bağlı sancakları ise Hüdavendigâr (Bursa), Saruhan (Manisa), Menteşe (Aydın), Ankara, Karahisar-i Sahip (Afyon), Çankırı, Hamid (Isparta), Teke, Kastamonu, Bolu, Sultanönü (Eskişehir) ve Karesi’dir (Sertoğlu, 1986: 106). Karesi Sancağı kazalara ayrılmıştır, merkez kaza Balıkesir’dir. Diğer kazalar: Bigadiç, Sındırgı, Baş Gelenbe (Gelenbe), Kemer Edremid (Burhaniye), Edremid, Ayazmend (Altınova), Kozak, İvrindi, Manyas, Fırt ma’a Şamlı (Susurluk) ve 1786’da dahil edilen Ayvalık’tır (Mutaf, 2003: 9).

1816 yılına kadar Anadolu Eyaleti’ne bağlı olan Karesi bu yıllardan sonra Hüdavendigâr ve Kocaeli Eyaleti adı ile kurulan eyalete bağlanmıştır. Tanzimat döneminde ise Karesi sancağının idari yapısında değişiklikler başlamıştır. 1841 yılında yeni kurulan Hüdavendigâr Eyaleti’ne bağlanan Karesi, 1845’de ise Aydın’dan ayrılan Mağnisa (Manisa) ile Mağnisa merkez olmak üzere birleşerek vilayet olmuşlardır. Bu durum kısa sürmüştü ve Karesi tekrar Hüdavendigâr Eyaleti’ne bağlanmıştır (Uzunçarşılı, 2000: 119-120).

1864 Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı Devletinde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. Bu tarihte Karesi Sancağı yeni yapılandırılan Hüdavendigâr Vilayeti’ne bağlanmıştır. 1881-1888 yılları arasında Karesi müstakil bir vilayet haline getirilmiştir. 1888’de tekrar Hüdavendigâr Vilayeti’ne bağlanan Karesi 1909 yılında bağımsız bir liva yapılmıştır ve bu durum 1922 yılına kadar sürmüştür (Uzunçarşılı, 2000: 121-123).

4.2.4. Balıkesir Belediyesinin Kuruluşu

Balıkesir Belediyesinin kuruluş tarihini Akpınarlı 1864 olarak gösterir. Buna kanıt olarak belediye arşivinde bulunan birkaç kısa kaydı ve “Sergüzeştname” isimli bir hatıratı gösterir. Akpınarlı, belediyenin çıkardığı bir broşürde geçen “1868 yılında Balıkesir’de belediyenin kurulduğu” ifadesinin de yanlış olduğunu belirtir (Akpınarlı: 63). Belediyeye ait kaynaklar bugün var olmadığından kuruluş tarihi olarak 1864 yılını kabul etmek doğru olacaktır. 1864 Vilayetler Nizamnamesi ile taşrada belediye idarelerinin kurulmaya başlaması bu düşüncüyü desteklemektedir.

Şimşek (1993) Trabzon Belediyesinin 1864 Vilayet Nizamnamesi uyarınca 1868 yılında kurulduğunu belirtir. Bu tarih kesin olmamakla birlikte 1869 Vilayet Salnamesinde belediye örgütünün adının geçmesi 1869’dan önce kurulduğunun göstergesidir (Şimşek, 1993: 64).

Ortaylı (2000) da İzmir Belediyesinin 1864 Vilayet Nizamnamesi hükümlerine dayanılarak 1864 yılında kurulduğunu belirtmektedir. Serçe (1998) ise İzmir Belediyesinin 1867’de yılında kurulduğunu söylemektedir.

Belediye tarihi ile ilgili çalışmaların ortak noktası Osmanlı şehirlerinde belediye idarelerinin 1864 Nizamnamesi ile 1864 ve onu izleyen yıllarda kurulduğu yönündedir.

Bu tarihlerde kurulan belediye idareleri meclis yapısı şeklinde hizmet veren küçük çaplı birimlerdir ve valiliğe ya da mutasarrıflığa bağlı olarak çalışmaktadırlar. Zaten 1864 Vilayet Nizamnamesi ile İstanbul dışındaki şehirlerde oluşturulmaya başlanan belediye idareleri özerk kuruluşlar değillerdir. Daha çok geleneksel Osmanlı şehirlerinin modern anlamda şehirleşmesini sağlamaya çalışan kuruluşlardır (Ortaylı, 1985: 242).

4.2.4.1. Belediye Reisleri

Balıkesir Belediyesi’nin ilk reisi Giridlioğlu Ali Bey isminde birisidir. 1864’ten 1872 (h.1280-1289) yılına kadar dokuz yıl belediye başkanlığında

bulunan Ali Bey bu işleri bugünkü Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda bulunan ve tek odası olan bir binada yürütmekteydi (Akpınarlı: 60). Bu reisin zamanında daha önceki bir dönemde yapılmış buzhane temizletilerek halkın hizmetine sunulmuştur ve şehircilik yolunda önemli gelişmeler yaşanmıştır (Birdanecikoğlu: 60)

Akpınarlı belediyenin çıkardığı bir broşürde ilk belediye reisi olarak Ermeni papazı Deretam Efendi'nin 1868-1880 (h.1284-1297) gösterilmesinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Yukarıda da açıklandığı gibi Balıkesir Belediyesi 1868 yılından önce kurulduğuna göre 1868 yılında göreve başlayan Deretam Efendi'yi ilk belediye reisi olarak kabul etmek yanlış olur.

Deretam Efendi'den önce beş kişi belediye reisliğinde bulunmuştur. Bu kişilerin isimleri ve hizmet süreleri şöyledir (Akpınarlı: 63-64):

1. Giridlioğlu Ali Bey 1864-1872 (r.1280-1289) yılına kadar dokuz yıl
2. Hacı Edhem Ağa 1872 (r. 31 Mayıs 1289-3 Ekim1289) yılında dört ay iki gün
3. Ahmed Ağa 1872-1873 (r.8 Kasım 1289-1 Nisan 1290) yıllarında dört ay yirmi üç gün
4. Hacı Edhem Ağa 1874 (r.3 Mayıs 1290-30 Mayıs 1290) yılında yalnız yirmi sekiz gün, reis vekilliği
5. Mehmed Ali Rahmi Efendi 1874-1878 (r.31 Mayıs 1290-20 Nisan 1294) yılına kadar üç sene on dokuz gün, reis vekilliği

4.2.4.2. Belediye Meclisi

Balıkesir'de önceleri kadı ve naibler tarafından yürütülen belediye hizmetleri sonradan değişime uğrayarak belediye reisinin başkanlığında toplanan belediye meclisi tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Belediye meclisi 6-7 üyeden oluşurdu ve bu üyeler arasında diğer dinlere mensup vatandaşlar da görev alırdı (Mutaf, 2003: 69).

Belediye reisi başkanlığında toplanan belediye meclisi belediye işlerini müzakere etmekte ve gereken kararları almaktaydı. Alınan bu kararların yürütülmesini sağlama işi belediyenin en yetkili görevlisi olan belediye başkanına aitti. Balıkesir’de 1872 (r.1289) tarihinde Hacı Edhem Ağa’nın reisliği zamanında toplanan belediye meclisi şu kişilerden oluşmaktadır (Akpınarlı: 66-67):

Reis : Elhac Edhem (Reis-i Belediye Karesi)

Katip : Abdülkadir

Aza : Halil Fehmi

Aza : Mehmed Şem'i

Aza : Sâve

Aza : Serab Veled-İ Agob

Aza : (Bu Ermeni azanın mührü Ermenice harflerle kazıldığı için okunamamış)

Hacı Edhem Ağa’dan sonra reis olan Ahmed Ağa zamanındaki belediye meclisi şu kişiler oluşturmaktadır (Akpınarlı, 1968: 66):

Reis : Ahmed Ağa

Kâtip : Abdülkadir

Aza : Esseyid İbrahim

Aza : Mazhar-I Nur-I Safa

Aza : Esseyid Mustafa

Aza : Ya Muhammed Kıl Şefaaf Hüseyin

Aza : Artin

Aza : Serab Veled-İ Agob

Aza : Yani

Belediye meclisinde Türk üyeler dışında Ermeni ve Rum üyeler de vardır. Meclisteki yedi üyeden ikisinin Ermeni, birisinin Rum olması 1872

yılında Balıkesir’de Ermenilerin nüfus olarak Rumlardan daha fazla olduğunu göstermektedir.

4.2.4.3. Belediye Teşkilatı

Belediye teşkilatının başında belediye reisi vardır. Reisten sonraki en önemli görevli yazışmaları yapan, bir nevi “genel sekreter” olan kâtiptir. 1873 (r.1289) yılında kâtiplik görevini Kadri Efendi yerine getirmiştir. 1873 yılı bütçesi Mayıs ayı maaş kısmına göre belediyede başta tabip olmak üzere iki kolcu, bir odacı, bir kalfa, iki kantarcı ve bir de belediye baytarı çalışmaktadır. Bu görevlilerin isimleri şöyledir (Akpınarlı: 98):

Kâtip	:	Kadri Efendi
Belediye Doktoru	:	Fostekyan Efendi
Kolcu	:	Mehmed Efendi
Kolcu	:	Ahmed Efendi
Odacı	:	Numan Efendi
Kalfa	:	Andriko
Kantarcı	:	Mehmed Çavuş
Kantarcı	:	Hüseyin
Belediye Baytarı	:	Kamil Efendi

1873 senesi Eylül ayında bu görevlilerden Kantarcı Mehmed Çavuş görevini tamamlamış olacak ki onun yerine İbrahim Ağa geçmiştir (Akpınarlı:100). Görüldüğü üzere belediye ilk yıllarda oldukça dar bir kadroya sahiptir.

4.2.5. Belediyenin Faaliyetleri

4.2.5.1. İmar Faaliyetleri

Balıkesir Belediyesinin ilk faaliyetlerinden biri daha önceki bir devirde kurulmuş olan buzhanenin temizletilmesidir. Giridlioğlu Ali Bey'in belediye reisi olduğu dönemde bu işe başlanmıştır. Kendisi de çalışmalarını her gün takip etmiştir. Balıkesir-Bandırma ve Ayvalık-Bergama şoselerinin yapımı işi Mösyö Human adında yabancı bir müteahhide verilmiştir. Bu işte çalışmak üzere görevlendirilenler arasında "Sergüzeştname" isimli hatıratın yazarı Mustafa Efendi de vardır. Şoselerin yapımı süresince komiser muavini ve komiser olarak çalışan Mustafa Efendi bu süreçten kitabında da bahsetmiştir. 1867–1869 yılları arasında başlayan şose yapımı Mösyö Human'ın görevinden uzaklaştırılması ile duraklamış olmakla birlikte memurlar vazifelerini devam ettirmektedir. Karesi Mutasarrıfı Hasan Paşa şoselerin yapımını kontrol için bölgeye geldiğinde bu görevliler arasındaki Mustafa Efendi buzhanenin temizletilmesi gerektiğini mutasarrıfa bildirmiştir. Hatta mutasarrıfı buzhaneye götürerek yıllarca biriken pisliği ve bu pisliğin hastalıklara sebebiyet verdiğini göstermiştir. Bu hali gören Hasan Paşa, Mustafa Efendi'yi buzhanenin temizletilmesi işiyle vazifelendirmiştir. Temizlik işleri belediyeye ait olduğundan Mustafa Efendi o dönemin belediye reisi Giridlioğlu Ali Bey ile çalışmaya başlamıştır. Buzhanede yüz elli bin arabanın taşıyacağından fazla pislik olduğunu tespit ettikten sonra bu arabaları ve temizlik işinde çalışmak üzere lâzım olan işçileri köylülerden karşılamışlardır. Bu işçilere daha önce şoselerde çalışan memurların katılmasıyla günde yüz elli araba pisliği dereye ve diğer uygun yerlere boşaltmaya başlamışlardır. Başlangıçta beş on günde bitireceklerini sandıkları iş elli sekiz gün sürmüş ve yüz otuz beş bin arabalık pisliği 2743 kuruş masrafla buzhaneden boşaltmışlardır (Birdanecikoğlu: 60).

Buzhane temizletildikten sonra islahhane yapılmasına karar verilerek buzhanenin etrafındaki taşlar kırdırılıp temeller açılmış ve kireç tedarik edilmiştir. Mustafa Efendi kirecin daha ucuza mal edilmesi için de

çalışmalarda bulunmuştur. Neticede dört arşın yükseklikte duvarlar yapılmıştır (Birdanecikoğlu: 95).

Buzhane civarında sanayi okulu yapılması Hasan Paşa ve Ali Bey tarafından planlanırsa da bazı kimselerin muhalefet etmesi üzerine bu iş gerçekleştirilemez. Mustafa Efendi eserinde bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir: “Bir takım sakat düşünceli kimseler ‘okul yapılacak yer halkın bulgur tarhana kurutacak yeridir’ diyorlardı. Böyle münasebetsiz sözleri, evlerdeki hatunların ağzından alıp söylüyorlardı. Çünkü burası çok güzel temizlendi. Muntazam sokaklar açıldı. Kaldırımları döşendi. O hali görünce, ne hezeyan edeceklerini bilemediler. Bendenize bile garaz etmeğe başladılarsa da bunlara asla kulak asmadım. Çünkü memleket adetidir; eserlerinizi görüp adeta kıskançlıklarından dolayı bir takım saçma sapan herzelikler ederler. Onun için, daha bunun gibi imar edilecek yerler vardır. Hususiyle su için olan ihtiyaç aşırı derecededir. Birlik olsa, düzenlik olsa, pek ala büyük su da gelir” (Birdanecikoğlu: 95). Buradan sadece buzhanenin temizletilmediği sokakların açıldığı kaldırımların döşetildiği anlaşılmaktadır. Balıkesir’e su getirmenin de sorun olduğu belirtilmektedir.

Buzhanenin onarımı için yapılan masraflarla ilgili hesap cetveli şu şekildedir (Birdanecikoğlu: 65-67):

Yüzde görülen kagir duvar:

<u>Arşın</u>	<u>Parmak</u>
1268	18

Aynı duvarın kagir olarak temeli:

<u>Arşın</u>
217

Kireççi Koca Usta'ya verilen kireç bedeli:

<u>Kuruş</u>	<u>Fiat</u>	<u>Kantar</u>
4000	4	1000

Kavaklı Köyü civarında kireç yakmak üzere taşçı Yuvakim Usta'ya:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
--------------	-----------------	-------------

695	58	12
-----	----	----

540 ustaya verilen

155 kalan alacağı bu dahi ikrar etti.

Yapıcı Yani:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
--------------	-----------------	-------------

695	58	12 Kireç ocağında çalıştığı
-----	----	-----------------------------

<u>288</u>	<u>24</u>	<u>12</u> Taş çıkarmakta çalıştığı
------------	-----------	------------------------------------

983 aldığını ikrar etti.

Yapıcı Dimitri:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
--------------	-----------------	-------------

514	42	12 bu dahi ikrar etti.
-----	----	------------------------

Yapıcı Trandafil Usta'ya:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
--------------	-----------------	-------------

576	48	12
-----	----	----

Yapıcı Toma:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
--------------	-----------------	-------------

372	31	12 bu dahi ikrar etti.
-----	----	------------------------

Taşçı ikizlerin Ohanness:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
695	58	12 bu dahi ikrar etti.

Marmaralı Mehmet Usta'ya:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
288	22	12 bu dahi ikrar etti.

Demirci Karaboyun ve Reşit ustalara:

1220 kuruş aldığını ikrar etti.

Rumelili Koca Tosun Usta'ya:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>
522	46	12 bu dahi ikrar etti.

Hacı İshak Mahallesinde kapıcı karısı Emine Hoca'dan kaldırımlar için alınan taş bedeli:

150 kuruş

Çeşmeli Hacı İsmail Usta:

Kuruş Gündelik

3216 268

2850 Kaldırımların ustalığı

6066

4855 verilen

1211 kalan alacağı aldığını ikrar etti.

Rumelili Balkardulo'nun Tayfası:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>	<u>Nefer</u>
--------------	-----------------	-------------	--------------

3420	285	12	13
------	-----	----	----

2580 verilen

840 kalan alacağı

Demir aletlerine çelik ve demir	<u>Kuruş</u>	<u>Kıymeti</u>	<u>Fiat</u>
---------------------------------	--------------	----------------	-------------

Moskof demiri	192	48	4
---------------	-----	----	---

Çelik	210	35	6
-------	-----	----	---

keza ikrar

Aydalı Dimitri Usta ve tayfası:

<u>Kuruş</u>	<u>Gündelik</u>	<u>Fiat</u>	<u>Nefer</u>
--------------	-----------------	-------------	--------------

2820	235	12	10
------	-----	----	----

2110 verilen

0750 kalan alacağı

Yekün:

22743 Masrafların yekünü

12000 Mal Sandığından alınıp işçilere verilen

10743

2916 İşçilere verilmesi lazım gelen

7827 Mustafa Efendi'nin alacağı olan

İşçilerin ve Mustafa Efendi'nin belediyeden alacaklarının olması buzhanenin temizletilmesi işinin Balıkesir Belediyesini bir hayli masrafa soktuğunu göstermektedir.

Balıkesir Belediyesi'nin 1873–1878 (r.1289–1294) yılları gelir-gider defterlerinin gider kısmında belediyenin hükümet tahrirat odası ile hükümet dairesinin diğer odalarına döşeme ve onarım harcaması yapmış olması belediyenin hükümet dairesi ile aynı bina içinde hizmet verdiğini göstermektedir. Esasında o yıllarda belediyeler henüz resmen kurulmamış olmakla beraber bu durum öteden beri şehir işlerini yürüten bir kuruluşun mevcut olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca belediye hükümet konağı binasının tamiri için ufak tefek masrafları da karşılamıştır (Akpınarlı: 98).

Belediyeden maaş alanların arasında kalfa bulunmaktadır (Akpınarlı: 98). Belediye için çalışan böyle bir görevlinin olması belediyenin imar faaliyetlerinde bulunduğunun da göstergesidir.

4.2.5.2. Sağlık Hizmetleri

Belediyenin faaliyet alanlarından biri de halka sağlık hizmetinin sunulmasını sağlamaktır. Bu amaçla belediye tarafından doktorlar görevlendirilmiştir. Balıkesir Belediyesi'nin 1873–1878 (r.1289–1294) yılları gelir-gider defterlerinde Fostekyan Efendi isimdeki kişi belediye doktoru olarak geçer. Ondan sonra da uzun bir süre doktorluk yapan fakat daha sonra diplomasız olduğu anlaşılan Zandelatola belediye doktorudur. O dönemde doktorlar hastaların ilaçlarını da temin ettiklerinden eczacılık görevini de yerine getirmektedirler (Akpınarlı: 98-102).

1873 yılı Mayıs ayı gelir-gider defterinde Kâmil Efendi isimdeki baytarın maaşının belediye tarafından karşılandığı görülmüştür. Bu durumda belediyeye bağlı olarak görev yapan veterinerler vardır (Akpınarlı: 98). O halde Balıkesir Belediyesi sadece insan sağlığıyla değil aynı zamanda hayvan sağlığıyla ilgili görevler de üstlenmiştir. Yine belediye bütçelerinde geçen “mezbaha rüsumu”, “kesim rüsumu” gibi ifadeler belediyenin hayvanların usulüne uygun kesilmesini sağladığını göstermektedir. Mezbahaların yapımı belediyeye ait bir görevdir. Belediye mezbaha yaptırarak hayvan kesimi işini denetim altına almakta böylece hem halkın zarar görmesini hem de sokakların kirletilmesini engellemektedir.

Belediye tarafından doktorlar görevlendirilmiş olmakla birlikte bu kişilerin nerede hizmet verdikleri belli değildir. Eğer bir hastane varsa bu ilk hastanenin kurulduğu tarih de bilinmemektedir. Durum böyle olmakla birlikte Balıkesir Belediyesi arşivinde bulunan ve 1875 senesine ait olan gelir-gider defterinde “hapishane, hastane, zaptiye koğuşuna takılan cam bahası” ifadesi hapishane binası içinde küçük çaplı bir hastane olduğunu göstermektedir. 13 Şubat 1876 (r.1 Şubat 1291) tarihli Liva İdare Meclisi kararıyla buralara cam taktırılıyorsa da bu camların kırık camların yerine mi yoksa binaların yeniden yapılması dolayısıyla mı taktırıldığı hakkında açık bir ifade kullanılmamıştır. Yine aynı kayıttan hapishane, hastane, zaptiye koğuşlarının bir çatı altında olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki hastane az sayıda yatağın bulunduğu küçük bir revir şeklindedir. Şehirde bu tarihte başka bir sağlık kuruluşu olmadığına göre şehir halkı da bu revirden faydalanmış olmalıdır (Akpınarlı: 82). Akpınarlı bu binaların yerini tam olarak tespit edemediğini belirtmekle birlikte Sosyal Sigortalar Sitesinin bulunduğu alanda eskiden hem hükümet konağı hem de arkasında hapishane binalarının olmasından yola çıkarak hastanenin de burada olacağını söyler.

4.2.5.3. İtfaiye Hizmetleri

Balıkesir Belediyesinin bütçesinden Balıkesir’de küçük çaplı da olsa itfaiyecilik hizmetleri verildiği anlaşılmaktadır. Yangınlara müdahale etmek amacıyla yangın tulumbası Mişodimo’ya tamir ettirilmiş ve tulumbaya çinko alınmıştır (Akpınarlı: 96).

4.2.5.4. Çeşitli Hizmetler

Balıkesir Belediyesinden maaş alan görevliler arasında kolcu ve kantarcı bulunmaktadır (Akpınarlı: 96). Belediye muhtemelen kır bekçisi olan kolcu ile ekili arazilerin korunmasını sağlamıştır. Kantarcı ise çarşı ve pazarlardaki ölçü ve tartı aletlerini kontrol ediyor olmalıdır. Bütçede geçen

“kile, kantar, pazar ve sergi rüsumu” ifadeleri bu işle ilgili bir görevlinin bulunması gerektiğinin de göstergesidir.

4.2.6. Kuruluş Yıllarına Ait Bütçe

4.2.6.1. Bütçenin Gelir Kısmı

Balıkesir Belediyesinin 1873-1878 (r.1289-1294) yıllarında her ay aylık tutulan gelir-gider kayıt defterleri belediyenin ilk yıllarındaki bütçesi hakkında fikir vermektedir (Akpınarlı: 97). Bu defterler ve bundan daha öncesine ait kayıtlar mevcut değildir.

1873 senesi Mayıs ayı belediye bütçesinin gelir kısmı şu şekildedir (Akpınarlı: 98):

<u>Kuruş Para</u>		
1080	15	Kantar rüsumu
860	10	Pazar rüsumu
451	20	Mezbaha rüsumu (kesim)
407	35	Kile rüsumu (zahire ölçme)
528	20	Sergi rüsumu
189	00	Çalgıcılardan alınan
<u>672</u>	<u>30</u>	Para cezaları
4190	30	Toplam

Belediye en fazla geliri kantar ve pazar resimlerinden elde etmiştir. Bunu para cezaları ve sergi resimleri takip etmiştir. Alınan bu para cezalarının nelerden olduğu ise belirtilmemiştir. Çalgıcılardan alınan meblağ belediyenin toplam gelirinin içinde % 4.5’lik küçük bir pay almaktadır.

1873 senesi Eylül ayı belediye bütçesinin geliri ise şöyledir (Akpınarlı: 99):

Kuruş Para

488	05	Ağustos ayının gelir fazlası olup Eylül ayına aktarılan
1427	00	Kantar rüsumu
1381	20	Pazar rüsumu
375	30	Kesim rüsumu
493	00	Kile rüsumu (Zahire ölçme)
426	10	Sergi rüsumu
108	00	Çalgıcılardan alınan
510	00	Para cezası
275	00	Kontrat geliri
<u>144</u>	<u>00</u>	Canbaz, kukla ve karagöz izinlerinden
5628	25	
1575	30	Menzil çayırını üzerine alan Yaşar Ağa'dan
116	30	1289 senesi Buzhanede olan arsa icarı olup yorgancı Kırımlı Mehmet Efendi'den alınan

Balıkesir Belediyesinin gelir kaynakları içinde menzil çayırı ücreti de vardır ve belediye en fazla geliri Eylül ayı içinde bu ücretten sağlamıştır. Fakat o dönemde belediye menzil çayırı işini başkasına vererek bu işten hemen gelir sağlama yoluna gitmiştir. Bundan sonraki en çok getiri, Mayıs ayındaki gibi, kantar ve pazar resimlerindedir. Mayıs ayına göre pazar resminde yüzde 4.5'lik önemli bir artış vardır. Mezbaha, kile, sergi, çalgıcı resimlerinden ve para cezalarından elde edilen gelirden Eylül ayında Mayıs ayına göre bir düşüş yaşanmıştır.

Eylül ayında Mayıs ayından farklı olarak kontrat geliri, canbaz, kukla ve karagöz izinleri, menzil çayırı karşılığında alınan ücret ve buzhanedeki arsadan alınan kira bedelleri belediyenin gelirine eklenmiştir. Daha önceden temizlettirilen ve ıslahhaneye çevrileceği söylenen buzhaneden belediyenin bir gelir elde etme yoluna gittiği anlaşılıyor. Bu kira bedelinin bir yorgancıdan

alınması ise buzhanenin ıslahhane amacı dışında da hizmet vermiş olabileceğini gösteriyor.

Canbazhaneler, tiyatro heyetleri, kuklacı ve karagözcülerin sık sık Balıkesir'e geldiği bilinmektedir(Akpınarlı: 101). Şu halde belediye önemli bir kazanç kapısı elde etmiş olmalıdır. Bu durum belediyenin her geçen gün faaliyet alanını genişlettiğinin de bir göstergesidir.

Belediye gelirindeki önemli noktalardan biri de Klasik Dönemde kadının aldığı resimlerin hemen hemen ayısının alınıyor olmasıdır.

Balıkesir Belediyesi 1873 senesi Mayıs ayında 4190 kuruş 30 para olan gelirinden memur maaşları ve diğer harcamaları karşılayıp 8 kuruş 10 parayı Haziran ayı bütçesine ekleyebilmiştir.

Yukarıda 488 kuruş 5 paralık Ağustos ayı gelir fazlasının Eylül ayına aktarıldığı görülmektedir. Bu durum belediyenin Eylül ayı bütçesinde de değişmemiştir. Eylül ayında 8725 kuruş 15 para gelirden 7320 kuruş 15 para gider masrafı çıkarılınca geriye kalan 1405 kuruşluk meblağ Ekim ayına aktarılmıştır. Balıkesir Belediyesinin geliri giderinden fazladır yani belediye zamanla kâra geçmiştir.

Aynı zamanda bu durum belediyenin başlangıçta çok kısıtlı bir bütçe ile işe başladığını zamanla bütçesini zenginleştirdiğini gösterir.

4.2.6.2. Bütçenin Gider Kısmı

1873 senesi Mayıs ayı belediye bütçesine göre belediyeden verilen maaşlar şöyledir (Akpınarlı: 98):

Kuruş Para

750	00	Tabib Fostekyan Efendi'nin Mayıs maaşı
210	00	Katip Kadri Efendi'nin Mayıs maaşı
190	00	Kolcu Mehmed Efendi'nin Mayıs ayı maaşı
140	00	Kolcu Ahmet Bey'in Mayıs ayı maaşı
140	00	Odacı Numan Efendi'nin Mayıs ayı maaşı

140	00	Kalfa Andriko'nun Mayıs ayı maaşı
120	00	Kantarcı Mehmed Çavuş'un Mayıs ayı maaşı
120	00	Kantarcı Hüseyin'in Mayıs ayı maaşı
181	20	Bu ay içinde yapılan müteferrik harcamalar
950	00	Belde Baytarı Kamil Efendi'nin aylığı olup beyanı
300	00	Şubat 1289
300	00	Mart 1289
300	00	Nisan 1289
<u>50</u>	<u>00</u>	Mayıs başında verilen
950	00	

Belediyenin diğer giderleri şunlardır (Akpınarlı: 98):

Kuruş Para

796	00	Hükümet Tahrirat Odası döşemesine
1150	00	Kandil gecesinde alınan mum
134	00	Hükümet dairesi odaları onarımına
140	00	Kolcu Ahmet Bey'in 1288 yılı Şubat aylığı
<u>56</u>	<u>20</u>	Belde Baytarı Kamil Efendi'nin Balya'ya hayvan hastalığı için gidip gelme yoluğu
2191	20	Toplam

1873 senesi Eylül Ayı maaş giderleri (Akpınarlı: 100):

Kuruş Para

210	00	Katip Kadri Efendi'nin Eylül aylığı
190	00	Kolcu Mehmet Efendi'nin Eylül aylığı
140	00	Diğer Kolcu Ahmed Bey'in Eylül aylığı

140	00	Odacı Numan Efendi'nin Eylül aylığı
140	00	Belde Kalfası Andriko'nun Eylül aylığı
120	00	Kantarcı Hüseyin Ağa'nın Eylül aylığı
<u>120</u>	<u>00</u>	Kantarcı İbrahim Ağa'nın Eylül aylığı
1060	00	Toplam

Diğer giderler (Akpınarlı: 100):

1833	05	Hükümet Konağı dairesi onarım harcaması olup Belde Kalfası Andriko'ya verilen
60	00	Tulumba onarımı olup Mişodimo'ya verilen
24	00	Yine Hükümet dairesi tahrirat Odası penceresi ile memişanelerinin onarım masrafları olup Odacı Yusuf'a verilen
2220		Yangın zamanında kullanılacak olan tulumbaya alınan çinko bedeli
10	00	Yine Hükümet Konağı memişanelerinin onarımı olup Döşemeci İsmail Usta oğlu Ali'ye verilen
5550	00	Belde tabibi Fostekyan Efendi'nin maaşına mahsuben verilen paranın beyanı:
1000	00	31 Mayıs 1289
850	00	12 Temmuz 1289
930	00	13 Haziran 1289
700	00	14 Haziran 1289
655	00	20 Haziran 1289
500	00	15 Ağustos 1289
410	00	22 Ağustos 1289

	<u>505</u>	<u>00</u>	15 Eylül 1289
		5550	00
86	00		Bu ay içinde çeşitli masraflara
	<u>79</u>	<u>20</u>	Kasap esnafının satacağı oğlak etinin beher okkası kaçta verileceği bilininceye kadar tutulan numunedeki ziyan
8725	15		Toplam
		8725	15 Yukarıdaki gider
		<u>7320</u>	<u>15</u> Yukarıdaki gelir
		1405	00

1873 yılına ait bütçeler belediye meclisi tarafından her ay hazırlanıp onay için mutasarrıflık makamına sunulmaktaydı.

Mayıs ayında en fazla maaşı belediye tabibi Fostekyan Efendi almıştır. Bu durum belediyenin sağlık giderlerine önemli bir pay ayırdığını göstermektedir. Fostekyan Efendi Mayıs ayından sonra Eylül ayına kadar maaş almamıştır. Eylül ayında birikmiş maaşları olan 5550 kuruş tahsil edilmiştir. Eylül ayı bütçesine göre Fostekyan Efendi'nin maaşının en yüksek olduğu dönem 2285 kuruşla Haziran ayıdır. Tabibin maaşı aylara göre farklılıklar göstermektedir. Diğer belediye memurlarının maaşı ise 1873 yılı içinde aynıdır.

Balıkesir Belediyesinden Fostekyan Efendi'den sonra Mayıs ayında en yüksek maaşı belediye baytarı Kâmil Efendi almıştır. Baytarın aylığı 300 kuruştur. Belediye baytarın Şubat, Mart ve Nisan aylarına ait birikmiş maaşlarını Mayıs ayında ödemiştir. Kâmil Efendi'nin Mayıs ayı maaşının da 50 kuruşu verilmiş kalan 250 kuruşluk kısmı ise muhtemelen önceki ayların maaşı gibi ileri bir tarihte ödenmiştir. Eylül ayında belediyeden maaş alanlar kısmında Kâmil Efendi'nin ismi geçmemektedir. Buradan Kâmil Efendi'nin birikmiş maaşlarının Mayıs ayındaki gibi sonraki bir tarihte verileceği sonucu çıkarılabilir. Bu arada Kâmil Efendi'nin görevinden ayrılmış ya da işten çıkarılmış olması ihtimali de vardır.

Tabip ve baytardan sonra kâtip belediyeden yüksek maaş alanlar arasındadır. Bunu kolculara verilen ücret takip etmiştir. Belediye, Kolcu Ahmed Bey'in 1872 senesi Şubat ayı maaşını 1873 Mayıs ayında tahsil edebilmiştir. Belediyede görevli iki kolcudan birine 190 kuruş diğerine ise bundan daha düşük olan 140 kuruş aylık bağlanmıştır.

Kolculardan birine, odacıya ve kalfaya verilen aylık 140 kuruştur. Aldıkları maaş aynı olduğuna göre ifa ettikleri görev aynı zorluktadır.

Balıkesir Belediyesi'nden en düşük maaş 120 kuruşla kantarcılara ödenmiştir.

4.3. İkinci Abdülhamit Döneminde Balıkesir Belediyesi

Türkiye'de belediyeciliğin gelişimi Sultan Abdülhamit'in tahta geçmesiyle birlikte ilan edilen Meşrutiyet döneminde başlamıştır ve belediye idarelerinin resmen kurulması 1877 yılında Meşrutiyet Meclisince alınan karar neticesinde olmuştur. Bu nedenle Balıkesir Belediyesinin 1873-1879 (r.1289'dan 1294 yılı Şubat Ayı sonuna kadar) yılları arasındaki aylık gelir-gider defterlerinde her ayın bütçesinin altına doğrudan doğruya "Belediye Reisi" olarak imza atılmamış bunun yerine "Reis-i Meclis-i Belediye (Belediye Meclis Reisi)" şeklinde imza atılmış ve mühür basılmıştır (Akpınarlı: 99).

Dahiliye Nezaretinden gönderilen bir yazıdan Balıkesir Belediyesinin 1898 yılında seçimlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu seçimlere vakfa ait bir maden imtiyazı sahibi olan Basri Bey ve aynı durumdaki diğer bazı kişilerin katılması Şûrâ-yı Devlet kararlarına aykırı bulunmuştur (BOA, DH.MKT., Nr. 2124/47, 11 Cemaziyelahir 1316).

4.3.1. Belediye Reisleri

Sultan Abdülhamit padişah olduğu yılda bu tarihten önce göreve başlayan Mehmed Ali Rahmi Efendi 1874–1878 (r.31 Mayıs 1290–20 Nisan 1294) Balıkesir Belediye Reisidir. Akpınarlı bu kişiden sonra yukarıda

bahsedilen belediye broşürüne dayanarak Deretam Efendi'yi "ihtiyat kaydıyla" belediye reisi olarak belirtir. Fakat broşürde Deretam Efendi'nin hizmet süresi olarak belirtilen 1868–1880 yılları arasını çok uzun bulur. Zaten Deretam Efendi'nin hizmet süresini kapsayan 1868–1872 yılları arasında Giridlioğlu Ali Bey reistir (Akpınarlı: 63). Akpınarlı eserinde Deretam Efendi'nin belediye reisliği yapıp yapmadığını şayet yaptıysa bunun ne kadar sürdüğünü de netliğe kavuşturmamaktadır. Mutaf (2003) ise 1870 yılından itibaren belediye reisliği yapanlar arasında ne Giridlioğlu Ali Bey'den ne de Deretam Efendi'den bahsetmektedir.

Akpınarlı belediyenin gelir-gider defterinden faydalanarak verdiği bilgide 7 Mart 1878 (r.5 Mart 1294) yılında reis olarak Necip Ali Bey'i göstermektedir (Akpınarlı: 70). Bu tarihte Mehmed Ali Rahmi Efendi'nin reis olduğu yukarıda geçmekteydi. Bu durum Akpınarlı'nın eserinin kendi içinde çeliştiğini göstermektedir. Necip Ali Bey'in beş ay yirmi bir gün süren reisliğinden sonra 3 Eylül 1878'de (r.22 Ağustos 1294) Hacı Süleyman Efendi reis olmuştur. Fakat bu kişiden de belediye reisleri kısmında bahsedilmemiştir (Akpınarlı: 70).

Sultan Abdülhamit dönemindeki diğer belediye reisleri şunlardır (Akpınarlı: 64):

1. Ömer Efendi: 1884 (r.31.1.1300–30.8.1301)
2. Necip Ali Bey: 1884-1900 ve 1900-1904 (r.1.9.1301–31.3.1316) ve (1.7.1316–31.3.1320)
3. Sacid Efendi: 1904 (r.1.4.1316–30.6.1316)
4. Kasapoğlu Hafız Hüseyin Efendi : 1904-1905 (r.1.4.1320–30.8.1321)
5. İbrahim Edhem Efendi : 1905-1907 (r.1.9.1321–31.4.1323)
6. Zarpıoğlu Nuri Bey: 1907- 1908 (r.11.5.1323–31.3.1324)

4.3.2. Belediye Meclisi

1877 yılı Balıkesir Belediye reis ve azaları şöyledir (Akpınarlı: 66):

- Reis : Necip Ali
 Aza : Ahmed Sıdkı
 Aza : Salih
 Aza : Ahmed Hulusi
 Aza : Esseyyid İbrahim
 Aza : Süleyman Hilmi
 Aza : Esseyyid Mehmed Hilmi

Akpınarlı Balıkesir Belediye Meclisinde 1877 (h.1294) yılına kadar Ermeni ve Rumlar görevli iken bu tarihten itibaren onlara yer verilmediğini belirtmektedir. 1889 yılı Salnamesi'nde ise belediye meclisinde gayrimüslimlere yer verildiği görülmüştür.

Balıkesir Belediye Meclisince alınan kararlar Tahrirat Defterine kaydedilmektedir. Kararın altına başta reis olmak üzere o günkü meclise katılan azalar ve kâtip mühür basmakta ve böylece karar kesinlik kazanmaktadır. Her kararın bir sureti kanuna uyularak en büyük mülki amir olan mutasarrıflık makamına gönderilmiştir. Sonraları bu kararların altında belediye baytarı ile belediye kalfasının da mühürlerinin bulunması bu kişilerin belediye meclisinin toplantılarına katıldıklarını göstermektedir. Tahrirat Defterindeki ilk kayıt 13 Mart 1878 (r.1 Mart 1294) tarihine aittir.

Balıkesir Belediyesi meclis çalışmalarında iyi hizmetlerini gördüğü kişileri ödüllendirmiştir. 1886 yılında Belediye Meclisi Azası Sacit Efendi ve Balıkesir ileri gelenlerinden Keşkekzade Hacı Nuri Efendiler bu şekilde ödüllendirilmişlerdir (BOA, DH.MKT., Nr.1361/47, 26 Zilkade 1303).

1887 yılında Balıkesir Belediyesinden belediye azasının nısf seçimleri yapılması istenmiştir (Karesi, Nr.52, 21 Cemaziyelahir 1304):

“Beledi azası nısfının dahi beher iki senede bir tebdili muktezâ-yı hükm kanundan bulunması mebni müddetleri mukteziye olan Balıkesri beledi heyeti nısfının üç yüz iki senesine mahsuben intihablarının icrası zımında encümen-i belediyenin küşâdı taraf-ı âlî-yi vilâyetpenahiden beledî riyasetine emr tebliğ buyrulmuştur”.

Yapılan seçimler sonuncunda şu kişiler aza olarak seçilmiştir (Karesi, Nr.66, 8 Şevval 1304): Hacı Kâmil Efendi, Saatçi Ethem Efendi, Arabacı Hacızâde Hacı Hafız Hüseyin Efendi, Çönezade Ali Bey.

1889 yılı Salnamesi'ne göre belediye meclisi (1889 (h.1306) Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi):

- Reis : Ali Necip Bey
- Aza : Arabacızade Hacı Hafız Hüseyin Efendi
- Aza : Abdüsselamoğlu Hacı Ahmed Ağa
- Aza : Çönezade Ali Bey
- Aza : Sacit Efendi
- Aza : Hırsto Efendi
- Aza : Korkutoğlu Agop Ağa

4.3.3. Belediye Teşkilatı

İkinci Abdülhamit döneminde bir önceki döneme göre belediye çalışanlarına yenileri eklenmiştir. 1877 yılı gider kısmına bu görevliler sandık emini, emlak ve nüfus katibi, müfettiş, çavuş, tulumba ve fener memuru ile süprüntü arabacısıdır (Akpınarlı: 102). Bunlara 1887/1888 (h.1305) yıllarında kontrato ve bekâyâ memuru ile eczacı eklenmiştir. Belediye doktor ve müfettişlerinin sayısı ikiye, çavuşların sayısı ise dörde çıkarılmıştır. Belediyede çalışan bu memurlar ve isimleri şöyledir (1888 (h.1305) Karesi Vilayetine Mahsus Salname):

- Kâtip: Hacı Yahya Efendi (Müderris)
- Sandık Emini: Mustafa Efendi
- Kontrato ve Bekâyâ Memuru: Abdulkadir Efendi
- Belediye Başmüfettişi: Mustafa Efendi
- İkinci Müfettiş: Ali Ağa

Baytar: Süleyman Lütfi Efendi

Doktor: İsmail Efendi (Salise)

Doktor: Hasan Efendi (Salise)

Eczacı: Süreyya Efendi

Çavuş: Ahmed Ağa

Çavuş: Rif'at Ağa

Çavuş: Numan Efendi

Çavuş: Ömer Ağa

Karesi Gazetesindeki şu haberden ikinci doktor olarak İsmail Efendi'nin 1887 yılında göreve başladığı anlaşılmaktadır (Karesi, Nr.52, 21 Cemaziye'l Ahir 1304):

“Balıkesir kasabasının cesametine nispetle bir nefer memleket tabibi ile idare-i maslahat kabil olamadığı meclis-i belediyeden ifade olunması ve maaşının geçende ictima eden cemiyet-i belediyece dahil bütçe edilmesi üzerine bir de doktor Refetlü İsmail Efendi'nin ilavesine karar verilmiştir”.

Balıkesir Belediyesi'nde 1887 tarihinde görevli diğer bir doktor Ali Rıza Efendi'dir (BOA, DH.MKT. Nr.1451/89, 10 Muharrem 1305).

1889 yılında belediye teşkilatı (1889 (h.1306) Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi):

Kâtip: Sacit Efendi

Sandık Emni: Ahmed Efendi

Kontrato ve Bekâyâ Memuru: Abdulkadir Efendi

Doktor: İsmail Efendi (Salise)

Eczacı: Ali Süreyya Efendi

Serçavuş: Ahmed Ağa

1889 yılında önceki yıla göre belediye katibi ve sandık emini değişmiştir. Serçavuş Ahmed Ağa'dır. Bu kişi de muhtemelen 1888 yılındaki çavuşlardan Ahmed Ağa ile aynı kişidir.

Belediyede çalışan memurlardan bir diğeri aşı memuru olan Derviş Efendi'dir. Bu memuriyetle ilgili bilgi 1900 yılına aittir (BOA, DHMKT, Nr. 2320/8, 17 Zilkade 1317). O halde Balıkesir Belediyesinin teşkilatı seneler ilerledikçe genişlemiştir.

4.3.4. Belediye Faaliyetleri

4.3.4.1. İmar Faaliyetleri

İkinci Abdülhamit Döneminde Balıkesir Belediyesinin faaliyetleri önceki döneme göre artmıştır. Meşrutiyetin ilan edildiği 1876 yılında Balıkesir Belediyesi şu faaliyetlerde bulunmuştur: Belediye Bursa vilayetinden gelen emirle şehrin civarını istila eden çekirgelerin yok edilmesi işiyle meşgul olmuştur. Yine vilayetten verilen emirle Bursa ve İstanbul yolu üzerindeki köprünün tamir edilmesi sağlanmıştır. Bu tarihte belediye alt yapı sorunlarıyla da uğraşarak Mirzabey Mahallesi lağımının tamir edilmesini sağlamıştır. Mahkeme binasının ve hükümet dairesinin tamiri işini de belediye üstlenmiştir (Akpınarlı: 102-103). Bu durumda belediye 1873 senesinde olduğu gibi 1876'da da hükümet dairesi içinde hizmet vermeye devam etmiş olmalıdır.

Balıkesir Belediyesi'nin 13 Mart 1878 tarihli Tahrirat Defterinde belediyenin şehirde bir imar hareketinde bulunup bulunmadığına dair bir kayıt yoktur. Sadece şehir içinde birkaç lağım yapıldığı veya açıkta kalan lağımın belediye tarafından kapatıldığı anlaşılmaktadır (Akpınarlı: 70).

1877 yılında Balıkesir Belediyesi tarafından tehlikeli görülen duvarlar yıktırılmış yerlerine yenileri yaptırılmıştır. Yine aynı tarihte şehir dışında mezbaha yaptırılmış, bozuk olan Pamukçu, Ovaköy, Çayırhisar yolları halkın zaruri ihtiyaçlarını kolayca getirebilmesi için düzeltilmiş, çarşı içindeki zahire loncasının etrafı parmaklıklarla çevrilmiş ve uygun görülen yerlere fenerler konulmuştur. Bu fenerleri yakmak için de fener memurları görevlendirilmiştir. Buradan belediyenin hem şehir içinde hem de şehir dışında halka hizmet sunduğu anlaşılmaktadır. Bu hizmetlerin haricinde belediye önceki dönemde

olduğu gibi Şehirdeki tuvaletlerin onarımı ve yenilerinin yapımı işiyle de uđraŐmıŐtır. Ayrıca belediye meclisi odaları geniŐletilmiŐ ve tulumbalar onarılmıŐtır. Çarşının korunması ve kollanması görevi de belediyeye aittir. 1877’de dört nefer arŐı bekçisi bu işle vazifelendirilmiŐ ve aylığa bađlanmıŐlardır (Akpınarlı: 102).

Karesi Gazetesinde geçen bir habere göre Belediye 1886-1887 yılı içinde ay Deresi üzerinde sağlam bir köprü yaptırmıŐtır. Belediyenin yaptırdığı bu köprünün ilerisinde Turplu ya da Koyunoğlu isminde oldukça eskimiŐ bir köprü bulunmaktadır. Belediye bu eski köprünün yağmur sularıyla dere taŐtıđı zamanlarda yeni köprüye zarar vermesinin önüne geçmek amacıyla yıktırılmasına karar vermiştir. Yapılan incelemelerde köprünün vakıf malı olduğunun anlaşılması üzerine belediye mütevellisinin elindeki belgelerle belediyeye baŐvurmasını Karesi Gazetesi vasıtasıyla ilan etmektedir (Karesi Gazetesi, Nr. 35, 25 Safer 1304). Belediyenin bu icraatına ilk tepki Evkaf Muhasebeciliğinden gelmiştir. Evkaf İdaresi köprünün vakıf malı olmasından dolayı belediye tarafından yıktırılmayacağını belirtmiŐtir. Bu durum Karesi Gazetesinde Şöyle yer almıştır: (Karesi Gazetesi, Nr. 36, 26 Safer 1304).

“Vilayet gazetesinin 35. sayısının ikinci sahifesinde Belediye Reisliğinin bir ilanı görüldü. Söz konusu olan ay Deresi zerindeki köprü vakıf olup, bunun idarecisi (mütevellisi) dahi olduğu, gösterilen vakıfnamesinden anlaŐıldıđından, belediyenin sözü geçen köprüyü yıkmaya hak ve yetkisi görülememiŐtir. Bu köprünün en kısa zamanda onarılması için idarecisine gerekli tebligat yapıldığından bu yazımızın gazetenize konulması rica olunur.”

Karesi Gazetesinde geçen haberlere göre köprünün yıkımı meselesinin Balıkesir Belediyesi ile Evkaf İdaresi arasında ciddi tartıŐmalara neden olmuştur ve gazetede Şu Şekilde yer almıştır (Karesi Gazetesi, Nr.37, 29 Safer 1304):

Merkez Vilayet Belediye Heyetinden Gelen Yazıdır:

“ay Deresi zerine gayet metn ve büyük olarak bu kere yeniden bir köprü yaptırılmış olduğu ve onun az ilerisinde ve aynı dere üzerinde bulunan

eğik, harap ve yıkılmak üzere bulunan tahta köprü, sözü geçen çayın suyu yükseldikçe yeni köprünün önünü kapatacağından, etraf sokaklara dağılacak suların getireceği pislik ile doldurup derenin iki etrafına yapılan setlerin de yapılmasından beklenen fayda sıfıra düşecektir.”

Eski ve köhne köprünün yağmur mevsiminde yağacak yağmurlardan sonra yapacağı zararlara kısaca değinen belediye reisliği, esas konuya dönerek yazısına şöyle devam ediyor: “Karesi'nin 36. sayısındaki Evkaf Muhasebeciliğinin verdiği karşılık dikkat ve ilgi ile incelendi.

Verilen karşılığın bir fıkrasında, sözü geçen köprünün vakıf olup bunun idarecisi dahi bulunduğu, gösterdiği vakıfnamesinden anlaşılmış olduğuna göre, belediyece köprüyü yıkmaya hak ve yetkisi görülememiş; işte bu acayip fıkra, bizim evvelki ihtar ve ilanımızın lüzumunu doğrulamış oluyor. Çünkü bu köprünün vakıf olup olmadığı vakıflar idaresince bilinmediği halde gösterilen vakıfname, kendilerinin bu işteki bilgilerini kısmen bozduğunda şüphe bırakmıyor.

Belediyenin köprüyü yıkmaya hak ve yetkisi ise, vâkıfın köprüyü kamu yararına yaptırması sebebiyle meydana gelecek mazarrattan ruhu memnun olmayacağı ve belediye heyetinin başlıca ve önemli vazifesi de, şehir halkının doğacak tehlikeden korunması ile sağlık ve temizliğe dikkat ve titizlikten ibaret bulunduğunu yazmak ve açıklamak yersizdir. Biz yine vakıflar idaresine gösterilen yolda hizmet arzusunda bulunduğumuzdan, şurasını da açıklamak isteriz ki; söz konusu vakıfnamede; “Sıraselviler'deki köhne köprü ile İzmirler Mahallesi'ndeki tahta köprüye şartlı olan Pamuk Loncası bitişiğindeki bir arsa (satılarak yerine bir fırın yaptırılmıştır) ile fırının karşısında bir büyük nalbant dükkanı (yarısı sonradan satılmıştır) ve bunun bitişiğinde bir oda ve avlusu ve bunlar arasında bir dükkan ile 500 kuruşun ve onların kira ve gelirlerinin köprülere ve idarecisine şartlı olduğu” yazılıdır. Halbuki; Sıraselviler'de diye gösterilen köprü esasında yıkılmış olup, yalnız vaktiyle orada bir köprü olduğu kalıntılarından anlaşılıyor. Lüzumsuzluğunu ve belki de yapacağı zararlarını söylediğimiz diğer köprü ise, köprüden başka her şeye benziyor. Şimdi şurasını sorabilir miyiz: Vakfın, köprülerin her zaman onarımı ile ayakta durması için vakfiyesine koyduğu gelirler nerelerdedir ve onların satılmasında izin alınmış mıdır? Mademki Sıraselviler'deki köprü

esasinda yok olmuştur, ona şartlı olan mülk ve gelirlerin eğitime (maarife) bırakılması usule uygun olmaz mıydı? Yoksa ruhu şad olsun, vâkıf bunları ötekinin berikinin yemesini mi şart kılmıştır? Özet olarak, bizden ziyade Vakıflar Muhasebeciliğine ait olan bu gibi hayırlı vakıf malların ve gelirlerin orada burada gizli kalması, zamanımızca Evkaf İdaresi tarafından hoş görülemez ise de, işi bu derece acınacak bir hale getiren sebep bilgisizlikten başka bir şey değildir. Şu hatırlatmamız Vakıflar İdaresince önemle göz önüne alınır. Şurasını da erbabına önemle bildiririz ki, söz konusu olan köprülerin idarecisi belediyeye karşı açtığı dava ile “yavuz hırsız ev sahibini bastırır” atalar sözünü hatırlatmıştır.” (Karesi Gazetesi, Nr. 37, 29 Safer 1304).

Karesi Gazetesi bu yazının altına şu notu koymuştur: (Karesi Gazetesi, Nr. 37, 29 Safer 1304)

“Bu vakıflara şartlı bulunan akarların bundan evvelki Vakıflar Muhasebecileri zamanında satılmış olduğu yapılan incelemelerden anlaşılmıştır. Bu satış işlerinde şimdiki Vakıflar Muhasebecisinin ilgisiz olmadığı ve kendi açısından işlem yaptığı öğrenilmiştir.”

Belediye reisliğinin Karesi Gazetesindeki yazısı Evkaf Muhasebeciliğinde büyük bir tepkiye neden olmuş ve bu tepkisi Karesi Gazetesinde yer almıştır: (Karesi Gazetesi, Nr. 38, 11 Rebiülevvel 1304).

“Evkaf Muhasebeciliğinden Gönderilmiştir.

Karesi Belediye Reisliği, vazifesi dışında, İzmirler Mahallesi'nde bulunan köprünün yok olmasına kalkıştığından dolayı, tarafımızdan Vilayet gazetesinin 36. sayısında verilen red cevabından söz edilerek, heyetçe verilen 37 sayılı gazetede çıkan yazı okunarak sözü edilen köprü bitişiğine yeniden yaptırdıkları köprünün sağlam ve etrafına yaptırılan sedlerle evvelce vermiş olduğumuz red cevabında “köprünün vakfiyeti kayıtlı denilmeyip de gösterilen vakıfnameden anlaşıldı” denilmesine bilgisizlik anlamı verildiği ve vakıf köprünün üst tarafındaki köprüyü örterek selin getireceği pisliklerle doldurup dere etrafına yaptırılan setlerden fayda görülemeyeceği ve vakıf köprünün köprüden başka her şeye benzediği, “şartlı” vakıfları, bir kısmının idarecileri tarafından başkalarına sattığı ve aynı vakıftan, diğer

Sıraselviler'deki köprünün büsbütün yok olduğu cihetle bu vakıf gelirlerinin eğitime bırakılması usule uygun olacağı söylenmiş; yeni yaptırılan köprünün iyi veya fenalığından sözü, Belediye Reisinin evvelce verdiği ilan gibi, vazifesi dışı olacağından, bunun için bir şey söylemek o vazifesizliğe katılmak demek olup ondan söz etmeye lüzum görmem. Vakıf köprünün kaydından söz edilmeyip de vakfiyesinden söz edilmesine bilgisizlik anlamı vermek istenilmesi, söz bulmak için olduğunu elbette düşünce erbabı anlamışlardır. Vakıf köprü yeni köprünün alt tarafındaki köprüye zararı olup olmayacağını, dikkat erbabı ilanı okuyunca anlamışlardır.

Köprüden başka her şeye benzetilip ismini belli (ma'hud) diye isimlendirdikleri hayrat kadar acaba yazıyı yazanların içlerinden şimdiye dek bir hayır yaptırmış olanlar var mıdır? Bunun şartları sözüne gelince; onun da ne zaman olduğu, icaplarını, işlemlerini ait olduğu yer bilir, bilgisizlik olup olmadığını da makamın makamı bilir. Memleket içinden gelen yol hizasında bulunan bu vakıf köprünün lüzumu ise, her gün üzerinden gelip geçen bunca insanlarca da bellidir. Sözü edilen vakıf gelirlerinin eğitime bırakılması hususunu, yazıyı yazanın evvel emirde eğitime ne gibi şeylerin bırakılacağı ve ayrılacağına dair olan emirleri okuyarak bir uyarma olduğunu bildirselerdi, böyle yersiz sözler söylememiş olurlardı. Bir de yayınlanan yazı, vakfiye işlerine karışmak olduğu gibi, loncanın yıktırılarak aramızda dava açılmasından evvel bastırılmış olsaydı, kendini temiz gören yazı sahibine, vakfın battal edilmesi hakkında söz söylemeye cesaret aldırان iki madde vardır ki bunlardan birisi; bir sene evvel Şer'iyye Mahkemesini lüzumsuz yıktırması diğeri; satışı Vilayet İdare Meclisince yasaklanan ve memleketin üst başında bulunan bayırın bazı yerlerini yol fazlası namıyla satış eyledikleri halde ait olduğu makamdan bir savunma görememeleridir.”

Balıkesir Belediyesi 1886-1887 yılında belediye reisi Börekçioğlu Necib Bey başkanlığında şehirde imar hareketlerine girişmiştir. Şehir içinde bazı caddelere 44789 zirâ' şose şeklinde kaldırım yapılarak bu caddelere geliş gidiş kolaylaştırılmıştır. Bunun yanı sıra halkın sıhhatini korumak için lüzum görülen yerlere 620 arşın lağım yapılmıştır. İzmirler Mahallesi'nde 4.730 zirâ' genişliğinde ve 2.391 zirâ'da bir avlusu olmak üzere gayet büyük bir han yaptırılmıştır. Bu hanın 178 zirâ' kadar yerine, altı adet üst oda

(fevkânî), 593 zirâ' yerine hayvan ahırları, 414 zirâ' yerine deve damı, 270 zirâ' yerine saman damı ve 153 zirâ' yerine de günün zevklerine uyularak iki kapılı bir gazino yapılmış ve buna 361 zirâ' yerinde duvarları demir parmaklık konulmak suretiyle etrafı çevrilmiştir. Ayrıca, sözü geçen deve damı bitişiğinde de 548 zirâ' genişliğinde bir de mağaza yapılmıştır. Belediyenin yaptırdığı bu hanın poyraz tarafına açılan birinci sokak kapısına bitişik ve günbatıya doğru uzanan 1.665 zirâ' yol fazlasına 42 adet ahşap demirci, nalbant, bakkal, ve berber dükkanları yaptırılmıştır (Karesi Gazetesi, Nr. 51, 14 Cemaziyelahir 1304). Bu dükkanlar "Demirciler Çarşısı" ismiyle kurulmuş ve demirci esnafının şehir içinde bir arada bulunması sağlanmıştır. Belediye bu hizmetleriyle şehri güzelleştirmenin yanısıra yeni bir gelir kapısı da edinmiştir (Akpınarlı, : 91-92).

İzmirililer Mahallesi'ndeki köprünün hizasına güzel bir bahçe ile birlikte 384 zirâ' sed ve bitişiğine de bir kahve yapılmıştır. Çay Deresi'nin yazın meydana gelen pis kokularını da ortadan kaldırmak için kenarlarına 646 zirâ' çakıl taşı döşenmiştir (Karesi Gazetesi, Nr. 51, 14 Cemaziyelahir 1304).

Belediye tarafından Çay Deresi boyunca ve Kırılı Köprüsü'nün kenarında bulunan yol fazlasından 125 zirâ' arsaya bir ekmekçi fırını yaptırılmıştır. Şehrin ilk mezbaha yeri günün ihtiyaçlarına karşılık veremediğinden yıktırılmış ve yerine Gümüşçeşme yanında bir mezbaha yaptırılmışsa da sonradan bu mezbaha da yıktırılmıştır (Karesi Gazetesi, Nr. 51, 14 Cemaziyelahir 1304).

Karesi Gazetesi belediyenin bu faaliyetlerini şu sözlerle övmektedir: "Bâlâda ta'dâd olunan imaratın kâffesi heyet-i belediyenin geceli ve gündüzlü vâki' olan ikdâmâtıyla husûle gelmiş olduğundan heyet-i belediye bir hiss-i sahih memnuniyetle tebrik ve emsâli memurların dahi bu suretle ifâ-i hüsn-ü vezaife davet ve terğib kılınur" (Karesi Gazetesi, Nr. 51, 14 Cemaziyelahir 1304).

4.3.4.2. Sosyal Alandaki Faaliyetler

Bazı kişiler köylünün satmak üzere şehir pazarına getirdiği yağ, yumurta, yoğurt vesaire malları köylü şehre ulaşmadan yolda değerinden fazla fiyata satın almışlardır. Bu durum şehir halkını temel gıda maddelerini edinmede sıkıntıya sokmuştur. Halkın şikâyeti üzerine harekete geçen belediye halkın hakkının gözetilmesini ve bu durumun köylüye bildirilmesini karara bağlamıştır. Bu kararın yürütülmesi de mutasarrıflık makamından istenmektedir (Akpınarlı: 71). Bu durum belediyenin halkın istek ve şikâyetlerini göz önüne aldığı göstermesi bakımından önemlidir.

Bursa Vilâyeti'nden Karesi Mutasarrıflığı'na telgrafla gönderilen emirde halkın ihtiyacını karşılamak üzere üç aylık zahirenin saklanması için hazırlık yapılması, bu amaçla kuzu, buzağı gibi hayvanların kesiminin de yasaklanması emredilmektedir. Bu emir üzerine belediye meclisi zahirenin ve kuzu, buzağı gibi hayvanlar ile yağların şehir dışına çıkarılmaması doğrultusunda karar almıştır. Bu yasağın tam olarak uygulanabilmesi için Bandırma ve Erdek iskelelerinden mal çıkarmaya teşebbüs edenler olursa mallarına el konularak Balıkesir'e iadelerinin sağlanması bu iskelelere bildirilmiştir. Mallarını iskelelerden geçirmesi gereken tüccarlara müsaade edilmesi hakkında alınan karar mutasarrıflık idare meclisinden belediye meclisine bildirilmiş, belediye meclisi de bu konuda şu kararı almıştır (Akpınarlı: 72-73):

“Kontoratoya bağlı olan zahirelerin Nisan beşinden yirmi birinci gününe kadar nakli hakkında kontoratosu olanlar belediyeye başvurarak meclis mührüyle verilecek olan bir kıt'a geçiş tezkeresi alacaklar ve belirtilen süre içinde kontoratoya bağlı zahirelerin bu suretle geçirilmesi uygun görülerek durum ilân edilmiştir.

Bandırma ve Edincik taraflarında hastalık olduğu için verilen emre aykırı hareket edilerek bu iskelelerden kuzu götürüldüğü anlaşılmış olup bu ise gerek hastalıktan ve gerek kuzu kesilmemesi için konulan yasağa aykırı görüldüğünden durum bir mazbata ile açıklanarak, sözü geçen tezkeresiz zahire gelir iadesiyle birlikte kuzuların dahi geçirilmesine izin verilmeyip geri

çevrilmesi hususunun Bandırma, Edremit ve Erdek kazalarına yazı ile emir verilmesi karar verildi.”

Görüldüğü üzere belediye meclisi mutasarrıflığın direktifi doğrultusunda hareket ederek gereken önlemleri almaktadır. Bu durum aynı zamanda o dönemde belediyelerin kendi başlarına karar almadıklarını da göstermektedir. Belediyeler o dönemde henüz özerklik kazanmamışlardır ve icraatları sürekli olarak merkezi yönetim tarafından denetlenmektedir. Belediyelerin kendi kararlarını veren tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar olarak kabul görmeleri o dönem için çok erkendir. Bu kişiliği Cumhuriyet döneminde kazanabileceklerdir.

Yine Sultan Abdülhamit döneminde şehir sınırları içinde bulunan bağ ve tarlaların ürünlerine dışarıdan zarar verilmesi üzerine mal sahipleri durumu vilâyete bildirmişlerdir. Vilayet makamı bu durumun önüne geçilmesi için belediyeyi görevlendirmiştir. Bunun üzerine memleketin ileri gelenleri belediyede toplanmışlar ve şehir sınırları içinde bağ ve tarlalara, arazi vergileri esas tutularak, on beş kuruş tarlalardan ve beşer kuruş da bağların her dönümünden para alınmasına karar vermişlerdir. Alınan bu para ile kır ve ova bekçi teşkilatı kurulması planlanmıştır. Para 30.000 kuruştan fazla hesap edilerek bir bütçe hazırlanmıştır. Bütçeye göre hareket eden belediye, süvari ve piyade ismi altında korucular kullanması karara bağlanmıştır. Böylece tarla ve bağ ürünlerine yapılmakta olan zararın önüne geçilecektir. Belediyenin aldığı bu karardan çok memnun kaldığı gazetenin verdiği havadisten anlaşılmaktadır (Karesi Gazetesi, Nr. 4, 2 Receb 1303)

4.3.4.3. Sağlık Hizmetleri

Belediye doktoru Rum asıllı Zandelatola birikmiş maaşlarının belediyeden verilmemesi üzerine durumu Karesi Mutasarrıflığı'nın bağlı olduğu Bursa Vilayetine şikâyet etmiştir. Bu şikâyet üzerine Belediye Bursa Vilayetine şu mazbatayı göndermiştir (Akpınarlı: 71-72).

“Vilayetten gönderilen emirde ismi geçen Karesi Belediye Tabibi Zandelatola tarafından gönderilen telgrafta; birikmiş maaşını alamadığı,

maaşından başka geçimi olmadığından söz edilerek birikmiş maaşlarının verilmesini istiyor. Halbuki doktorun geçimi yalnız maaşından ibaret değildir. Suçlular hapisanesinde tutuklu bulunan hastalar ve yaralılara vermekte olduğu ilaçların devamlı tedavilerde pek çoğunun gerçek fiyatları bilinmediğinden, istediği ve gösterdiği fiyatlarla bedelini her aybaşında reçeteleri karşılığında hükümetten aldığı gibi ayrıca, hasta ahalinden dahi ilaç bedeli ismi altında para almaktadır. Bunlardan başka, bu meselenin başından beri Balıkesir Redif ve Mustahfız Tabur dairelerinden muhtelif yerlere gönderilmekte olan askerlerden, bu doktorun muayene ettiği her nefer için verdiği rapora karşılık birer miktar para (akçe) aldığı bilinmektedir. Şu hale göre, bu doktorun sözü geçen ifadesiyle, resmi bir memur olduğu ve geçiminde yalnız aylığı olduğu göz önünde tutularak yukarıda açıklandığı gibi, fazladan aldığı paraların belediyeye bir gelir olarak kaydedilmesi icap edeceğinden, buna dair verilecek direktif her ne ise bizce bilinmediğinden, bundan böyle ona göre işlem yapılmak üzere durum müzakere edilmiş ve bunun Mutasarrıflık İdare Meclisine havale edilmesini arz ederiz.” 17 Mart 1878 (r.5 Mart 1294).

Belediyenin 25 Haziran 1878 (r.13.Haziran.1294) tarihli kararından Zandelatola'nın belediyeyi tekrar Bursa vilayetine şikayet ettiği anlaşılmaktadır. Bu kararda belediye Zandelatola'nın hekimlik bilgisi olmadığından ve verdiği ilaçların da hastaları iyileştirmede bahsederek şehre yeni bir doktor atanarak sorunun çözümlenmesini istemektedir. Belediye Zandelatola'nın yerine aslen Bandırmalı olan Tıbbiye mezunu İstanbul Fatih merkezde çalışan Mehmed Efendi'nin atanmasını talep etmiştir. Alınan bu kararın bir sureti de Sağlık Bakanlığına gönderilmiştir (Akpınarlı: 73).

Belediyeyi bir hayli uğraştıran bu mesele Zandelatola'nın diplomasız doktorluk yaptığının ispatlanması ve görevine son verilmesi ile çözüme kavuşturulmuştur. Belediye meclisi Zandelatola'nın yerine Sağlık Bakanlığı yeni bir doktor tayin edinceye kadar Balıkesir'de oturan Doktor İsmail Efendi'nin görevlendirilmesine karar vermiş ve bu kararı mutasarrıflık makamına bildirmiştir (Akpınarlı: 74-75).

Zandelatola'dan sonra da Balıkesir'de diplomasız doktorluk yapanlara rastlanmıştır. Karesi Gazetesi Manisalı Kasatin isminde bir kişinin diplomasız doktorluk yaptığını bildirmekte ve bu sahte doktor hakkında gerekenin yapılmasını yetkili merci'den istemektedir (Karesi Gazetesi, Nr. 49, 30 Cemaziyevvel 1304). Buradaki yetkili merci Balıkesir Belediyesidir.

Karesi Gazetesi'nin bu konudaki bir diğer haberi şöyledir: (Karesi Gazetesi, Nr. 52, 21 Cemaziyelahir 1304)

“49 numaralı gazetemizde beyan ettiğimiz Manisalı Kasatin hâlâ tabiblik etmekte bulunduğu haber veriliyor. Diploması olmayanların tebâbet icrâ etmesi memnûiyet-i kat'î bulunduğundan daire-i belediyenin nazar-ı dikkati celb olunur.”

Karesi Gazetesi ilk haberde yetkili merci' olarak belediyeyi göstermezken ikincisinde doğrudan belediyeyi sorumlu olarak göstermiştir. Aynı gazetede ki haberden belediyenin yeni bir doktor tayin ettiği anlaşılmaktadır. Haberde Belediye meclisinin gelişen şehre bir doktorun az geldiğini göz önüne alarak kadrosuna ikinci bir doktor ödeneği koyduğu ve Toksülünoğlu İsmail Efendi isminde birini ikinci doktor olarak tayin ettiği yazmaktadır (Karesi Gazetesi, Nr. 52, 21 Cemaziyelahir 1304). Belediyenin ilk doktoru Hasan Efendi'dir. Belediyenin yeni bir doktor tayin etmesi diplomasız doktorluk yapanları engellemeye yönelik olmalıdır. Bu kişinin hizmetleri beğenilmiş olacak ki kendisine 1888 yılında rütbe verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, İ.DH. Nr. 1069\83808, 13 Cemaziyelahir 1305). Hasan Efendi'ye rütbe tevcih edilecektir ve bunun için teşrifatça gereken işlemler tamamlanmıştır. Tevcihat işlemleri için kaleme alınan belge şudur (BOA, DH.MKT. Nr. 1492\84, 23 Cemaziyelahir 1305):

“Tıbbiye Nezaret-i Behiyyesine

Balıkesri Belediye Tabibi Hasan Efendi'ye rütbe-i salise tevdi' hususuna taraf-ı sami-i sadaretpenahiden bila istizan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şerefsüdûr buyurularak teşrifat-ı divan-ı hümayunca icab-ı icra kılınmış olmağla ol babda”

Dahiliye Nezaretinden gönderilen bir emirde humma hastalığı görülen Marmara'ya Karesi veya Erdek belediye tabibinin gönderilmesi beyan edilmektedir (BOA, DH.MKT., Nr. 1522/57, 8 Zilkade 1305.).

Balıkesir'de ilk eczane belediye tarafından 1887 tarihinde açılmıştır. Bunun öncesinde doktorlar tarafından hastalara ilaç verilmektedir. Ayrıca Balıkesir'de Aristi isminde biri de eczacılık yapmıştır. Fakat diplomasız eczacılık yaptığı yolundaki şikâyetler üzerine belediye bu kişinin eczacılık yapmasını yasaklamıştır (Akpınarlı: 80).

Belediye tarafından açılan eczane hükümet caddesinde Şeyh Yahya Medresesi bitişiğindedir ve buraya İstanbul'dan lüzumlu görülen bütün ilaçlar getirilmiştir. Eczanenin başına diplomalı İzmitli Ali Süreyya Efendi getirilerek halkın istediği zaman ilaçları taze şekilde ve ucuz fiyatla almaları sağlanmıştır (Karesi Gazetesi, Nr. 83, 16 Safer 1305).

Karesi Gazetesi belediyenin bu faaliyetini şu sözlerle övmektedir:

“Heyet-i belediyenin bu bâbda vâki' olan himmeti heyet-i umumun menfaat ve siyâneti için mesâ'i cedide ve meşkûreden olmağla heyet-i mûmaileyhâ umum tarafından tebrik olunur.” (Karesi Gazetesi, Nr. 83, 15 Safer 1305)

Ali Süreyya Efendi, belediye doktoru Hasan Efendi gibi görevini hakkıyla yerine getirmektedir ve iyi hizmetlerinden dolayı taltif edilmiştir (BOA, DH.MKT., Nr. 1516/18, 16 Şevval 1305):

“Hüdavendigâr Vilayet-i Celilesine

Mekteb-i mülkiyeden neşet ederek Balıkesri Belediye eczacılığında istihdam olunan fütüvvetli Ali Süreyya Efendiye rütbe-i rabia tevcihi hususuna taraf-ı sami-i sadaretpenahiden bila istizan irade-i seniyye-i hazret-i şehriyari müteallik ve şerefsüdûr buyurulmuş ve teşrifatı divan-ı hümayunca icabı icra kılınmış olmağla olbabda”

Bu kişilerin belediyeye bağlı olarak hizmet vermeleri ve bu hizmetlerinin de takdirle karşılanması belediyenin başarısını göstermesi bakımından da önemlidir.

Karesi Gazetesinde geçen bir haberden belediye doktorları İsmail ve Hasan Efendilerin belediye eczanesinde hizmet verdikleri anlaşılmaktadır. Yine aynı haberde belediyenin iek aşı yaptırmamış çocukların aşılmasının sağlamaya çalıştığı tespit edilmiştir (Karesi Gazetesi, Nr. 56, 19 Recep 1304)

“Belediye Riyasetinden

Tıbbiye Nezaretinden işitilmiş olan iek aşı kalemleri bu kere vürüd ederek kasaba ahali si etfalinin Perşembe, Cumartesi gŸnleri kurra ahali si çocuklarının Salı gŸnŸ meccanen aşılanması tensib olunmuş ve aşısız bulunan çocukların behemehal aşılanması muktezâ-yı hŸkm nizamından bulunmuş olduğundan aşısı olmayan ocukların HŸkŸmet Caddesi’ndeki eczacı dŸkkanında bulunan doktor refetlŸ İsmail ve Hasan Efendilere gŸtŸrŸlmesi ilan olunur”.

Balıkesir’de 1887 yılında eczane açılmış olmakla birlikte ilk hastanenin açılış zamanı belli değildir. Sultan AbdŸlhamid hastane sıkıntısını fark etmiş olacak ki Balıkesir’de bir hastane kurulması için emir vermiştir. Bu emir Ÿzerine Balıkesir’de Gurebâ Hastanesi inşâ edilmiştir. Kitâbesinden 1895 (h.1312) yılında inşâsının bitirildiği anlaşılan hastanenin yapımına başlandığı tarih bilinmemektedir. Gurebâ Hastanesinin tarihini ilk kez Abdi Ağabeyoğlu incelemiştir. Ondan sonra GŸz Doktoru Niyazi Ahmed alışkan “Balıkesir Devlet Hastanesi Tarihçesine Kısa Bir Bakış” isimli ve on sekiz sahifelik bir brořŸr yayınlamıştır. Niyazi Ahmed alışkan’ın tespitine gŸre Gurebâ Hastanesinin yapılış tarihiyle ilgili iki rivâyet vardır. İlk rivâyet hastanenin yapımına 1888 yılında başlanıp 1891’de bittiğini, ikincisi ise 1891’de başlanıp 1895’de tamamlandığını iddia eder (Akpınarlı: 81).

BugŸn Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan hastane binasının merdiven başında bulunan kitâbesinin ŸŸncŸ mısrasına gŸre Gurebâ Hastanesi Mutasarrıf Sarim Bey zamanında yapılmıştır. Mısra řŸyledir (Akpınarlı: 82):

“Bu bapta hikmet-i Ulyasını Sarim Bey mutasarrıf iken ol zat Karesi’de uyandırdı.”

Hastanenin yapılmasında büyük gayreti görülen Mutasarrıf Sarım Bey'e bu kitâbede, Balıkesir'e böyle bir eser kazandırdığı için hayır dualar edilmektedir. Bu kitâbenin dokuzuncu satırında da yazı ile "bin üç yüz on iki'de bitti inşası bilütfullah" ibaresi vardır. Sarım Bey, 1889'dan 1895'e (r.10 Ocak 1304-11 Mayıs 1311) kadar Balıkesir'de Mutasarrıflık yapmıştır. Bu hesaba göre Sarım Bey; yedi yıl, dört ay, bir gün Balıkesir'de kalmıştır. Kitâbenin dokuzuncu satırındaki 1312 rakamı ile mutasarrıfın buradan 1311 yılında ayrılışı rakamı arasında aşağı yukarı bir yıl kadar bir fark bulunmaktadır. Bu fark; kitâbedeki tarihin hicrî, diğerinin ise rumî olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre Gurebâ Hastanesinin bitiş tarihi olarak kitâbedeki 1895 (h.1312) yılını kabul edilmelidir (Akpınarlı: 82).

Balıkesir Belediye Reisliği bu hastanenin planı 27 Nisan 1895'te merkeze takdim etmiştir. Bu da hastanenin 1895 yılında bitmiş olduğunu göstermektedir (BOA,Y.MTV.,Nr.119-16, 2 Zilkade 1312,2).

Gurebâ Hastanesi belediyeye bağlı olarak hizmet vermiş olmalıdır. O dönemde Sağlık Bakanlığı henüz kurulmamıştır ve sağlık hizmetleri belediyeler vasıtasıyla yerine getirilmektedir.

Balıkesir Belediyesinin güzel hizmetlerinin yanı sıra zaman zaman hata yaptığı da görülmüştür. Dahiliye Mektubî Kaleminden Karesi Vilayetine yazılan yazıda Karesi Belediye Tabibi Ali Rıza Efendi'nin görevinden sebepsiz yere alındığı yazılmakta ve gerekenin yapılması üst makamlardan istenmektedir (BOA, DH. MKT., Nr. 1416\99, 7 Şaban 1304):

"Karesi Vilayet-i Aliyesine

Vilayet-i aliyeleri belediye tabibi sabık doktor Ali Rıza Efendi tarafından verilüp tıbbiye nezaret-i behiyyesi ifadesiyle leffen taraf-ı Aliyelerine kılınan arzuhal mütâlaasından müsteban olacağı üzere bila sebep azli vukuundan dolayı zat-ı atufetleri ve memurin-i hükümetten bazıları ile icra-ı muhakemesi istidâ eylemiş olmakla badema icabına bakılmak üzere evvel emirde umumda mütataa-i alileri ile beraber beyan ve ifadesi himem-i valalarda derkar buyurulmak babında"

Tabip Ali Rıza Efendi'nin uğradığı haksızlık yüzünden mahkeme talep etmesi üzerine Dahiliye Mektubî Kalemi Tıbbiye Nezâret-i Behiyyesinden

arzuhallem ilgili evrakın araştırılmasını istemiştir (BOA, DH. MKT., Nr. 1559\99, 25 Safer 1306.).

Balıkesir'de sağlık işleri denetim altına alınmıştır. Bu durum Hüdavendigâr Vilâyeti Sıhhiye Müfettişi Şerafettin Efendi'nin Balıkesir'e geldiğini gösteren bir belgeden anlaşılmaktadır. Bu kişinin maaşı Balıkesir Belediyesince ve gittiği diğer yerlerdeki belediyelerce karşılanmaktadır (BOA,DH.MKT. Nr. 2363/131, 23 Safer 1318).

4.3.4.4. Temizlik İşleri

1887 yılında belediye şehrin kötü giden temizlik işlerine daha çok önem vermiştir. Bu tarihte çarşı ve mahalleler kollara ayrılmış ve her birine birer temizlik çavuşu verilmiştir. Belediye bu hususta kurallar da koymuştur. Buna göre çöpler cadde ve mahallelere rasgele atılmayacak tespit edilen yerlere konulacaktır. Buradan her gün çöpçü arabaları tarafından alınarak şehir dışına götüreceklerdir. Buna aykırı hareket edenler ise cezalandırılacaktır (Karesi Gazetesi, Nr. 52, 21 Cemaziyelahir 1304).

4.3.4.5. İtfaiye Hizmetleri

Belediyeyi uğraştıran meselelerden bir diğeri de çarşıda çıkan yangınlardır. Bu yangınlardan biri 20 Ocak 1888 (r.8.Ocak.1303) senesi Cumartesi günü gecesini saat yirmi sularında Pabuşçular Arastası içindeki bir dükkânda çıkmıştır. Yangını haber alan Vali Atıf Bey ve diğeri vilayet ileri gelenleri yangın yerine gelerek söndürme işleriyle ilgilenmişlerdir. Fakat çarşıdaki dükkânlar ahşap olduğundan ve aralarında duvar ya da dolma aralıkları bulunmadığından yangın kısa sürede genişlemiştir. Sokak aralarının dar olması da yangın tulumlarının kullanılmasını güçleştirmiştir. Yangını redif subay ve erleri, belediye zabıtası ve diğeri memurları ile halk birlikte söndürmeye çalışmışlardır. Bu yangında yüzden fazla pabuşçu ve saraç dükkânı yanmıştır. Kış mevsimi dolayısıyla yerlerin ıslak olması yangının Pabuşçular Çarşısının arkasındaki bezzaz esnafı dükkânlarının

bulunduğu mahalle sıçraması engellenmiştir. Bu dükkânlar da yanan dükkânlar gibi gayet sık yanmaya elverişlidir. Bu sebeple Karesi Gazetesi çarşının daima tehlike içinde olduğundan bahsederek belediye meclisi, memleket ileri gelenleri ve esnaftan gerekenin yapılmasını istemektedir (Karesi Gazetesi, Nr. 95, 11 Cemaziyelevvel 1305).

4.3.5. Balıkesir Belediyesinin Bütçesi

4.3.5.1. Bütçenin Gelir Kısmı

Balıkesir Belediyesinin 1877 yılı bütçesi Vilayetler Belediye Kanununa göre hazırlanmış ve umumi heyete gönderilmiştir. Liva idare meclisi üyeleri ile belediye reis ve üyelerinin katıldıkları toplantıda bütçe üzerinde çekişmeler yaşanmıştır. Hazırlanan bu bütçe Türkiye’de belediyeler resmen kurulduktan sonra Balıkesir Belediyesinin ilk bütçesidir (Akpınarlı: 101).

1877 yılında Balıkesir Belediyesi bir önceki dönemden farklı olarak yeni gelir kaynakları edinmiştir. Bu dönemde hayvan rüsumu belediye tarafından alınmaya başlamıştır. Vilayetten gelen emirden bu tarihe kadar hazine hesabına yatırılan hayvan rüsumunun belediye dairesine terki hakkında vilayet makamının Maliye Bakanlığıyla henüz yazışmakta olduğu anlaşılırsa da bu resimlerin belediyeye bırakıldığı kanunda açıklanmış bulunduğu dayanılarak bütçeye konulmuştur. Şerefiye ve bina rüsumu, açılış izinleri (ruhsatiye), gaz geliri, bekçiler aylığını vermek üzere esnaftan alınacak miktar ve mahkeme icarı belediyenin diğer yeni gelir kaynaklarıdır. Mahkeme binasının memleket malı olduğu söyleniyorsa da bunun artık Belediye Meclisi tarafından icar edilmesi maslahata uygun görülerek icar bedeli bütçeye konulmuştur. 1876 yılından kalan 4850 kuruş 1877 yılı gelir kısmına kaydedilmiştir. Belediyenin gelir kaynakları şunlardır (Akpınarlı: 101):

Kuruş Para Gelirin cinsi

1350000 Kantar rüsumu

9000 00	Bac-ı bazar rüsumu (Pazar vergisi)
7000 00	Kesim ve salhane
9000 00	Kile rüsumu (zahire ölçme)
1100000	Sergi rüsumu
5200000	Hayvan rüsumu
7500 00	Konturato
1000000	Para cezaları
3500 00	Sazendegan (çalgıcılar)
4000 00	Menzil çayırı
1600000	Şerefiye ve bina rüsumu
5000 00	Açılış izinleri (Ruhsatiye)
2400 00	Mahkeme icarı (Aylığı 200)
1900000	Gaz gelirleriyle bekçiler aylığı, Esnaftan toplanacak paranın miktarı
<u>4850 00</u>	<u>1293 yılı gelirinden henüz bakaya olup tahsil kılınacağı</u>
173750 00	

Balıkesir'deki Hıristiyan ahali bağlarındaki üzümünden içki üretmektedir. Bundan elde ettikleri kazancın vergisini mahalli Dûyun-u Umumiye İdaresine vermektedir. Belediye bu imalat üzerine ebniye kanunnamesine göre Hıristiyanların her bir hanesinden bin kuruş vergi almaya kalkışınca Hıristiyan ahali kazanlarını Dûyun-u Umumiye İdaresine terk ederek bundan sonra evlerinde rakı ve içki imal etmeyeceklerini beyan etmişlerdir. Fakat bu durumun belediye tarafından dikkate alınmayınca resmî makamlara başvurarak belediyenin ücret talebinin önlenmesini istemişlerdir (DH.MKT. Nr. 2462/55, 26 Zilkade 1318).

Dahiliye Nezaretinden gönderilen bir yazıdan Balıkesir Belediyesinin gaz sandıklarından, kav, kükürt ve kibrit gibi maddelerden fazla vergi aldığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT., Nr. 1094/44, 1Cemaziyelevvel 1324):

“Hüdâvendigâr Vilâyet-i Âliyesine

Gaz sandıklarından belediyece fazla olarak ikişer kuruş alındığı gibi kav ve kükürd ve kibrit gibi mevâddan dahi resm taleb eylediğinden bu hal mağduriyetlerini mucib olduğundan bahisle istidayı havi tüccardan Mustafa ve refikası imzasıyla Karesiden çekilen telgrafname leffen tesyar kılındı mündericatına hazaren bittahkik iktizasının ifası hususuna himem-i âliyyede masruf buyurulması babında”

4.3.5.2. Bütçenin Gider Kısmı

Belediyeden verilen maaşlar gider kısmında önemli bir bölüm oluşturmaktadır. Bunu diğer harcamalar takip etmektedir. Aşağıdaki rakamlar; belediye reisi, memur ve diğer görevlilerin 1877 yılına ait aylık maaşlarını göstermektedir (Akpınarlı: 102):

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	<u>Giderin yeri</u>
500	00	Reis aylığı
350	00	Katip
250	00	Sandık emini aylığı
1000	00	Tabip aylığı
200	00	Kalfa
300	00	Emlak ve nüfus kâtibi aylığı
250	00	Müfettiş aylığı
200	00	Çavuş aylığı
200	00	Diğer Çavuş aylığı
175	00	Kantarcı
175	00	Odacı ve kantarcı aylığı

200	00	Kırtasiye defter ve yakacak
150	00	Tulumba ve fenerler memurları aylığı
300	00	Süprüntü arabacısı aylığı

Bu görevlilerin belediyeden bir yılda aldıkları maaşların toplamı şu şekildedir (Akpınarlı: 102-103):

Kuruş Para Giderin yeri

6000	00	Reisin maaşı
4200	00	Kâtip maaşı
3000	00	Sandık emini maaşı
12000	00	Tabip maaşı
2400	00	Kalfa maaşı
3600	00	Emlak ve nüfus katibi maaşı
3000	00	Müfettiş maaşı
2400	00	Çavuş maaşı
2400	00	Diğer Çavuş maaşı
2100	00	Kantarcı maaşı
2100	00	Odacı ve kantarcı maaşı
2400	00	Kırtasiye, defter ve yakacak
1800	00	Tulumba ve fenerler memurları maaşı
3600	00	Süprüntü arabacısı maaşı

Belediye reisi daha önce belediyeden maaş almazken 1877 yılında aylığa bağlandığı görülmüştür. Tabip hariç diğer görevlilere göre aylığı yüksektir ve belediyeden verilen maaşların % 11.7'lik kısmını oluşturmaktadır. En fazla maaşı ise % 23.5 payla belediye tabibi almaktadır.

1877 yılında belediyeye yeni görevliler katılmıştır. Bunlar sandık emini, emlak ve nüfus katibi, müfettiş, çavuş, tulumba ve fener memurları ile süprüntü arabacısıdır. Bu hal belediye teşkilatının genişlediğinin ve belediyeye düşen vazifenin artığının göstergesidir.

Emlak ve nüfus katibi gibi bir görevlinin bulunması belediyenin emlak ve nüfus işlerini kayıt altına aldığına kanıttır. Sandık emini de belediyenin gelir-giderden sorumlu görevlisi yani muhasebe şefidir. Müfettiş olduğuna göre belediye denetim de yapmaktadır. Tulumbacıların bulunması itfaiyecilik görevini belediyenin üstlendiğini gösterir.

Meşrutiyet döneminde belediye tabibinin aylığı belediye reisininkinin iki katıdır. Bu belediyenin verdiği en yüksek aylıktır. Yine bu dönemde belediye memurlarının aylıklarında bir artış gözlenir. Katip maaşı 210 kuruştan 350 kuruşa, kalfa maaşı 140 kuruştan 200 kuruşa, kantarcı maaşı ise 120 kuruştan 175 kuruşa yükselmiştir.

Belediye memurlarının isimleri 1877 senesi bütçesine yazılmamıştır. Bu nedenle bu kişiler arasında Rum ya da Ermeni asıllı vatandaşlar olup olmadığı belli değildir. Fakat belediye doktoru Zandelatola'nın Rum asıllı olmasından yola çıkılacak olursa memurlar içinde gayrimüslim vatandaşların olması ihtimali yüksektir.

Şehrin temizliğinden ve ışıklandırılmasından belediye sorumludur. Bu işi süprüntü arabacısı ve fener memurları yapmaktadır. Çavuşlar ise o dönemin zabıta memurlarıdır.

“Belediye Karar ve Mutasarrıflık Makamına Gönderilen Tahrirat Defteri”nden 1877 senesinde kararları imzalayanların da değiştiği görülür. Reis artık “Meclis-i Reis-i Belediye” olarak değil doğrudan “Belediye Reisi” olarak kararları imzalamaktadır. Bu tarihte belediye reisi Necip Ali'dir. Reisin dışında kararı azalar ve muhasebeci imzalamıştır. Azalardan ilki aynı zamanda belediye ikinci reisi, belediye cemiyetinden Ahmed Sıdkı'dır. Diğer belediye azaları Salih, Ahmed Hulusi, Esseyid İbrahim Edhem, Süleyman Hilmi ve Esseyid Mehmed Hilmi'dir. Muhasebecinin ismi ise karar kısmına yazılmamıştır.

Karar kısmında tahrirat müdürü olan belediye cemiyeti reisi, eddaî naibi (müftü vekili), evkaf muhasebecisi ve idare meclisi azaları kısmı olmakla birlikte bu kişilerin kararı imzalamadıkları görülmüştür.

Bütçenin karar kısmında muhasebeci şer'iyye mahkemesinin kira gelirinin belediyeye katılmasını kabul etmediğini belirtir. Mahkemenin eski

mahkeme bedeli ile yapıldığını ve arsasının da kışla yeri olduğu söylentilerini buna gerekçe olarak gösterir.

Belediye reisi de 1876 (h.1293) senesine ait borçların ödenmesine karşı çıkmaktadır. Çünkü Vilayetler Belediye Kanunu'nun dokuzuncu bendinde belediye heyetinin bir yıl gelirinden fazla gider yapmasına izin verilmediği yazılıdır. Şu durumda vilayetler belediye kanununa aykırı hareket edilmiştir. Ayrıca bakaya gösterilen paranın kimde olduğu bilinmemektedir. Esseyid İbrahim Edhem de önceki yıldan kalan borçların ödenmesini nizama aykırı bularak belediyenin gelirinin bu parayı karşılayamayacağını belirtmektedir. Ödenmemesi planlanmakla birlikte 1876 senesinden kalan borçlar şöyledir (Akpınarlı: 102):

Kuruş Para

- 6579 00 Memleket tabibi Zandelatola'nın işlenmiş maaşından alacağı
- 8197 00 1293 yılında Balıkesir civarında meydana gelen çekirgenin yok edilmesi masrafı
- 2869 00 Bursa ve İstanbul yolunda ve cadde üzerinde olup onarılan ve masrafının belediyeden verilmesi için vilayet emri ile köprünün masrafı
- 354 00 Mahkeme binasının tamir masrafı
- 300 00 Hükümet dairesi kalem odaları cam bedeli
- 492 00 Top atarken yaralanan iki neferin ilaç bedeli
- 1235 00 Mirzabey Mahallesi lağım tamir masrafı
- 150 00 Kolcu Süleyman'ın Şubat maaşı

Balıkesir Belediyesinin 1876 yılından 1877 yılına ödenecek borçlarının kalması belediyenin başlangıçta denkleşen bütçesinin zamanla açık vermeye başladığını göstermektedir.

Kırtasiye, defter ve yakacak gideri belediyenin önceki dönemde olmayan yeni bir gideridir. Bunlardan kırtasiye ve defter gideri belediyenin eskiye oranla daha fazla resmî işleme uğraştığını göstermektedir.

1877 senesinde çarşı içinde uygun görülen yerlere fenerler konulmuş bunlar için gereken gaz yağı bedeli Balıkesir Belediyesinin masraflarına eklenmiştir. Aynı senenin bütçesinde olağanüstü masraflar isminde bir kısım görülür. Bu harcamalar o dönemde gerçekleşen bir savaşa veya çıkan bir hastalık salgınıyla mücadeleye yapılmış olabilir.

Bütçenin gider kısmında dört nefer çarşı bekçisinin aylığı 300 kuruştur. Bu meblağ emlak ve nüfus katibi ile süprüntü arabacısının aldığı ücretle aynıdır. Bu durumda çarşı bekçilerinin görevi de en az onların ki kadar önemli olmalıdır.

Belediye arşivinde 13 Aralık 1883-1 Mart 1885 (r.1 Aralık 1299 -17 Şubat 1300) tarihleri arasında hazırlanmış gelir-gider defterinin gider kısmında 11 Şubat 1885 (r.30 Ocak 1300) ayı maaşları bölümünde tulumbacıların teşkilat halinde belediyeden maaş aldıkları tespit edilmiştir. Bu tarihte beş reis ve bunlara bağlı dörder neferden 25 kişilik bir tulumbacı teşkilatı Balıkesir’de hizmet vermektedir. 1885 yılından önce Balıkesir’de bir yangın söndürme ekibi mevcuttur. 1883 yılı maaş cetvelinde “Yangın Tulumbası Muavini”, “Tulumba Memur Muavini” ve “Tulumba Memuru” gibi çalışanların olması bu fikri desteklemektedir (Akpınarlı: 78). Ayrıca 1873 yılı Eylül ayı gider kısmında yangın zamanında kullanılacak tulumbaya alınan çinko bedelinin ve 1877 yılında tulumba memurları aylığının belediyeden ödenmesi Balıkesir’de daha önce de tulumba teşkilatı olduğunu göstermektedir.

11 Şubat 1885 ayı maaş giderleri kısmına göre tulumbacılar ve Belediyeden aldıkları maaş miktarları şöyledir (Akpınarlı: 71):

Tulumbacı Maaşı:

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
100	00	Reis- Zeybekoğlu Mustafa
40	00	Nefer- Kalaycı Hasan

40	00	Nefer- Tirelioğlu Mustafa
40	00	Nefer- Halil oğlu Mustafa
<u>40</u>	<u>00</u>	Nefer- Kalaycioğlu Ibrahim
260	00	Toplam

Bu dahi Tulumbacılar maaşı olup dağıtımı:

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
100	00	Tulumba Reisi- Kırımlı Yahya
40	00	Nefer- İsmail
40	00	Nefer- İsmail
40	00	Nefer- Mustafa
<u>40</u>	00	Nefer- İsmail
260	00	Toplam

Bu dahi Tulumbacılar maaşı olup dağıtımı:

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
100	00	Reis- Çöneoğlu Abdullah
40	00	Nefer- Mahir Bey oğlu Raif
40	00	Nefer- Zarplıoğlu Tefik
40	00	Nefer- Sandıkçıoğlu Hüseyin
<u>32</u>	<u>20</u>	Nefer- Bahçıvan Şükrü oğlu Mehmed
252	20	Toplam

Bu dahi Tulumbacılar maaşı olup dağıtımı:

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
100	00	Reis- Koyranoğlu Ali Kadir

40	00	Nefer- Dellal Bekir oğlu Mehmed
40	00	Nefer- Somalioğlu Yusuf
40	00	Nefer- Dellak Ahmed oğlu Mehmed Ali
<u>40</u>	<u>00</u>	Nefer- Kemeroğlu Halil İbrahim
260	00	Toplam

Tulumbacılar maaşı olup dağıtımı:

<u>Kuruş</u>	<u>Para</u>	
100	00	Reis- Sivacioğlu Mehmed
40	00	Nefer- Kırımlıoğlu İsmail
40	00	Nefer- Hüseyin Çavuş oğlu Hasan
40	00	Nefer- Kavunoğlu Necip
<u>40</u>	<u>00</u>	Nefer- Tabanlı oğlu Kamil
260	00	Toplam

Tulumbacı reisleri hizmetleri karşılığında belediyeden 100'er kuruş aylık almışlardır. Nefer Bahçivan Şükrü oğlu Mehmed haricindeki diğer neferlerin aldığı maaş da aynıdır. Onun neden daha düşük bir meblağ aldığı belirtilmemiştir.

Reislerden Kırımlı Yahya Efendi önceden yangın tulumbası muavinliği ve yangın memurluğu yapmışken yukarıdaki cetvelde görüldüğu üzere sonradan tulumba reisliliği görevine yükselmiştir (Akpınarlı: 78).

Tulumba ve fener memuru aylıkları toplamı 1877 yılında 1800 kuruştur. 1885 yılında ise tulumbacı reisi ve neferlerinin aylıkları toplamı 1292 kuruş 20 paradır. Şu halde belediye tulumbacılar verdiği aylığı zamanla azalmıştır.

1889 yılında muhacirini ianesi için Balıkesir Belediyesi gelirinin yüzde beşi merkeze gönderilmiştir. Gönderilen bu paranın bir kısmının silik çıkması üzerine paralar Darphane-i Amirede eritilerek muhacirlerin ianesine gelir olarak kaydedilmiştir (BOA,DH.MKT. Nr. 1574/79, 11 Rebiülahir 1306).

Yine aynı sene içinde Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezaretinin gelirin bir kısmı Balıkesir Belediyesi tarafından karşılanmıştır (BOA, DH.MKT., Nr. 1577/15, 18 Rebiülahir 1306).

Balıkesir Belediyesi aşı memuru Derviş Efendi'nin birikmiş maaşlarını alamaması belediyenin zaman zaman maaşları ödemede sıkıntı içine girdiğini göstermektedir. Derviş Efendi bu durumu şikayet etmiş olacak ki merkezden gönderilen emirde Derviş Efendi'nin birikmiş maaşlarının bir kerede verilerek sonraki aylıklarının ise düzenli bir şekilde ödenmesi Balıkesir Belediyesine bildirilmiştir (BOA, DH.MKT., Nr. 2320/8, 17 Zilkade 1317). Yine 1900 yılında Balıkesir Belediyesi Hüdavendigâr Vilayeti Sıhhiye Müfettişinin aylığını ödeyememiştir (BOA, DH.MKT., Nr. 2363/131, 23 Safer 1318).

4.4. İkinci Meşrutiyet Dönemi Balıkesir Belediyesi

İkinci Meşrutiyet yıllarında Osmanlı Devleti'nin girmek zorunda kaldığı Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı imparatorluğun sonunu hazırlayan olayların başlangıcı olmuştur. Birçok cephede savaşmak zorunda kalan imparatorluk büyük kayıplara uğramıştır. Bu durum başta imparatorluğun merkezi olmak bütün bölgelerini etkisi altına almıştır. Savaş yıllarında belediyelerin faaliyetleri de durma noktasına gelmiştir. Fakat belediye idareleri merkezden gelen emirler üzerine hareket etmekten geri durmamış ve imkânlar ölçüsünde hizmetlerini sürdürmüşlerdir.

Balıkesir'de 1912 yılı içinde Belediye Meclisi Azalığı için seçim yapılmıştır. 26 Şubat 1912 (h.8.Rebiülevvel.1330) tarihli Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen yazıdan belediye meclisi azalığı için oy vermeye gidemeyen kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin oy kağıtlarını zarfa koyarak göndermeleri istenmektedir. Gönderilen zarfları encümen reisi sandığa atacaktır ve böylece seçim tamamlanmış olacaktır (BOA., DH.İD., Nr. 39/36, 8 Rebiülevvel 1330).

Balıkesir Belediyesi salonuna asılmak üzere padişahın portresinin yollanması 1916 yılındadır. Bu tarihte 1909 yılında Sultan Abdülhamit'in

yerine geçen Sultan Mehmed Reşad padişah'tır (BOA, DH.KMS., Nr. 42/8, 16 Muharrem 1335).

Karesi Gazetesinde geçen bir haberdan Mutasarrıf Kemal Bey'in başkanlığında Balıkesir şehrine ait bir haritanın hazırlandığı anlaşılmaktadır. 1916 yılı içinde bu haritanın hazırlanması işini takip etmek üzere belediye görevlendirilmiştir (Karesi Gazetesi, Nr.17/121, 22 Şevval 1334):

“Balıkesri Haritası

Balıkesri şehrine aid haritanın ahz ve tersimi işinin beş yüz liraya pazarlık edilerek heyet-i fenniyyeye tevdi ve işe mübaşeret olunduğu malumdur. Bu ameliyenin icraiyesi beş nev ve kısma ayrılmıştır. Her parçaya aid muamelenin heyet-i fenniye tarafından ikmaline ve belediyeye tevdini müteakib ayrıca tayin olunan bir mühendis marifetiyle tedkik ve kabule şayan olduğu tasdik edildikten sonra bir kısım esmani ita edilecektir...”

Yine 1916 yılı içinde Balıkesir Belediyesi Reisi Muhittin Bey öncülüğünde misafir odası oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Bu odaya harcanmak üzere Güvem Çetmi karyesinden muhtar İsmail ağa ve eşraftan İbrahim Efendilerin bağışları olmuştur (Karesi Gazetesi, Nr.17/121, 22 Şevval 1334). Bunların haricinde liva idare meclisi eski başkatibi Ahmet Naci Efendi tarafından on beş lira kıymetinde bir çay, bir kahve ve bir de şerbet takımı bağışlanmıştır. Odanın perdelerine ipek kumaşı tüccar Ahmet Talat Efendi vermiştir. Bir çift halı seccade ise Tevridizade Muharrem Efendi tarafından bağışlanmıştır (Karesi Gazetesi, Nr. 27/131, 5 Muharrem 1335).

4.4.1. Belediye Reisleri

İkinci Meşrutiyet döneminde Balıkesir'de şu kişiler belediye reisliği yapmışlardır (Akpınarlı: 65):

1. Şükrü Bey (Yırcalı): 1916 (r.1.2.1332–29.2.1332)
2. Şerafettin Bey: 1916 (r.1.3.1332–2.4.1332)
3. Nuh Bey: 1916 (r.3.4.1332–19.4.1332)

4. Muhittin Bey: 1916 ve 1921 (r.20.4.1332–4.5.1332) ve (r.16.1.1337–11.6.1337)
5. Hulusi Bey (Zarplı): 1916 (r.1.3.1334–31.5.1334)
6. Ali Rıza Efendi : 1916 (r.1.6.1334–30.10.1334)
7. Hafız Mehmed Emin Efendi (Keçeci): 1916-1918 (r.1.11.1334–31.6.1336)
8. Hacı Kamil Efendi (Kaptanoğlu): 1918 (r.1.7.1336–30.8.1336)
9. Mehmed Efendi (Bozok): 1918 ve 1918-1919 (r.4.8.1336–30.9.1336) ve (r.20.12.1336–15.1.1337)
10. Cemil Efendi (Abbüselamoğlu): 1918 (r.1.10.1336–19.12.1336)
11. Hakkı Efendi (Hattatoğlu): 1919- 1922 (r.12.6.1337–30.9.1922)

Karesi Gazetesinde geçen bir haberden Fırt Müdürü Nuh Bey'in belediye reisliğine vekaleten atandığı anlaşılmaktadır (Karesi Gazetesi, Nr.1/105, 21 Cemaziyelahir 1334).

4.4.2. Belediye Faaliyetleri

4.4.2.1. Askerlikle İlgili Hizmetler

Balıkesir Belediyesi bünyesinde çalışan ikinci doktor Ahmed Bey Kale-i Sultaniye'de Aramsaz Balıkesir redif taburuna geçici bir süreliğine gitmiştir. Buradaki görevini tamamlamış 1912 yılı içinde geri dönmüştür (BOA., DH.İD., Nr. 48-2/47, 29 Şaban 1330). Bu kişi Milli Mücadele Döneminde yetimhane çalışmalarında ismi geçen baş doktorla aynı kişi olmalıdır. O halde Ahmed Bey ikinci doktorluk görevinden baş doktorluk görevine yükselmiştir.

Balkan Savaşları nedeniyle imparatorlukta görev yapan doktor ve eczacılar da silah altına alınmışlardır. Memleketin dört bir yanından gidip askerlere hizmet verecek olan bu görevlilere ayrı bir muamele yapılmayacağı, "İhtiyat-ı Zabitan Kanunnamesi"ne göre davranılacağı

Dahiliye Nezaretinden bildirilmektedir (BOA., DH.İD., Nr. 157/16, 18 Safer 1331). Balıkesir Belediyesi merkezden gelen emir üzerine bünyesinde çalışan doktor ve eczacıları göndererek savaşta önemli bir görev üstlenmiştir.

Dahiliye Nezaretinden gönderilen 20 Şubat 1917 tarihli yazıdan Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Balıkesir'den cepheye gönderilen kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler kuduz hastalığı tedavisi geçirmiş kimselerle bazı meczup ve serserilerdir. Bunların iaşe ve iskân masraflarının polisçe Bandırma'ya gönderilmeden önce temin edilmesi Karesi Mutasarrıflığından istenmekte ve buna karşılık olmak üzere Karesi Belediyesi gelirlerinin bir kısmının alınması bildirilmektedir (BOA, DH.UMVM., Nr. 95/55, 27 Rebiülahir 1335). Şu halde cepheye gidecek durumu olmayanların masrafları Balıkesir Belediyesi tarafından karşılanmıştır. Belediyenin İkinci Meşrutiyet yıllarında doktor ve eczacıları da cepheye gönderdiği bilinmektedir. Böylece belediye savaş zamanlarında cepheye hem asker hem de sağlık elemanı göndererek üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.

4.4.2.3. İmar Faaliyetleri

Karesi Mutasarrıfı Kemal Bey 1913 yılında Balıkesir'de büyük bir imar hareketine girişerek şehrin ilk büyük caddesi olan istasyon caddesinin açılmasını sağlamıştır. Bu cadde açılırken bazı ev ve arsaların istimlak edilmesi belediye ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti arasında da anlaşmazlık konusu olmuştur. Durumu inceleyen merkez Dahiliye Nezareti vasıtasıyla Evkaf-ı Hümayun Nezaretine cadde etrafındaki arsaların vakıf malı olmadığını bildirerek belediyenin hizmetine destek vermiştir (BOA, DH.UMVM., Nr. 104/34, 4 Şaban 1335). 26 Mayıs 1917 tarihli bu yazıdan yolun yapımına başlanmasından itibaren dört yıl geçtiği halde belediyenin bu hizmetini sorun haline getirenlerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

4.4.2.3. Sağlık Hizmetleri

Belediye savaş yıllarında sağlık hizmeti vermeye devam etmiştir. Cepheye gönderilen belediye doktor ve eczacıları bunu kanıtlamaktadır.

Sultan Abdülhamit döneminde Balıkesir’de ilk hastanenin açıldığı yukarıda belirtilmişti. Bu hastanenin geliri zamanla yetmemeye başlamış olacak ki 1910 yılında Ayvalık’taki Dalyan Boğazı hasılatının yarısının bu hastaneye yarısının da Ayvalık Belediyesine verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA., DH. MUİ. No. 68-2/22, 28 Cemaziyelevvel 1328). Bu kararın yerine getirildiği Dahiliye Nezâretinin 9 Mart 1911 tarihli belgesinden anlaşılmaktadır. Bu belgeye göre Ayvalık’taki Dalyan Boğazı’nın yanı sıra Dolap Boğazı rüsumu da hastane ve Ayvalık Belediyesi arasında paylaşılmıştır (BOA., DH.İD. Nr. 54-1/18, 8 Rebiülevvel 1329).

Karesi Gazetesinde geçen bir haberden 1916 yılında Balıkesir’de belediye eczacısı Azmi Bey’in her türlü yetersizliğe rağmen kolonya suları imâl etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Gazete Azmi Bey’in bu hizmetinin örnek alınarak şehirde üretimin artırılmasını istemektedir (Karesi Gazetesi, Nr. 21-125, 19 Zilkade 1334):

“Muamelat-ı dahiliyemizdir

Belediyemizin genç ve gayûr eczacısı Azmi Bey her türlü vasıtasızlık içinde emsaline faik surette kolonya suları imâl etmektedir. Kendisini bu hususta şayan-ı takdir görür ve kolonya sularını gerek nefaset ve gerek pek elzem olan bir mamulat-ı dahiliyenin inkişafına hidmet nokta-i nazarından tavsiye eyleriz.”

Eczacı Azmi Bey 1917 yılında kendisine verilen sipariş üzerine eczaneye balık yağları getirtmiştir (Karesi Gazetesi, Nr. 35/139, 7 Rebiülevvel 1335).

4.4.2.4. Belediye Bütçesi

Birinci Dünya Savaşının zor şartları Balıkesir Belediyesini yeni gelir kaynakları bulmaya yöneltmiştir. Bu dönemde ticarethanelerin duvar ve camekanlarına yazılan levhalardan vergi alınmaya başlanmıştır. Bu durum muhtemelen esnafın şikayetine neden olmuştur. Bu konuyla ilgili 1914 yılında Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen yazıda ticarethanelerin duvar ve camekanlarına yazılan levhalardan rüsum-ı belediye alınamayacağı bildirilmektedir (BOA., DH.UMVM., Nr. 106/41, 11 Şaban 1332).

1915 yılında Balıkesir Belediyesi mezbahalardan alınan vergilerle ilgili bir sorun yaşamıştır. Bu dönemde belediyeler mezbahalarda kesilen hayvanlardan zebhiye resmi almaktadır fakat belediye tarafından başka mezbaha ücretleri de alınmaya başlanınca Karesi Mutasarrıflığına belediyenin sadece belirtilen vergiyi alabileceği bildirilmiştir. Yine bu dönemde “belediye mezbaha ücreti” isimli bir para alınmamasından dolayı belediye yeni mezbaha yaptırmamıştır. Gönderilen yazıda belediyenin bu şekilde davranmaması gerektiği belirtilmektedir (BOA., DH.UMVM., Nr. 111/43, 7 Cemaziyelahir 1333).

1915 yılı içinde merkezden gönderilen yazıdan belediye idarelerinin daha sıkı takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde belediyeler -mezbaha örneğinde olduğu gibi- haksız uygulamalarını arttırmış olacaktı ki böyle bir yazı gönderilmiştir. Yazıda belediyelerin icraatlarında cezayı gerektiren kabahatlerine para cezası verileceği bunu aşanların ise mahkemeye sevk edileceği bildirilmektedir (BOA., DH.UMVM., Nr. 88/8, 12 Zilkade 1333).

Balıkesir Belediyesinin gelir sıkıntısı içinde olduğu merkez tarafından fark edilerek belediyeye yeni bir malî kaynak sağlandığına dair 5 Ağustos 1916 tarihli yazı Karesi Mutasarrıflığına tebliğ edilmiştir. Bu yazıda daireler, mahkemeler ve icra dairelerince yapılacak müzayedelerden alınması gereken dellaliye resminin belediyelere ait olduğu bildirilerek bu hususa dair Emval-i Eytam Nizamnamesinin ilgili maddelerinin geçerli olmadığı belirtilmektedir (BOA, DH.UMVM., Nr. 109/13, 5 Şevval 1334).

Balıkesir Belediyesine ait vergileri belediye için toplayan memur sıvacı Mehmed Ağa'dır. Mehmed Ağa'nın kile vergilerini alamaması üzerine mültezimlere verilen rüsum-u belediye iltizamının devamının, ertelenmesinin veya ihalenin feshinin kararlaştırılıp bunun usulüne göre yapılması istenmektedir. Bunun için mültezimlerin mahkemeye müracaat etmeleri gerektiği Dahiliye Nezaretinden 25 Aralık 1916 tarihli yazıda bildirilmektedir (BOA, DH.UMVM., Nr. 143/105, 29 Safer 1335).

1916 yılında Balıkesir eşrafından Hacı Faik Bey tohumluk olarak ayırdığı arpanın bir kısmını belediyenin ihtiyacını göz önüne alarak fiyatının altında belediyeye vermiştir. Belediye reisi Muhittin Bey'in bu durumu takdirle karşıladığı Karesi Gazetesindeki şu yazıdan anlaşılmaktadır: (Karesi Gazetesi, Nr. 16/120, 15 Şevval 1334).

“Bir Eser-i Hamiyyet

Balıkesri eşraf ve muteberanından Hacı Faik Bey Efendi'nin çiftliği hasılatı safiyyesinden tohumluk olarak ifraz eylediği arpasının elli beş çuvalda yüz kilesini belediyenin şu günlerdeki ihtiyacını nazar-ı dikkate alarak bir hizmet-i müftehire olmak üzere belediyenin vaz' eylediği narh fiyatından da yüz pare aşağıya olarak belediyeye itası suretiyle ibraz-ı fütüvvet ve hamiyet eylediğinin ceride-i feridelerine ma'at-takdir derci rica olundu efendim.

Belediye Reisi Muhiddin”.

Haberin devamında Karesi Gazetesi bu durumun diğer kişiler örnek olmasını istemiştir: “Hacı Faik Bey'e biz de hassaten teşekkür eder ve eşrafımızın dahi bu esere tabiyyet suretiyle şu sırada memleketimize hizmet eylemelerini temeni ederiz” (Karesi Gazetesi, Nr.16/120, 15 Şevval 1334).

4.5. Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Belediyesi

1919 yılında Balıkesir Belediye seçimlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Edremit Hürriyet ve İtilaf fırkası ikinci başkanı seçimlerin usulüne aykırı

yapıldığını belirterek tekrarını istemiştir (BOA, DH.UMVM., Nr. 87/22, 5 Şaban 1337).

Benzer bir durum 1921 yılında yaşanmıştır. Balıkesir Belediye Dairesi seçiminde imzasız pusulalar bulunması üzerine tahkikat başlatılmıştır. Yapılan tahkikatın sonucunun merkeze bildirilmesi istenmektedir (BOA, DH.UMVM., Nr. 87/68, 8 Cemaziyelevvel 1339).

4.5.1. Belediye Reisleri

Balıkesir'de Milli Mücadele Döneminde belediye başkanlığı yapanlar (Akpınarlı: 66):

1. Hakkı Efendi (Hattatoğlu): 12.6.1337-30.9.1922
2. Hayrettin Bey (Karan): 1.10.1922-29.2.1925

4.5.2. Belediye Faaliyetleri

4.5.2.1. İmar Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşından önce Türkiye'de genel seferberlik ilan edileceği günlerde Karesi Mutasarrıfı Kemal Bey Balıkesir'de büyük bir imar faaliyetine başlamıştır. 1913 yılında başlayan bu faaliyet neticesinde şehrin ilk geniş caddesi olan Millî Kuvvetler Caddesi açılmıştır. Bu cadde açılmadan önce istasyona sağlı sollu daracık sokaklardan gidilmektedir. Yeni cadde sayesinde istasyona iniş rahatladığından bu caddeye istasyon caddesi adı verilmiştir. Bu anayol açıldıktan sonra aradan uzun bir süre geçmesine rağmen toprak halinde kullanılmaya devam etmiş ve kaldırımları da yapılmamıştır. 1921 yılına gelindiğinde belediye istasyon caddesine parke taşı döşemeye karar vermiştir (Akpınarlı: 75).

Balıkesir Belediyesi 1921 yılında belediye kalfası Petro'yu Bandırma civarındaki bir Ermeni köyüne parke taşı almakla vazifelendirmiştir. Bu kalfa,

Bandırma'nın karşı sahilinde bulunan Ermeni köyünden cadde için yüz bin adet granit taş alacak ve parça parça Balıkesir'e gönderecektir. Bu ismarlanan yüz bin taştan beş vagon içinde 14121 adedinin alındığı Belediye reisliğinden Belediye kalfasına bir pusula ile bildirilmiştir. Pusula şöyledir (Akpınarlı: 75):

“Bandırma Balıkesir Belediye Kalfasına,

Nr.16

Beş vagonda 14121 adet granit taşlarını aldık, gayret ve himmetinize memnun oldum. Müteahhitten alınacak altmış beş bin taşın, yine o müteahhit veyahut diğer bir müteahhit bulunarak yüz bine çıkarılması ve ihale şartından daha aşağı fiyatla alınması çaresinin aranmasına ve nakliyatın çabuklaştırılmasına himmet ve gayretlerinizi bilhassa rica ederim. 12 Mart 1337

Reis”

Bu pusuladan sonra belediye reisliği Bandırma'da bulunan kalfasına ikinci bir pusula göndermiş ve kalfa tarafından gönderilen pusulanın alındığını bildirmiştir. Belediye reisi, ikinci pusulada altı vagon granit taşının alındığını, fakat bir vagonla gönderilen 2800 taşın henüz gelmediğini kalfaya şu kısa pusulayı yazarak bildirmektedir (Akpınarlı: 75):

“Bandırma'da Kalfaya

Şimdiye kadar gönderilen dört vagonda 12900, iki vagonda 5400 adet taş sayılarak alınmış ve gönderilen mektuplarına da cevap yazıldığını 13 Mart 1337 tarihli mektubunuzla bildirilen bir vagonda 2800 adet taşların geldiğinde teslim alınacağı şüphesiz olup, fırtınanın devamında taş hazırlattırılarak havadan fırsat buldukça nakliyatın çabuklaştırılması, gönderme işi son bulmadıkça buraya gelmemenizi rica ederim. 15 Mart 1337

Reis”

Şu durumda belediyenin istediği yüz bin adet taşın önceden alınan 14121 adet taşla birlikte 32421 adedi gönderilebilmiştir. Gönderildiği belirtildiği halde 2800 adet taş her nedense belediyenin eline ulaşamamıştır.

Muhtemelen hava muhalefeti geriye kalan taşların hazırlattırılmasına dolayısıyla da yollanmasına engel olmuştur.

Millî Kuvvetler Caddesi açılırken çok sayıda vatandaşın evi ve avlusu istimlâk edilmiştir. İstimlâk işlerinde belediye ile bazı vatandaşlar arasında anlaşmazlıklar çıkmış; bu kişiler haklarını aramak için mahkemeye başvurmuşlardır. Bazı vatandaşlar ise memlekete hizmet getirilmesi için belediye ile anlaşmışlardır. Belediye ile anlaşmazlığa düşen kişilerden biri önceden belediye azalığı ve reisliği yapmış olan Abdüsselamoğlu Cemil Efendi'dir. Belediyede görev yapmış bir kişinin belediyeyi desteklemek yerine zorlaması belediye tarafından hoş karşılanmamıştır. Belediye iki sene süre ile bir kaç defa kendisine başvurmuş ve bu engellemeden vazgeçmesini rica etmişse de Cemil Efendi her müracaatı reddetmiştir. Belediye reisliği, son defa bir pusula yazarak, Cemil Efendi'den cadde ve bitişik duvarların bir hafta içinde yıktırmasını istemiş ve yıktırmadığı takdirde de duvarların belediye tarafından yıkılacağı ve yapılacak masrafların da kendisine ait olacağı bildirilmiştir. Belediyenin Cemil Efendi'ye gönderdiği pusula şudur (Akpınarlı: 77-78):

"Liva Encümen azasından Abdüsselamoğlu Cemil Efendi'ye

İstasyon Caddesi'nin açılışında yolun iki tarafında da bulunan binalar sahipleri tarafından yıktırılarak caddenin şerefini korumak için kanun hükmüne uydukları halde, siz bir-iki defadır belediye azalık ve reisliklerinde bulunduğunuz cihet ve kanunî işlemde daha da çabukluk ve önem gösterecek halde, iki senedir caddeye bitişik bina duvarlarınızı yıkmamanıza teessüfle beraber, kesilmiş, kararı kesin olarak verilmiş, hükmünde olan duvarlarınızın bu ihbarnamenin tebliğinden itibaren bir haftada yıktırmadığınız halde kanunî sürenin bitiminde mühendislik raporuna dayanılarak meydana gelecek masrafların tarafınızdan alınmak üzere yıktırılarak mevkiin şerefini muhafazası yönünden kanunun hükmü olduğu gibi işleteceği bildirilir. 9 Temmuz 1337

Reis"

Balıkesir Belediyesi 1921 yılında fenerlerle aydınlatılan şehre içinde bulunduğu döneme göre modern bir elektrik tesisatı kurmaya karar vermiştir

(Akpınarlı: 83-84). Balıkesir'in Yunan işgaline uğradığı yıllarda başlatılan bu faaliyet belediyenin zor şartlar altında dahi hizmet verdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Belediye ilk olarak elektrik fabrikası kurma çalışmalarına başlamıştır. Fabrikaya gereken malzemeleri almak üzere belediye gazhane müdürü Ferid Bey İzmir'e gönderilmiştir. Ferid Bey belediyeden aldığı emirle İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa ve İzmir Ziraat Bankası Müdürü Zangaki Bey ile alım işlerinde kendisine yardımcı olmaları hususunda görüşmüştür. Ferid Bey İzmir'e gitmeden önce de belediye bu kişilerle irtibata geçmiş ve Ziraat Bankası Müdürü Zangaki Bey'e bir mektup yollamıştır. Gayet ağır bir dille başlayan mektup müdüre karşı büyük saygı ifadeleri kullanıldıktan sonra şu cümlelerle bitirilmiştir: "Balıkesir şehrinin kısmen elektrikle ışıklandırılması maksadıyla makine ve diğer kısımlarının alınması için memuren gönderdiğimiz Gazhane Müdürü Ferid Bey bu işler hakkında sizlere başvuracağından, kendisine her türlü kolaylığın gösterileceğini bildiğimizden üstün saygılarımızı takdim eyleriz efendim" (Akpınarlı: 83-84).

Balıkesir Belediye Reisliğinin aynı ifadelerini taşıyan ve İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa'ya gönderilen yazısından sonra makinelerin alınması işine başlanmış ve İzmir'de yabancı bir şirketle anlaşma yapılmıştır. Balıkesir Belediyesinden İzmir Belediye Reisliğine gönderilen yazıdan makinelerin uzmanları tarafından beğenildiğinden bahsedilerek bedelinin nasıl yollanacağı belirtilmiştir. Yazı şudur (Akpınarlı: 84):

"İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa Hazretlerine

Nr. 61

Gazhane Müdürü Ferid Bey ile gönderilen 1 Nisan 1337 tarih ve 111 sayılı kıymetli yazınız alındı. Hakkımızda gösterilen teveccühe teşekkür ederiz. Ferid Bey'in vereceği izahat dairesinde hazırlanmış olan elli amperlik dinamo cihazı ile sair levazımın mütehassısları tarafından kabul edildiği anlaşılması üzerine Osmanlı Bankası vasıtasıyla namınıza gönderilen iki bin liranın bin yedi yüz lirasını dinamo bayii Mösyö Dorren'e ve geriye kalan üç yüz liranın da Ferid Bey'den alınacak senet karşılığında kendisine teslimini rica eder, üstün saygılarımın kabulünü istirham ederim.

Reis”

Elektrik fabrikasının kurulması esnasında belediye bazı problemlerle karşılaşmıştır. Balıkesir Belediye Reisinin mutasarrıflık makamına yazdığı yazıya göre ilk problem elektrik makine dairesinin inşaatında kullanılacak tuğlanın piyasada bulunmamasından çıkmıştır. Bu dairenin yapımı için on bin adet tuğlaya ihtiyaç vardır fakat o dönem için tuğlaların piyasadaki alınması mümkün değildir. Belediye reisi buna çare olarak yapımı durdurulmuş olan hapishanenin tuğlalarının belediyeye verilmesi için gerekenin yapılmasını mutasarrıflık makamından istemektedir. Belediyenin yazdığı yazı şöyledir (Akpınarlı: 83):

“Mutasarrıflığa

Nr. 86

Şehrimizin aydınlanması için kurulmakta olan elektrik makine dairesi yapımında kullanılmak üzere on bin adet tuğlaya acele ve kesin olarak ihtiyaç vardır. Piyasada mevcudu bulunmadığından dışarıdan tedarikine imkân yoktur. Umumi hapishane malzemesi arasında mevcut bulunan ve yapımı da durdurulmuş olması hasebiyle halen lüzumsuz olan tuğladan on bin kadarının aynen veya takdir edilecek bedeli ödenmek şartıyla belediye dairesine verilmesi için lazım gelenlere emir ve havale buyrulması babında.

Reis”

Belediye dinamunun getirilmesi sırasında da sorunlar yaşamıştır. Belediyenin yaptığı yazışmalardan dinamoyu taksitle aldığı anlaşılmaktadır fakat kaç taksit yapıldığı belli değildir. Dinamunun birinci ve ikinci taksitlerinin yatırıldığı ve teslim almak için İzmir’e gönderilen belediye memuruna, üçüncü gün trene yükletilip gönderileceği bildirildiği halde aradan yirmi gün geçmesine rağmen makineler Balıkesir’e gönderilmemiştir. Makinelerin gönderilmemiş olması şirketin belediyeye güvenmediğini göstermektedir. Bu hususta belediyeden şirkete iki mektup yazılmıştır ki birinci mektup şudur (Akpınarlı: 84-85):

"Mösyö Dorren Biraderlere

Elektrik şirketi-İZMİR

Nr. 149

Satın alınan dinamonun iki taksitinin size teslimi on beş günü geçtiği halde ve paranın tesliminden iki gün sonra vagona yükleneceği söylenildiği halde her posta treninden dinamonun gelip gelmediği memurlarımız tarafından sorulduğunda 'gelmedi' karşılığı ile geri dönüyorlar. Makinenin gecikme sebebi bilinmemesinden gönderilmesinin çabuklaştırılmasını ve gecikmenin de sebebinin bildirilmesi rica olunur. 23 Temmuz 1337"

Şirkete gönderilen ikinci mektuptan belediye reisinin de bu iş için İzmir'e gittiği anlaşılmaktadır (Akpınarlı: 84):

"Mösyö Dorren Biraderlere

Elektrik şirketi-İZMİR

İzmir'de bulunduğum sırada sizden alınan dinamonun mukavelesinde ilk taksit verildiğinin üçüncü günü makine trene yüklenilerek hemen buraya gönderilecekti. Mukavelenin üstünde ve Balıkesir'e geldiğinin akabinde gönderilen memurumuz vasıtasıyla dinamonun ilk ve ikinci taksiti teslim ettirilerek üçüncü gün trene yükletilip hemen gönderileceği memurumuza bildirilmiş olup verdiğiniz bu güvene (emniyete) kanaat eden memurumuz geri gelmiştir. Aradan yirmi gün geçtiği ve çabuk gönderilmesi ikinci defa telgrafla ve yazı ile de istenildiği halde dinamo yine gelmemiştir. Dinamonun yerine konulup işletilmesine Belediyece son derece ihtiyaç olduğundan her tren geldiğinde memurlarımız tarafından aranarak henüz gelmediği anlaşılması Belediyeyi zarara soktuğu gibi aradaki güveni de bozduğundan Belediye borcunu bilir ve taahhüdünü de gününde yaptığı ve yapacağı sizce de kanaat hasıl olmuştur. Sözü geçer dinamonun bu yazımızın varmasıyla hemen ve acele olarak gönderilmesi matluptur. 29 Temmuz 1337

Reis"

Akpınarlı, sonradan şehir içinde elektriklerin yanmasıyla dinamoların gönderildiğini fakat bu işin ne kadar uzadığını gösterecek bir kayıt olmadığını belirtmektedir. Neticede belediye elektrik fabrikasını kurmayı başarmıştır. Bu fabrika kurulurken İzmir Belediyesi başta olmak üzere İzmir Ziraat Bankası Müdürlüğünden, yine İzmir'de elektrik makine ve malzemesi satan Dorren

Biraderlerin Şirketinden ve Balya Maden Şirketi Müdürlüğünden yardım sağlanmıştır (Akpınarlı: 89):

“Müstakil Karesi Mutasarrıflığı - Elektrikli Tramvay İmtiyazına Dair Şartname” isimli ve basılmış bir broşür şehrin eski avukatlarından olan Burhan Zanbatoğlu tarafından Kerim Kani Akpınarlı’ya verilmiştir. Bu şartnameden Balıkesir’de elektrikli tramvay kurma teşebbüsünde bulunduğu anlaşılmaktaysa da şartnamenin hangi kurum ve şirket arasında ve ne zaman hazırlandığı belli değildir. İstanbul’da tramvay ve tünel işletmeleri önceleri yabancı şirketler tarafından yürütülürken sonraları bu tesisler mahalli belediyelere devredilmiş ve bu durum bütün ülke geneline yaygınlaştırılmıştır. Buradan yola çıkılırsa şartname Balıkesir Belediyesi ile yabancı bir şirket arasında hazırlanmış olmalıdır (Akpınarlı: 89-90). Elektrikli tramvay kurulabilmesi şehirde elektrik tesisatı olması ile mümkün olduğundan bu işe 1921 yılı içinde ya da sonrasında kalkışılmış olmalıdır.

Beş fasıl olarak hazırlanan şartnameden gerçekleştirilmeyen imtiyazın mahiyeti anlaşılmaktadır. Şartnamede yer alan önemli maddeler şunlardır (Akpınarlı: 89-90):

“Birinci madde: Bu şartnamenin konusu aşağıdaki hatları içine alan bir elektrikli tramvay hattı..... yapımı ve işletilmesinden ibarettir.

İş bu hatlar, şehir içinde bulunanlar, bu gün mevcut ve bundan sonra açılacak yollarda tesis edileceklerdir.

Şehir dışına rastlayan hatlara gelince, bunlar da yukarıda yazılı mevkiler arasına yapılmış veyahut yapılacak olan umumi yolların imkân yettiği derecede yan dış yüzlerinden biri üzerine döşenecektir.”

Birinci maddeye göre, şehir içinde ve dışında olmak üzere iki hat yapılacaktır. Bu yapılacağı yazılı olan ve noktalarla geçirilen yerlerin nerelerde olduğu belli değildir.

On yedinci maddenin sonlarına doğru şöyle bir açıklama yapılmıştır. Her hareket eden arabanın dışına Türkçe olarak kalın yazı:

1-Şirketin ismi,

2-Arabanın takip ettiği mevkiler,

3-Arabaların ön ve arkalarında bulunanların sıra no.ları ve yan cephelerinde de mevkileri,

4-Son muayene edildikleri tarih yazılacaktır.

Bundan sonra arabanın sahanlıklarından birinin ön tarafına, gidecekleri istikameti gösteren levhalar asılacak ve öne rastlayan levhalar, gece gidiş-gelişlerinde kolaylıkla fark edilecek ve temiz olacaktır.

Dördüncü fasılda, yolcu ve eşya taşınmasına ait şartlar ve tarifeler yer almaktadır. Buna ait yirmi yedinci maddede şöyle denilmektedir:

“Yirmi yedinci madde: Şirketin almaya izinli olduğu taşıma ücreti aşağıda yazılı azamî tarifede belirtilip sınırlandırılmış olduğundan, şirket hükümetin iznini almadıkça bu ücretleri hiç bir şekilde arttırmayacaktır.

Bir defa indirilmiş olan tarifeler şirket tarafından tekrar azamî hattına çıkarılmak istenildiği takdirde bu arttırma, hükümetten müsaadesi alınarak ve bir ay evvel ilan edilmedikçe yürürlüğe giremeyeceği gibi, düşürülen ücretler için, yine hükümetten izin alınacak ve üç gün evvel ilan edilmedikçe bir işlem yapılmayacaktır.

Kuruş yerleri açık olan tarife şöyledir:

I-Tarife

Yolculara dair

Bir şahıs için kilometre başına;

Birinci mevki (.....) para,

İkinci mevki (.....) para.

Üç yaşına kadar olan çocuklar, yanlarında bulunduğu yolcunun kucağında oturmak şartı ile parasız yolculuk edecektir.

Üç yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklar için yarı ücret alınacak ve beherine bir kişilik yer ayrılacaktır. Şu kadar ki, bir bölmede iki çocuk bulunduğu takdirde ikisi bir yolcuya mahsus olan mevkiinden ziyade yere oturamayacaktır.

Ağırlığı 10 kg'ı geçmeyen ve diğer yolcuları rahatsız etmeyecek surette, gerek dizleri üzerine ve gerek ayakları arasına alınabilecek bir

büyükte bulunan paketleri, şirkete hiçbir ücret ödemeksizin yanlarında taşımaya hakkı olacaktır. Bu açık şartları yerine getirmeyenler katarlara kabul edilmeyecektir.

Şirket buna benzer eşyayı eşya katarları ile taşıyacaktır.”

Elektrikli tramvay imtiyazına dair bir şartname hazırlanmış olmakla birlikte Balıkesir’de böyle bir tramvay hattı kurulamamıştır. Bu işin başarılabilmesi muhtemelen memleketin işgali nedeniyle zor şartlar içinde olunmasındandır.

Balıkesir Belediyesinin şehirdeki vakıf eserlerin inşaatı ve tamiri için çalışmalarında bulunmuştur. 1921 yılında Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen yazıda Karesi Mutasarrıflığı dahilindeki vakıf eserlerinin inşaatı ve tamiri için yapılacak keşfin belediye mühendis ve kalfalarınca ücretsiz yapılması istenmektedir (BOA, DH.UMVM., Nr. 86/16, 7 Rebiülevvel 1340).

4.5.2.2. Sosyal Yardım Faaliyetleri

Balıkesir Belediyesi’nin Milli Mücadele yıllarında giriştiği en önemli işlerden biri savaşlarda yetim kalan çocuklar için yetimhane yaptırılmasıdır. Dar-ül-eytam da denilen yetimler evinin açılması işine belediye 1921 yılında başlamıştır. O dönemde Balıkesir’de çocukları himaye edecek bu tarz bir kuruluşun olmaması belediyeyi bu işe yöneltmiştir (Akpınarlı: 105). Çocukların himaye edilmesi amacıyla açılan ilk kuruluş İstanbul’dadır. Bu kuruluşun bütün ülke geneline yaygınlaşması Mustafa Kemal Atatürk’ün desteğiyle Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra olmuştur.

Belediyenin 6 Ağustos 1921 (r.6 Ağustos 1337) tarih ve 169 sayılı mutasarrıflık makamına sunulan yazısında yetimhane kurmanın sadece insanlık vazifesi değil aynı zamanda kanunî ve ahlakî bir vazife olduğundan bahsedilerek böyle bir işe niyetlenilmiş olmasına rağmen belediyenin ne teşkilatının ne de gelirin buna müsait olmadığı belirtilerek mutasarrıflıktan yardım istenmektedir. Belediyenin yapacağı bazı yardımlar bu kuruluşun devamını sağlayamayacağından belediye çözüm yolu olarak her yıl

bayramlarda kesilecek kurbanların derileri bedelinin Balıkesir kaza ve nahiyelerinden toplanarak yetimhaneye bağışlanmasını istemektedir. Bu bağışlar sayesinde yetimhanenin araç gereçleri temin edilecek ve devamı sağlanacaktır. Bu bağışlar yeterli olmazsa belediye başka gelir kaynağı bulmaya çalışacaktır ve yetimhane sadece şehir merkezindeki çocuklara değil Balıkesir kaza ve nahiyelerinden gelecek bütün yetimlere de açık olacaktır (Akpınarlı: 105).

Mutasarrıflığa yazılan yazının devamı şöyledir (Akpınarlı: 105-106):

“...Bu mühim ve hayırlı işi meydana getirebilmek için, ekte sunduğumuz listede isimleri yazılı olan ve başta müftü efendi, birinci reis olmak üzere, mevcut üyelerden birinin ikinci reis seçilerek bir komisyon kurularak bu komisyon eliyle köy ve nahiyelerden toplanacak kurban derilerinin satılıp elde edilecek para Osmanlı Bankası'na yatırmak zorunda bırakılacaktır. Bundan başka; sözü geçen komisyon üyeleri arasından seçilip, isimleri ekteki pusulada yazılı kimselerden ayrıca bir Maliye Encümeninin kurulması için komisyon üyelerine hemen birer yazı yazılması, ayrıca kaza kaymakamları ile nahiye müdürlerine de bu hususta gerekli ve kesin emirlerin verilmesi ve kurban derilerini teslim alacak komisyon tarafından nahiye ve köylere gönderilecek güvenilir kimselerin yanına verilecek jandarmalara müsaade buyrulması istirham olunur.”

Pusulada ismi geçen komisyon üyeleri şunlardır (Akpınarlı: 106): Birgivî Mehmed Asım Efendi, Gazepoğlu Muharrem Efendi. Şeyh Halil Efendi, Somalı Hafız Cemil Efendi, Belediye Reisi Muhittin Bey, Müstecablıoğlu Münir Bey, Giridlioğlu Nazım Bey, Basri Bey oğlu Şevki Bey, Hacı Faik Bey, Kuyumcuoğlu Ali Efendi, Atanas Karlo Efendi, Lazaraki Efendi, Takkor Dadoryan Efendi, Viranyan Serkis Efendi, Arabacioğlu Hacı Şükrü Efendi, Hattatoğlu Hakkı Efendi, Belediye azasından Hafız Tayyip Efendi, Başmühendis Hami Bey, Başdoktor Ahmed Bey.

Komisyonunda kimin müftü efendi olduğu belirtilmemiştir şayet müftü de bu kişilere dahil ise komisyon 19 kişiden oluşuyor demektir. Bu komisyonunda belediye reisi Muhittin Bey'in ve belediye azasından Hafız Tayyip Efendi'nin olması belediyenin yetimhane işine verdiği önemi göstermesi bakımından

önemlidir. Yine komisyon üyelerinden dördünün gayrimüslim olması işgal yıllarında dahi Müslümanların ve gayrimüslimlerin birlik içinde olduklarına güzel bir kanıttır.

Maliye encümenine seçilen komisyon üyelerinin isimleri (Akpınarlı: 106): Hattatoğlu Hakkı Efendi, Basri Bey oğlu Şevki Bey, Gazepoğlu Muharrem Efendi, Somalı Hafız Cemil Efendi, Hafız Tayyip Efendi.

Yetimhane kısa bir süre sonra açılmıştır ve buraya gelecek yetimlere eğitim vermek amacıyla yetimhaneye bağlı sanat okulu niteliğinde bir de okul açıldığı belediyenin yaptığı yazışmalardan anlaşılmaktadır. Belediyenin köy muhtarlıkları ile yaptığı yazışma şudur (Akpınarlı: 106):

“Köy Muhtarlıklarına

Nr. 177

Balıkesir ve dolaylarında bulunan anasız ve babasız yetim çocukların öğretim ve eğitimleri ile sanat öğretmek üzere Balıkesir’de kurulması kararlaştırılmış olan yetimhaneye harcanmak için gelmesiyle şeref bulduğumuz kurban bayramında köyünüzde kesilecek kurban derilerinin ahalden toplanarak bayram içerisinde Balıkesir’de memleket ileri gelenlerinden kurulmuş olan özel komisyona gönderilmesiyle bunları makbuz karşılığında teslimini rica ederiz. 13 Ağustos 1337”

Köy muhtarlıklarına gönderilen bu yazının bir sureti de nahiye müdürlüklerine gönderilmiştir. Mutasarrıflık makamına gönderilen ve aynı anlamı taşıyan yazı şöyledir (Akpınarlı: 106):

“Mutasarrıflık Makamına

Nr. 177

Kurban derilerinin, yerlerinden toplanması hususunda merkeze bağlı köy muhtarlarıyla nahiye müdürlüklerine yazılan tezkereler ekli olarak takdim edilmiştir. Uygun göreceğiniz memurlar ile tezkeremizin köy muhtarlıklarıyla nahiye müdürlüklerine gönderilmesine emir ve müsaadeleri istirham olunur. 13 Ağustos 1337”

Balıkesir’de belediyenin öncülüğünde kurulan bu yetimhane Cumhuriyetin kuruluşundan sonra “Balıkesir Şehitler Yuvası” ismini almıştır.

Burada yetişen çocuklardan önemli yerlere gelenlerin sayısı oldukça fazladır (Akpınarlı: 106).

4.5.2.3. İtfaiye Hizmetleri

Balıkesir’de çıkan ilk çarşı yangınından 34 yıl sonra çarşıda bir yangın daha çıkmışsa da bu yangın diğeri kadar büyümeden kontrol altına alınabilmiştir. Yangın 3 Eylül 1921 (r.3 Eylül 1337) yılı Cumartesi günü gecesini Millî Kuvvetler Caddesi’nde bulunan Uncular Arastası’nda çıkmıştır. Yangının söndürülmesinde belediye itfaiye reisliği ile birlikte halkın da büyük gayretleri görülmüştür (Akpınarlı: 108).

Yangının söndürülmesinde büyük emekleri olan belediye itfaiye reisliği ve Şeyh Lütfullah Mahallesi İtfaiye Reisi Emiroğlu Ali Efendi belediye tarafından takdirname ile taltif edilmişlerdir. Belediyenin eski kayıtlarında bulunan bu takdimnameler şunlardır(Akpınarlı: 108):

“Nr. 198

Şeyh Lütfullah Mahallesi İtfaiye Reisi Emiroğlu Ali Efendi’ye;

Geçen akşam Uncular Arastası yangınında, maiyetiniz efradı ve mahalleniz ahalisiyle ateşin parlaması anında derhal yetişerek söndürülmesiyle etrafa yayılmasının önüne geçilmesine gösterilen yararlıktan dolayı bir takdirname ile taltif edilmeniz Belediye heyetince münasip görüldüğünü bildiririm. 5 Eylül 1337”

“Belediye İtfaiye Reisliğine;

Geçen akşamki Uncular Arastası yangınında maiyetiniz efradı ve umum ahalinin yardımlarıyla yangının başlangıcında dakika geçirmeksizin erişerek söndürülmesinde gösterdiğiniz olağanüstü yararlıklar sayesinde yangının arasta dışına çıkmasına meydan vermediğinizden dolayı gayretleriniz takdire şayan görülmüş olduğundan bir takdirname verilmiştir. 15 Eylül 1337”

4.5.2.4. Çeşitli Hizmetler

Milli Mücadele yıllarında Balıkesir Belediyesine bağlı olarak çalışan bir Sular İdaresi kurulmuştur (Kayyumoğlu, 2006: 12-14). Bu idare 1919 yılında göreve başlamıştır (Kayyumoğlu, 2006: 45).

Milli Mücadele yıllarında Sular İdaresine bir bina yapımına başlanmıştır. Fakat savaş nedeniyle bu yapım tamamlanamamıştır. Milli Mücadelenin tamamlanmasından sonra bu idare çalışmalarına devam ederek binanın tamamlanması işine ve Yunan işgalinde bozulan su yollarını tamire başlamıştır. Sular İdaresi Heyeti 1923 yılında toplanarak su yollarına demir borular döşetilmesine karar vermiştir. Bu amaçla su yollarının bir haritasının çıkartılması planlanmıştır. Şehir içindeki ve dışındaki bütün suların geliriyle birlikte Sular İdaresine bırakılması kararlaştırılmıştır. Su yollarının ileride çıkacak masrafları için mahalle sakinlerinin toplandıkları paraların Sular İdaresine bırakılması istenmiştir (Kayyumoğlu, 2006: 51-52).

Milli Mücadeleden sonraki dönem açısından bakıldığında Sular İdaresinin geliri oldukça iyidir. İbrahim Sami Bey bu duruma dikkat çekerek idarenin gelirin Balıkesir'deki Fransız Union Şirketinin açtığı Osmanlı Bankasından fazla olduğunu söylemektedir. Yine ona göre yabancı bir bankaya muhtaç olmaktansa şehrin sularının gelirinden faydalanarak bir banka kurulmalıdır (Kayyumoğlu, 2006: 56-57).

4.5.3. Belediye Bütçesi

Belediyenin 1921 yılı başlarında istasyon caddesini düzenlemeye başladığından yukarıda bahsedilmişti. Bu caddeye harcanan para Ekim ayına gelindiğinde on beş bin liraya yaklaşmıştır. Ayrıca bu ayda belediye tarafından eski hükümet binası yanından Kasaplar Mahallesi'ne doğru olan caddeye döşeme yapılmaya başlanmış ve bunun masrafının da istasyon caddesine yapılan masrafla aynı olacağı tahmin edilmiştir. Bütün bu masrafların ve belediyenin diğer icraatlarına yapacağı harcamaların belediyeye bir hayli yük oluşturması belediyeyi yeni gelir kaynakları aramaya

sevk etmiştir. Belediyenin harcamaları ve bulduğu çözüm yolu mutasarrıflık makamına yazılan yazıda şu şekilde belirtilmiştir (Akpınarlı: 76):

“Mutasarrıflık Makamına

Belediyenin önemli vazifelerinden biri şehri güzelleştirmektir. Biz de bu amaçla, evvelce açılmış olan İstasyon Caddesi'nin yarım kalmış kısmını granit parke taşları döşemek suretiyle yaptırıyoruz. Bu işe şimdiye kadar on beş bin liraya yakın bir harcama olmuştur. Buna paralel olarak ve aynı masrafa yakın olacağı tahmin edilen Kasaplar Caddesi'nin de döşeme yapımına başlanmış olup, yakın bir zamanda bitirilecektir. Bunlardan başka, şehir içinde altı bin metrelik adi yol yapımına da harcanan paranın on üç-on dört bin liraya yükseleceği ve daha evvel yapılmış ve makinaları alınmış olan elektrik fabrikası ile iki motor ve iki dinamomonun ve akümülatör denilen diğer makinenin getirtilmesi için yapılacak genel harcamaların yirmi bin lirayı geçeceği tahmin edilmektedir. Bu inşa ve imar işleri bittiğinde, Balıkesir'in ufak bir Avrupa şehrine benzeyeceği kanısında isek de, bu işleri başarabilmek için fazla olan harcamalara karşılık Belediyeye senelik bir gelirin aranması ve bulunması ile olabilecektir.

Belediye heyeti bu hususları düşündüğünde, diğer vilayet, liva ve hatta sahil kazalarından bazılarında tatbik edildiği gibi, livamız diğer livalara nispetle yol üzerinde ve ticaret merkezi olduğuna göre her istasyona gelen tüccar mallarıyla İstanbul ve İzmir ve her nereden olursa olsun Balıkesir'e girecek olan umum tüccar mallarının; adet olarak satılardan adet, sandık olarak veya okka ile satılanından da o nispet üzerine adette, sandıkta ve kıyyede oktrova resmi uygulanırsa, belediye harcamaları karşılanır ve hatta geliri bile çoğalacağından, memleketin ilerlemesi ve yükselmesine yardımcı olacağından bu rüsûmun alınmasına Liva İdare Meclisi tarafından izin verilmesini bu mazbatamız düzenlenerek karar kılındı. 24 Ekim 1337

Reis”

Belediyenin aynı tarihte mutasarrıflık makamına yazdığı diğer bir yazı şöyledir(Akpınarlı: 77):

“ Mutasarrıflık Makamına

İstasyon ve Kasaplar caddeleri döşemeleri ve altı bin metreyi geçen adi kaldırımların yapımı ile tamamlanması için lüzumlu olan ihtiyaçlar ve zarurî masraflar makamınızca da bilinmektedir. Mahallî ihtiyaç ve bahusus Belediyenin yararına gelir arandığı zaman şehrin kuzey tarafında bulunan beyaz taş ve batı tarafındaki kara taş maden ocaklarının bulunması memleketin taş ihtiyacını fazlası ile gidereceği gibi şehir yakınlarında bulunan dere ve çaylardaki kumların da o nispette belediyenin az masraf karşılığında büyük faydası olacaktır. Bu hususlar göz önünde bulundurularak, Meclisimiz bu konuyu ele almış ve sözü edilen taş ocaklarıyla çay ve dere kumlarının imtiyazının belediye namına verilmesini düşünmüştür. Heyetimizce müzakeresi yapıldıktan sonra taş ocaklarıyla çay ve dere kumlarını Liva İdare Meclisince takdir buyrularak kanunî süreleri içinde işletilmek üzere imtiyazının belediye namına verilmesi uygun ve önemine göre acele olarak bu mazbatamız hazırlanmış ve ilgili dairenin fikri ve re'yi sorulmasına dair olan mazbatamız hazırlandı ve makamınıza sunuldu. 24 Ekim 1337

Reis”

Bu yazıda belediye ilk yazısında belirttiği gelir kaynaklarından başka şehrin kuzey tarafındaki beyaz taş ve batı tarafındaki kara taş maden ocakları ile şehrin yakınındaki dere ve çaylardaki kumların imtiyazını istemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nde Klasik dönemden Tanzimat dönemine geçişte mahalli idarelerin kuruluş ve gelişim süreci Balıkesir Belediyesi bağlamında ele alınmıştır. Balıkesir Belediyesinin tarihi kuruluşundan Milli Mücadele dönemi sonuna kadar dönemler halinde ele alınarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Her dönemin belediye reisleri, meclisi, teşkilatı, faaliyetleri ve bütçesi kaynakların imkân verdiği ölçüde ortaya koyulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde belediye hizmetleri günümüzden farklı bir sistemle yerine getirilmektedir. Klasik dönemde merkezden gönderilen kadıların esas görevi adaleti sağlamaktır. Bunun yanında önemli görevlerinden biri de şehir halkına beledî hizmetleri götürmektir. Bu hizmetlerin kapsamı oldukça geniştir: Narhı tespit etmek, esnafı denetlemek, karaborsacılığı önlemek gibi... Asıl işi adaleti sağlamak olan kadı bu işlerle tek başına uğraşamayacağından kendine yardımcıları tayin etmiştir. Bunların başında ihtisâb ağası gelmektedir ve beledî işlerin çoğu onun tarafından yerine getirilmektedir. Diğer görevliler subaşılar, asesbaşı, böcekbaşı, mimarbaşı, bina emini, çöpçü subaşısı ve çöp çıkaranlardır.

Klasik dönemde kadının etkinliği altında devam eden belediye hizmetlerindeki ilk değişiklik 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile yaşanmıştır ve kadı yaptırım gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bundan sonra II. Mahmut tarafından yapılan düzenlemeler kadıların görev alanını esas görevleri olan yargıçlıkla sınırlandırmıştır ve diğer görevleri için yeni birimler oluşturulmuştur. II. Mahmut'un başlattığı bu yenilikleri Tanzimatçıların yaptıkları düzenlemeler izlemiştir. Öncelikle imparatorluğun merkezinde Şehremaneti kurularak ihtisap nezareti kaldırılmıştır.

Taşrada belediyecilik alanındaki düzenlemelerin öncüsü 1864 Vilayetler Nizamnamesidir. Bu nizamname ile taşrada belediye idareleri

kurulmaya başlamıştır. Belediye idarelerinin bütün imparatorlukta resmen kurulması 1877 Vilayetler Belediye Kanunuyla olmuştur.

Balıkesir Belediyesinin 1864 Vilayetler Nizamnamesi ile 1864 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Belediye idaresi kurulmadan önce şehre ait hizmetler esas görevi yargı olan kadının başkanlığında yerine getirilmekteydi. Balıkesir’de belediye idaresi kurularak belediye hizmetleri ayrı bir görev alanı olarak düzenlenmiş ve daha sistemli bir şekilde yerine getirilmeye başlanmıştır. Belediye idaresinin başına reis geçmiştir. Bundan sonra kararlar belediye reisi tarafından toplanan meclisçe alınıp uygulamaya konulmuştur. Belediye meclisi belediye reisi, katip ve azalar olmak üzere 6-7 kişiden oluşmaktadır.

Balıkesir’de belediye idaresi kurulunca belediye teşkilatı da değişmiştir. Klasik dönem görevlilerinin yerini katip, doktor, baytar, kolcu, odacı, kalfa ve kantarcı almıştır.

Balıkesir Belediyesinin ilk reisi Giridlioğlu Ali Bey zamanında belediye hizmetleri küçük bir binada verilmeye başlamıştır. Belediye dar bir kadro ve sınırlı bütçe ile başlattığı faaliyetlerini zamanla arttırmıştır.

Balıkesir Belediyesinin hem teşkilat açısından hem de verdiği hizmetler açısından gelişmiş bir belediye idaresi haline dönüşmesi İkinci Abdülhamit döneminde olmuştur. Bu dönemde belediyeye kuruluş yıllarında olmayan yeni memurlar eklenmiştir. Bunlar sandık emini, emlak ve nüfus katibi, müfettiş, çavuş, tulumba ve fener memurları, süprüntü arabacısı, kontrato ve bekâyâ memuru, eczacı, çarşı bekçileri, kır ve ova bekçileri ile aşı memurudur. Böylece Balıkesir Belediyesinin teşkilatı genişlemiştir. Belediye meclisi ise kuruluş yıllarındaki gibi reis, katip ve azalardan oluşmaktadır.

İkinci Abdülhamit döneminde Balıkesir Belediyesi kuruluş yıllarında başladığı imar faaliyetlerini arttırmıştır. Köprü ve yol yapımı, şose kaldırım yapımı, şehirdeki lağımların tamir edilmesi, han inşası gibi... Bunlardan başka Balıkesir’de ilk hastane ve ilk eczane belediye tarafından inşa edilmiştir. Bu durum belediyenin sağlık hizmetlerine önem verdiğini göstermektedir.

İkinci Abdülhamit döneminde şehrin geceleri aydınlatılması ve çarşının korunması belediyenin kuruluş yıllarında olmayan bir uygulamasıdır. Bu dönemde belediye şehrin kötü giden temizlik işlerine daha çok önem

vermiştir. Çarşı ve mahalleler kollara ayrılarak her birine birer temizlik çavuşu verilmiştir. Balıkesir Belediyesi önceki dönemden farklı olarak yeni gelir kaynakları edinmiştir. Bu dönemde hayvan rüsumu belediye tarafından alınmaya başlamıştır. Bundan başka şerefiye ve bina rüsumu, açılış izinleri, gaz geliri, bekçiler aylığını vermek üzere esnaftan alınacak miktar ve mahkeme icarı belediyenin diğer yeni gelir kaynaklarıdır.

Sultan Abdülhamit döneminde Balıkesir Belediyesinin gelir ve giderinde kuruluş yıllarına göre büyük bir artış gözlenmiştir. Giderlerinin artması belediyenin zaman zaman maaşları ödemede zorlanmasına sebep olmuştur.

İkinci Meşrutiyetin ilanı ve bunu takip eden yıllarda Balıkesir Belediyesinin faaliyetlerinde önceki döneme göre bir azalma yaşanmıştır. Bundaki en büyük etken şüphesiz Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşının beraberinde getirdiği olumsuz şartlardır. Bu dönemde Balıkesir Belediyesi daha çok askerlik hizmetleri ile ilgilenmiştir. Cepheye gönderilen askerlerin iâşe ve iskân masrafları belediye tarafından karşılanmıştır.

İkinci Meşrutiyet yıllarında Balıkesir Belediyesi imar faaliyetlerine devam etmişse de bunlar Sultan Abdülhamit Dönemindeki faaliyetlerden oldukça azdır.

Balıkesir Belediyesinin bütçesi İkinci Meşrutiyet döneminde bir önceki dönemki kadar iyi değildir. Savaş masrafları belediyenin bütçesini olumsuz yönde etkilemektedir. Belediye idaresi bütçeyi iyileştirmek amacıyla yeni gelir kaynakları edinme yoluna gitmiştir.

Milli Mücadele döneminde Balıkesir Belediyesi Yunan işgaline rağmen çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde belediye önceki dönemlerden farklı icraatlar gerçekleştirmiştir. Bunlardan en önemli olanı Balıkesir şehrinin aydınlatılması için elektrik tesisatının kurulmasıdır. Savaşlarda yetim kalan çocukların bakımını sağlamak için yetimhane açılması yine belediye tarafından gerçekleştirilmiştir. Buraya gelecek çocuklara eğitim vermek amacıyla bir okul açılmıştır. Bu durum belediyenin eğitime önem verdiğini göstermektedir.

Girişilen yeni icraatlar beraberinde yeni masrafları getirmekte bu da belediyenin merkezden yeni imtiyazlar istemesine yol açmaktadır.

Balıkesir Belediyesi dar bir kadro ve sınırlı imkânlar ile başladığı çalışmalarına Sultan İkinci Abdülhamit zamanında ivme kazandırarak teşkilatını ve faaliyet alanını genişletmiştir. Bu durum İkinci Meşrutiyetin ilanını takip eden yıllarda sekteye uğramışsa da Milli Mücadele döneminde belediye tekrar çalışmalarını arttırmıştır. Buradaki en önemli nokta işgal altındaki bir memlekette yeni icraatlar gerçekleştirme başarısıdır. Balıkesir Belediyesi alt yapısını bu şekilde oluşturarak gün be gün gelişimini tamamlamış ve bugünkü modern şekline kavuşmuştur.

5.2. Öneriler

Balıkesir Belediyesinin tarihini aydınlatacak belediye arşiv kayıtları günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın geliştirilmesi yeni belgelerin ortaya çıkarılması ile mümkün olacaktır. Bunun ilk yolu Kerim Kani Akpınarlı örneğinde olduğu gibi Balıkesir tarihi ile ilgili özel arşivlerin gün yüzüne çıkarılmasıdır. Diğer yol ise Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgelerin tasniflenerek araştırmacıların hizmetine sunulmasıdır.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan belediye idareleri mahalli idareler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Balıkesir Belediyesinin tarihini bir bütün olarak ortaya koyabilmek amacıyla alandaki çalışmalar devam ettirilmelidir. Bu çalışmanın bıraktığı yerden Cumhuriyet idaresi ile yaşanan gelişmeler başka bir çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Ahmet. (2005). Osmanlı Devleti'nde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Akpınarlı, Kerim Kani. Balıkesir Şehir ve Belediye Tarihi.

Berber, Engin. (2005). Kuruluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923). (1.Basım). İzmir: Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayını.

Birdanecikoğlu, Mustafa Efendi. Sergüzeştname.

Ergenç, Özer. (1995). XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.

Ergin, Osman Nuri. (1936). Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Ergin, Osman Nuri. (1995). Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye, C. 1, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 21.

Eryılmaz, Bilal, "Türk Belediyeciliğinde Demokrasi Geleneği", Türkler, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002. s. 730-749.

Kayyumoğlu, Hacı İbrahim Sami. (2006). Vatan İşlerinde Cüretkarlıklarım. Balıkesir: Zağnos Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Halaçoğlu, Yusuf. (1998). XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Soysal Yapı.(4. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Küçük, Cevdet . “Bina Emını”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2001, s.179.

Mantran, Robert. (1991). XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul’da Gündelik Hayat. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Mutaf, Abdülmecit. (2003). Salnâmelere Göre Karesi (1847-1922). Balıkesir: Zağnos Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Ortaylı, İlber. “Tanzimat ve Meşruiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. 8, İstanbul:1985, s. 242.

Ortaylı, İlber. (1995). Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği. İstanbul: Hil Yayıncılık.

Ortaylı, İlber. (2000). Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ortaylı, İlber. “Kadı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2001. s.66-77.

Öntuğ, Mustafa Murat. (2003). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrının Fizikî Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özcan, Abdülkadir. “Asesbaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2001, s. 108.

Özcan, Abdülkadir. “Böcekbaşı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2001, s. 323.

Pakalın, Mehmet Zeki. (1993). Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimler Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları.

Refik, Ahmet. (1987). Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Serçe, Erkan. (1998). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Sertoğlu, Mithat. (1986). Osmanlı Tarih Lugatı. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Su, Mükerrerem Kâmil. (1936). XVII ve XVIII inci Yüzyıllarda Balıkesir'de Şehir Hayatı. Balıkesir: Balıkesir Halkevi Yayınlarından.

Şimşek, Rasim. (1993). Trabzon Belediye Tarihi I Osmanlı Dönemi. Trabzon.Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

Turan, Şerafettin . "Mimarbaşı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2001, s. 90.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı. (3. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (2000). Karesi Vilâyeti Tarihçesi. Balıkesir: Zağnos Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Ünlüyol, Aynur. (1995). Şeriyye Sicilerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Udağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yerlikaya, İlhan. "Tanzimattan Önce Osmanlı Devleti'nde Belediye Hizmetleri", Osmanlı Ansiklopedisi, C.6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 1999, s. 130-144.

Arşiv Kaynakları

Balıkesir Şer'iyye Sicilleri

BŞS, Nr. 692, 693, 694, 696, 697, 698, 699, 701, 711, 713.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

DH.İD., Nr. 39/36, 48-2/47, 54-1/18, 157/16.

DH.KMS., Nr. 42/8

DH.MKT., Nr. 1094/44, 1361/47, 1451/89, 1492/84, 1516/18, 1522/57,
1574/79, 1577/15, 2126/47, 2320/8, 2363/131, 2462/55.

DH.MUİ., Nr. 68-2/22.

DH.UMVM., Nr. 86/16, 87/22, 87/68, 88/8, 95/55, 104/34, 106/41, 109/13,
111/43, 143/105.

Y.MTV., Nr. 119-16.

Karesi Gazetesi, 1886-1888 (h. 11 Cemaziyelahir 1303-30 Recep 1305).

Karesi Gazetesi, 1916 (h. 21 Cemaziyelahir 1334-25 Zilhicce 1334).

Karesi Gazetesi, 1917 (h. 2 Muharrem 1335-1 Recep 1335).

Karesi Vilayetine Mahsus Salname 1888 (h.1305).

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi 1889 (h. 1306).